

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X • ГОДИНА XXVI (LXV)

5•2019

РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**
КОРИЦА **ГЕОРГИ ИВАНОВ**
ПРЕДПЕЧАТ **ВАСИЛКА СТЕФАНОВА**
ПЕЧАТНИ КОЛИ 7,75. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 220
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ: на редакцията 9183 220, абонамент и продажби 9183 136
Е-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2019
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – снимка Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Александра Дипчикова
гл. ас. д-р Анка Стоилова
доц. д-р Анна Ангелова
доц. д-р Антоанета Тотоманова
Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загорев
Веселин Тодоров
проф. Владимир Ключев
Георги Бобев
д-р Джени Иванова
Елизабета Георгиев
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Зарев
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
ас. Милена Колева-Звънчарова
Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Росица Кирилова
д-р Силвия Найденова
доц. д-р Тодор Чобанов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Актуално 5–8	Радослава Стефанова Общият регламент за защита на личните данни (GDPR) и Националната агенция за ISBN
Библиотечни практики 9–13	Анелия Мутафчиева-Христова, Савина Цонева Съвременната библиотека като приобщаваща среда
Клуб „Писмена“ 14–15	Стефка Рангелова Белетристичният талант на Здравка Евтимова. Стартира четвъртият сезон на Клуб „Писмена“
Нова книга на НБКМ 16–22	Бояна Минчева Благотворителност и култура на дарителството
Изложби 23–26	Снежана Маринова Какво ни завещаха? Фотодокументалните изложби – памет за събития и личности от Възраждането до наши дни
Архиви 27–42	Елена Азманова-Рударска Иван Грозев: по следите на изгубените архиви
Библиотеките по света 43–47	Надя Петрова Biblioteca Alexandrina отблизо
Минало 48–53	Ясен Бориславов Как сериозното става смешно. Българският сатирично-хумористичен периодичен печат между двете световни войни
54–55	Тони Зарев Една Българанова закачка

Минало
57–70

Стоян Райчевски

Тронките и техните изследователи.
Програмата им за равенство пред закона
изпреварва „Наредата“ на Васил Левски

Нови книги
71–87

Александра Куманова

Paradigma secundum.

Образци на синтеза на теорията и практиката в две стъпки
на обхват на *библио–инфо–ноосферата* като *вестител*
на *планетарната хуманитаристика*: компаративистичен
прочит на емблематични книги

88–94

Росица Маркова

Архивите на Голямото обединение (1917–1920)

95–98

Камелия Христова-Йорданова

Поп Пунчо – реална личност,
вдъхновител и литературен герой.
За романа на Милен Александров
„Аз, грешният и недостойният”

99–113

Александра Куманова, Милен Куманов

Записка в олтара.

Уникален първи обобщаващ монографичен труд за
уникалния *Бицилли* – дело на уникалния *Бирман*

114–121

Календар’2020

122

Талон за абонамент’2020

Общият регламент за защита на личните данни (GDPR) и Националната агенция за ISBN

Радослава Стефанова

General Data Protection Regulations and the National ISBN Agency

Radoslava Stefanova

Summary

The article reviews the new requirements for collection and processing of personal data imposed by the European General Data Protection Regulation (GDPR) in the context of the activities of the National ISBN Agency. The recommendations received from the International ISBN Agency in this regard, as well as the measures taken to put them into practice, are presented.

Key-words: GDPR, ISBN, personal data protection, publishers, EU.

Един от съществените въпроси за системата и общността на ISBN понастоящем е въвеждането на новия европейски регламент за защита на личните данни, известен като GDPR. Този документ носи важни последствия за работата на националните агенции за ISBN, тъй като засяга един от фундаментите на системата – събирането и обработката на данните на издателите. Като организация, бореща с данни, част от които могат да се интерпретират като *лични*, Националната агенция за ISBN беше изправена пред необходимостта от вземане на съответните мерки за привеждане на дейността си в съответствие с изискванията на GDPR и интегриране на политика по сигурност при обработката на личните данни. Ще направим опит да резюмираме някои от основните аспекти на разглеждания проблем и предприетите във връзка с него действия.

Лични данни и GDPR

Общият регламент относно защитата на данните (*на англ.*: General Data Protection Regulation – GDPR), официално Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз (ЕС)¹, регулира обработването на лични данни на физически лица в рамките на ЕС от физическо лице, дружество или организация. Неговата поява е провокирана от промените, дължащи се на бързия технологичен прогрес, новите дигитални канали и съвременната бизнес среда, като основната му цел е защита на физическите лица във връзка с обработването на лични данни за професионална или търговска дейност. Регулацията засяга и свободното движение на такива данни и предоставя възможност за по-голям

¹ Текстът е достъпен на адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=BG>

контрол от страна на гражданите върху касаещата ги лична информация. GDPR се прилага пряко във всички държави членки от 25 май 2018 г., за да се справи с последиците от цифровата ера.

Новата директива разширява обхватът на личните данни, въвежда строги изисквания за валидност на съгласието като основание за обработване и нови права на субектите на данни, въвежда задължения за обработващите лични данни, както и строги изисквания за прозрачност и отчетност. *Лични данни* са всяка информация, свързана с физическо лице или отделни данни, които когато се съберат заедно, могат да доведат до идентифициране на конкретно лице, като например собствено име и фамилия, домашен адрес, адрес на електронна поща, съдържащ име и фамилия и др. От това определение се изключват съответно служебни адреси, адреси на е-пощи без име на лице и т.н.

Регламентът е свързан със сериозна административна тежест за администраторите и обработващите лични данни, които трябва да извършат преглед на законовите основания и въвеждане на персонални, организационни и технически мерки за защита на личните данни.

Личните данни в Националната агенция за ISBN

Националната агенция за ISBN е отговорна за регистрацията в системата ISBN на действащите на територията на страната издатели и за присъждането на ISBN на подготвяните за издаване книги. Изпълнението на тези задачи изисква събирането и поддържането на определен набор от данни за всяко издателство (било то лице или организация), включващи имена, адреси, телефонни номера и друга контактна информация и осигуряващи необходимата идентификация на издателствата. Част от тази информация може да съдържа лични данни, предмет на разпоредбите на Общия регламент относно защитата на данните (GDPR) като име на индивидуален контакт, индивидуални електронни и пощенски адреси. Присъствието на лични данни в информацията за контакт е особено валидно по отношение на регистрираните физически лица – така наречените автор-издатели. В повечето случаи те предоставят своите домашни адреси и това в комбинация с постоянно нарастващия им брой направи въпросът за необходимостта от ревизиране на досегашните процедури в съответствие с GDPR особено неотложен.

Втората основна причина за събирането на посочените данни от издателите, освен необходимостта от тяхната регистрация и идентификация в системата ISBN, е договорното задължение за предаването им на Международната агенция за ISBN в Лондон за включване в поддържания от нея Глобален регистър на издателите (Global Register of Publishers – GRP). GRP е информационен ресурс, който е публично достъпен с безплатна регистрация на: <https://grp.isbn-international.org/>. Той се администрира от Международната агенция за ISBN и обхваща контактна информация за всички участващи в системата ISBN издатели в световен мащаб.

Имената, адресите за кореспонденция, присъдените издателски идентификатори (кодове) на българските издатели и данните за книгите под печат, както е известно, са достъпни и от уебсайта на Националния регистър на издаваните книги в България (<http://www.booksinprint.bg>).

Целта на публикуването на данните за контакт е подпомагане идентифицирането на издателите, подобряване на тяхната видимост в информационното пространство и най-вече осигуряване на възможност за връзка между издателите и заинтересовани от техните продукти потребители. Това, от своя страна, може да окаже благоприятен ефект върху популяризирането и пазарната реализация на издаваните книги.

GDPR и Националната агенция за ISBN

За да отговори на предизвикателствата на GDPR и да хармонизира своята дейност с новите изисквания, Националната агенция за ISBN инициира промени в действащите практики и установи нов режим за събиране и съхранение на издателските данни. Тласък за това даде проведената през месец юни т.г. среща на страните членки на системата ISBN от Балканския регион, на която наред с други важни за общността въпроси, беше разгледано и отражението на европейския регламент относно защитата на личните данни. Международната агенция (МА) за ISBN предостави своите насоки в това отношение, изразяващи се в необходимост да се осигури информираност на издателите за целите и начините за събирането на техните контактни данни, както и да се изисква разрешение от тях за публикуването и изпращането на МА на лична информация. В съгласие със съдържащото се в GDPR изключение, беше установено условията за информираност и получаване на разрешение за публикуване да се прилагат само към новорегистрираните издатели или при присъждане на нов издателски код, тъй като с оглед на вече натрупаните от националните агенции информационни масиви, комуникирането с всички регистрирани издатели е непосилна за изпълнение задача.

Предприетите от Националната агенция за ISBN мерки след тази среща се изразяват в две направления:

- осигуряване на информираност на издателите;
- установяване на индивидуални режими на достъп до личните им данни.

По отношение на първото беше извършена корекция на формулярите, които се използват при регистрацията и актуализацията на издателските данни, като бяха добавени инструкции за попълването им и пояснителни текстове във връзка с GDPR. Допълнително на уеб страницата на Националната библиотека (<http://www.booksinprint.bg>), където са публикувани детайли за приложението и действието на системата ISBN в България, според изискванията, беше добавена информация за причините, целите и начините на събирането и обработката на личните данни и произтичащите от GDPR права. В изпълнение на втората цел е предоставена възможност за отказ от публикуване на събраните данни, частично или изцяло, в споменатите по-горе регистри, както и за промяна на изразени вече предпочитания. При изразен отказ от страна на издателя, неговите лични данни не се публикуват, но продължават да се съхраняват от Националната агенция за служебни нужди. По този начин са изпълнени изискванията на GDPR за информираност и валидност на съгласието като основание за обработване на лични данни.

GDPR изправя обработващите лични данни организации пред не малки

предизвикателства, тъй като поставя изискването за осигуряване защита на личните данни на нова основа – тя следва да бъде част от рутинните дейности, а не само формалност, не просто добра практика, а строго изискване. Регламентът налага въвеждането на подходящи технически и организационни мерки по отношение на обема на събраните данни, степента на обработването, периода на съхраняването им и тяхната достъпност. В процеса на адаптиране към новите правила и осигуряването на баланс между правото на лична неприкосновеност и на свободното движение на информация, общността на ISBN ще разчита предимно на легитимните си интереси да продължи да развива и предоставя достъп до информационни ресурси и услуги като обществена ценност и правно основание за обработка на личните данни на издателите.

Съвременната библиотека като приобщаваща среда

Анелия Мутафчиева-Христова, Савина Цонева

The modern library as a join environment

Anelia Mutaftchieva-Hristova, Savina Tsoneva

Summary

The contemporary diversity of socio-cultural needs of local communities requires an adequate response to the individual characteristics of their members through join policies to overcome information and educational isolation. The Modern Library is expanding its mission in conformity with the new public paradigm and in unison with the interests of disadvantaged communities.

Key-words: Join environment, Innovations in libraries, Access of disadvantaged persons, Children and library, Training in libraries.

Изграждането на приобщаваща среда за групи местни общности, отличаващи се с характеристики на различност, неравностойност в обществото и затруднения от физически, психологически и интелектуален характер, е основно направление в политиките на съвременната библиотека на XXI в. Установяването на добри практики в тази посока е превърнато в приоритет за ръководството и екипа на Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово.

Приобщаващото образование е ключова политика, свързана с осъществяването на мащабни промени и преосмисляне на традиционните образователни, информационно-комуникационни и социални обществени модели във всички области на нашия живот и конкретно в българските библиотеки. Съвременното многообразие от образователни и комуникационно-информационни потребности на местните общности изисква адекватен отговор на индивидуалните особености на техните членове и осъзнаване на необходимостта от приобщаващи политики за преодоляване на социалната, културната и образователната изолация. Тези политики формулират нови норми и задават нови критерии, които променят мисията на съвременната библиотека като културно-информационен институт.

В света днес осигуряването на приобщаваща среда чрез библиотеките като обществени институции е доминираща политика, чиито добри практики са реалния път към бъдещето, в което всеки ще може да се учи и чрез знанието да създава ново качество на живот за себе си и за обществото.

Съобразно с концепцията на ЮНЕСКО в приобщаването се поставя акцент на четири ключови елемента:

• **Приобщаването е непрекъснат процес.** В този план различията се приемат позитивно като стимул за подобряване на образованието на деца и възрастни в неравностойно положение.

• **Приобщаването е разкриване и отстраняване на бариерите.** За стимулиране на творческия потенциал и решаване на проблемите се използват различни практики и обучения на заетите в сферата професионалисти – библиотекари и техните партньори и съидейници.

• **Приобщаването е присъствие, участие и успех** за всички – и приобщаващи, и приобщавани. „Присъствието“ е там, където хората получават постоянно надграждащо образование, отличаващо се с високо качество и трайни резултати.

• **Приобщаването слага особен акцент** на тези групи, за които съществува риск от изолиране, от *изключване* от активен обществен и социален живот, от нарушени комуникационни връзки в общността и в Мрежата, от лошо качество на живот въобще.

Разширяването на достъпа до образование е съществен елемент и от Целите на хилядолетието за развитие (Millennium Development Goals), приети с Декларация на общото събрание на ООН през 2000 г.

За осъществяването на успешно приобщаващо образование от съществено значение са проектирането, създаването, добрата организация и поддържането на адекватна културно-образователна среда, която не само осигурява емоционален комфорт на потребителите, но и стимулира тяхното развитие. Оптималната приобща-

ваща образователна среда е архитектурно достъпна и притежава специализирано оборудване и технически средства.

В последните години дейността на Габровската библиотека е насочена именно към осигуряването на такава комфортна среда. Тя е необходима предпоставка за усвояването на достиженията на духовната и материалната култура, за по-успешно личностно реализиране на потенциала на библиотечните потребители и на хората в неравностойно положение, за тяхното творческо развитие и обогатяване:

Обособената зала за срещи и събития в Библиотеката е предпочитана част от приобщаващата среда – в нея се извършват обучения, представят се издания, организират се различни арт-ателиета, срещи с партньори и доброволци, литературни четения и подобни, в които вземат участие представители на всички местни общности без ограничения.

Създаден е арт-център към Детски отдел на Библиотеката, в който с успех функционира дългосрочната ѝ образователна програма в партньорство с училища, детски градини и образователни центрове от града и региона.

По проект „Съвременни подходи за проучване, представяне и достъп до книжовното културно-историческо наследство на област Габрово“ по програма BG-08 „Културно наследство и съвременни изкуства“ е създаден модерно оборудван Дигитален и обучителен център за дигитализация на ръкописни и старопечатни документи, притежание на Библиотеката.

Създадената Дигитална библиотека „Габровски периодичен печат“, която непрекъснато се обогатява е достъпна в интернет-пространството чрез сайта на Библиотеката: www.libgabrovo.com

В последно време изключително популярни сред децата, учениците и възрастните хора с интелектуални затруднения са обученията с атрактивния робот Финч. Библиотеката притежава 10 робота, получени чрез фондация „Глобални библиотеки – България“ и Посолството на САЩ.

Комфортната физическа среда излиза извън физическата сграда на Библиотеката – за поредна година през 2019-а парковото пространство в близост до библиотечната сграда (с детска площадка и беседка) е сцена на лятната работа на библиотечния екип с децата на Габрово, техните родители, близки, приятели и гости на града. По време на лятната читалня на открито в парка, която е част от ваканционната програма на Библиотеката (1 юни–31 август) се организират четения на книги, децата рисуват и моделират, запознават се с възможностите на Библиотеката и свързват любимите си занимания и учебната си работа с нея.

Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ в Габрово осъществява различни проекти и програми, които имат дългосрочен ефект и основната идея на тяхното реализиране е превръщането ѝ в модерна библиотека – *третото* по значение място за общността, истински приобщаваща и комфортна среда за всички.

В обществените библиотеки непрекъснато се провеждат обучения на граждани за придобиване на начални ИКТ умения. Първите обучения за хора в неравностойно положение са по програма „Глобални библиотеки – България“ (2013). През 2018 и 2019 г. също бяха проведени такива обучения със съвременна обучителна програма, част от практиките на Габровската библиотека за приобщаващо образование. При първото обучение, надграждащо проект „Повишаване на информа-

ционната, комуникационна и финансова грамотност в съвременната библиотека“, бяха обучени петнадесет възрастни хора с интелектуални затруднения, част от екипа на Дневен център за пълнолетни лица с увреждания в Габрово. При обучението за придобиване на комуникационни умения нашите приятели и партньори придобиха умения свободно да боравят със смартфон и таблет. Участниците бяха разпределени в три обучителни групи с индивидуален график на обученията и преподавател инж. Йолина Христова. Хората от Центъра се чувстваха прекрасно в Библиотеката, бяха много въодушевени от характера на обученията, забавляваха се и успешно усвоиха предложените им начални умения за работа със съвременни информационно-комуникационни средства. Мотивираните участници, посещаващи Дневен център за възрастни с интелектуални затруднения в Габрово, са доказателство за необходимостта от провеждането и в бъдеще на подобни обучителни занимания.

Екипът и потребителите на Дневния център за възрастни с интелектуални затруднения е дългогодишен партньор на библиотечния екип в осъществяването на различни инициативи, свързани отново с приобщаваща среда и образование за хората в неравностойно положение. Периодично хората от Центъра вземат активно участие в представяния на книги и срещи с техните автори, ежегодно участват в отбелязването на 21 март – Световния ден на поезията и поетите, и Ден на хората със Синдром на Даун. Съвместно с екипа на Дневния център за възрастни с интелектуални затруднения бяха осъществени ателиета за изработване на художествени предмети чрез нетрадиционни и атрактивни арт-техники. Арт-терапията е едно от основните направления в заниманията с хора в неравностойно положение, а Библиотеката предоставя среда за такива прояви. Изработваните предмети се предлагат с благотворителна цел. Много от тях украсяват библиотечните зали. Ще продължават и обученията за работа със смартфон и таблет за деца и възрастни с интелектуални затруднения, за възрастни с физически затруднения, за хора от малцинствени групи и техните семейства и други подобни групи в неравностойно положение в Габровския регион.

Интересът към разнообразните практики за приобщаващо образование в XXI в. е постоянен и не намалява с времето. Динамиката на съвременния живот е голяма, е-технологиите и комуникациите се развиват главоломно и немалък брой представители на местните общности на различна възраст и с различно образование усещат тези процеси като „изхвърляне зад борда“ и засилване на чувството за непригодност и неуспех. Обществените библиотеки са онези организации, които имат потенциала и вече са разработили нови, устойчиви услуги във времето, свързани точно с приобщаващото образование в комфортна вътрешно-архитектурна и социална среда за хора, застрашени от социално *изключване*, и хора в неравностойно положение – деца, младежи, възрастни граждани.

В подкрепа на своите добри практики за създаване на приобщаваща среда за хората в неравностойно положение в Регионална библиотека „Априлов – Палазов“ – Габрово активно функционира Клуб на доброволците при Библиотеката. Доброволчеството е част от генералната ѝ мисия чрез своите специфични възможности да образова, да информира и да осигурява комфортна приобщаваща среда

за всички представители на местните общности. Екипът и нейните доброволци се превърнаха през изминалите години в желани партньори на други библиотечни, образователни, културни и неправителствени организации от регионален и национален мащаб. Тези партньорства обогатяват възможностите на Библиотеката за разработването и въвеждането на иновационни дейности и услуги, съобразени с потребностите на глобалното информационно общество.

В дните от 1 до 9.VIII.2019 г. Мария Трашлиева, която е дете с дискалкулия (разстройство в усвояването на смятането при деца с нормална интелигентност, но застрашени от емоционални стресения) и е ученичка в ПМГ „Д-р Ив. Гюзелев“ – Габрово, се възползва от доброволческата програма на Библиотеката в помощ на децата и тийнейджърите със специални потребности. Във всеки от тези дни Мария, а на 16, 19 и 20 август и сестра ѝ Красимира Трашлиева, заедно с майка им Снежанка Барболова – учител в Националната Априловска гимназия и убеден доброволец на Библиотеката, подпомагаха вътрешната организация и библиотечните дейности, като подреждаха книги, почистваха библиотечния фонд, подменяха повредени екземпляри и повредени библиотечни сигнатури с нови такива в Заемната за възрастни читатели. Мария бе подкрепяна от координатора на доброволчески дейности в Библиотеката Анелия Мутафчиева и библиотекаря Галина Янкова.

Мария сподели, че в Библиотеката много ѝ харесва, обича да общува с библиотекарите, също и с някои от читателите, предложените ѝ дейности са приятни и тя съзнава тяхната полезност за Библиотеката, обича много да чете и се чувства съвсем спокойна и радостна в библиотечните зали. Опитът от работата с Мария Трашлиева и доброволчеството на сестра ѝ Красимира Трашлиева показва, че деца и възрастни със затруднения от ментален, слухов, зрителен и друг характер могат да се чувстват наистина комфортно в библиотечната приобщаваща среда. Разработваните библиотечни дейности и услуги, свързани с този проблем, имат дълготраен ефект и с успех ще бъдат прилагани и в бъдеще от библиотечния екип.

С разработваните новаторски практики в това направление е свързана и **библиотерапията** – алтернативна терапия с четене на книги за хора, които изпитват психологически затруднения в труден момент от своя живот или техните характерови личностни особености и житейски стереотипи са пречка за успешното им интегриране и реализация в обществото.

Част от библиотечния екип премина начално обучение по библиотерапия. Нейното прилагане и усъвършенстването на методите ѝ във връзка с иновационните и традиционни библиотечни дейности и услуги е модерно направление в усилията на Библиотеката да се превърща все по-успешно в приобщаваща културна, информационно-комуникационна, образователна и социална среда не само за хора в неравностойно положение, но за всички представители на местните общности, независимо от възраст, пол, религия, език и степен на образование.

През последните години са осъществени множество проекти на Библиотеката и нейните партньори с основна цел – подобряване образоваността и поддържане ученето през целия живот за високо качество на живота в местната общност и страната чрез библиотеките.

Белетристичният талант на Здравка Евтимова Стартира четвъртият сезон на Клуб „Писмена“

Стефка Рангелова

The writing talent of Zdravka Evtimova

Stefka Rangelova

Summary

The fourth season of club “Pismena” by the National Library “St. St. Cyril and Methodius” has started with a meeting with the famous writer Zdravka Evtimova.

Key-words: Zdravka Evtimova, writer, National library “St. St. Cyril and Methodius”.

Истинска чест бе за нас, че открихме четвъртият сезон на Клуб „Писмена“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ със Здравка Евтимова – един от най-добрите писатели на нашето време, оригинална, с ярко художествено перо. Тя е и добър преводач. Специализирала е художествен превод в Сейнт Луис, САЩ. Превела е над 25 романа от английски, американски и канадски автори на български език, както и произведения на наши писатели на английски език.

Носителка е на престижни български и международни литературни награди. Нейни романи и разкази са публикувани в Америка, Китай и Сърбия, други излизат във Великобритания, Канада, Гърция и Израел. Всички знаем за щастливата съдба на разказа „Кръв от къртица“, включен в учебниците за обучение по английски език за гимназиите в Дания и в учебник по литература за прогимназиите в САЩ.

Здравка Евтимова е писател, харесвана и обичана от читателите от различни възрасти. Поети и писатели, хора на изкуството и литературната критика дават висока оценка за нейното творчество. *Разкази – вселена! Елегантен стил! Един от най-добрите ни съвременни разказвачи!* – казва за творбите ѝ Надежда Захаријева. Според поета, издател и журналист Валентин Дишев, Здравка Евтимова създава *съвременни митове*.

Тя ме накара да чета разказите ѝ на глътки: да ставам, да се разхождам и да нося удоволствието, че ще продължа да чета и да се наслаждавам – споделя

поетът Николай Милчев и продължава: – *Благодаря ѝ за тази фурия и центрофуга, която засмуква сетивата и мислите и която прави от четенето на книгата огромно и сладко преживяване... Благодаря ѝ, че в днешното време на сълзи и на скърцане със зъби, тя изтръгва от очите ни сълза, която е различна.*

Да, различната сълза. Тази на Човешината, Светостта и Доброто...

Литературният критик и писател Митко Новков, създал галерия от образи на знакови творци от света на изкуството като Иван Мърквичка, Златю Бояджиев, Дечко Узунов, представи на срещата в Националната библиотека писателското майсторство на Здравка Евтимова, като знаков творец от областта на литературата. *В нейните разкази всичко е толкова точно. Няма какво да добавиш, няма какво да премахнеш... Здравка Евтимова е Флобер в българската литература* – категоричен бе той.

Поетът Георги Константинов заяви: *Тя е европейски писател, но е Българка.* Преди много години, заедно със Станка Пенчева и с Мирон Иванов, той открива и оценява таланта на тогавашното младо момиче.

Неподправена и естествена, земна и самоиронична, Здравка Евтимова омагьоса и на няколко пъти чистосърдечно разсмя публиката.

Литературната вечер бе колоритна и се превърна в обещаващо начало на новия творчески сезон на Клуб „Писмена“ на Националната библиотека.

Специално за читателите на списание „Библиотека“ Здравка Евтимова отговори на следните въпроси:

– *Какво е за вас книгата?*

– За мене тя е пътека към смелост, щедрост и достойнство. Когато пристъпвам към литературното произведение, винаги се подготвям да попадна в безбрежна галактика, която може да ме убие или да ме възвиси. И в двата случая усещам, че в кръвта ми не плуват бучки лед, че умът ми е отворен за света и съм чирак, който едновременно е нетърпелив и се страхува от срещата с думите. Книгата е вход към вечността, но само тази, в която думите служат на истината за живота ни, на достойното бъдеще за човечеството. Другото условие един текст да бъде наричан *книга* е: той да е роден сред пламъците на мощния и непреклонен талант на неговия автор. Всяка истинска книга е крепост на хуманизма.

– *Какво е мнението ви за българските библиотеки?*

– Библиотеките в България са пристанища на свободния дух. Библиотечните работници, обичащи словото и книгите, са хора, които лекуват раните, отворени в мислите ни от наглостта и унижението. Библиотеките са път, чието начало е поставено в дълбините на древността, но чиято посока е бъдещето на вдигнатите с достойнство глави, на свободната мисъл, знанието, честта и почитеността.

– *Вашият автограф за читателите на сп. „Библиотека“...*

– Нека крепкото здраве бъде непоклатима основа на нашето щастие, на обичта и победите ни! Нека в семействата ни цари обич, разбирателство. Нека заедно бъдем силни, щедри, щастливи!

Благотворителност и култура на дарителството

Бояна Минчева

Donation and the culture of giving *Boyana Mincheva*

Summary

The publication presents the papers from the International Scientific Conference *Donation and the culture of giving*, dedicated to the 140th Anniversary of “St. St. Cyril and Methodius” National Library, Sofia, 10–11 December, 2018. More than 50 participants from 9 countries commented on current issues related to donor practices and policies in modern society.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, International Scientific Conference, donation, culture of giving.

Националната библиотека отбеляза своя 140-годишен юбилей през месец декември 2018 г. Наред с множеството събития, съпътстващи тържествените чествания, отворихме дискуссионно пространство за учени, изследователи и културни дейци от страната и чужбина, обединени от актуалната тема за дарителството в културната сфера.

През декември проведохме Международна научна конференция под наслов „Благотворителност и култура на дарителството“, в която взеха участие 52 специалисти в различни области на хуманитаристиката с 41 доклада. Историята на културни и просветни институции, функционирането на дружества и обществени организации, бяха допълнени и осветлени в аспекта на дарителството като индивидуален и колективен акт на благотворителност през годините. Традиции и модерност намериха пресечна точка в съвременността, откриха актуалните проблеми и предложиха пътища за нови инициативи и реализации.

През 2019 г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ издаде едноименен сборник, който представя статиите на участниците в конференцията. Неговото съдържание е свидетелство за многообразието на темите и проблемите, които имат пряка или косвена връзка с дарителството – неговата същност, философия и социокултурни измерения.

Директорът на Националната библиотека, доц. д-р Красимира Александрова, изложи тезата, че дарителството е в основата на учредяването на множество културни и просветни институции. Тя припомня ярки факти, свързани с дарителските и благотворителни жестове на бележити личности, довели до създаването на Националната библиотека. Акцент в нейната публикация е съчетаването на традиции и модерност като залог за адекватно присъствие на културната институция в обществото. Тя разглежда и приемствеността като процес, който свързва тради-

ции, настояще и бъдеще и е основна предпоставка за високия професионализъм на специалистите в НБКМ. Очертани са новите културни проекти на институцията, ориентирани към различни публики и финансирани чрез дарения.

Дарителската програма „Осинови книга“ е представена в публикацията на нейния отговорник, Нона Петкова, архивист в отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на НБКМ, в историческия контекст на дарителството в Библиотеката през десетилетията. Публикацията съдържа сведения за дарителите – частни лица и организации, информация за *осиновените* книжни паметници, както и за общите проблеми, свързани на практика с реализирането на дарителската воля.

Уникален по рода си международен библиотечен проект бе финализиран през 2018 г. Публикацията на проф. д.п.н. Александра Куманова и д-р Николай Василев насочва към мотивите за създаването на библиографски пътеводители като ретроспективна форма на световната универсална библиография. Проследена е предисторията на жанра в България и в световен аспект от древността до днес. Маркирани са етапите, които обуславят появата на *Generatio Spontanea* – Световната универсална библиография (III в. пр.Хр.–XXI в.), издание подготвено в продължение на 40 години в най-големите библиотеки на света на три континента (Европа, Азия, Америка). Работата по него започва в НБКМ и по този повод институцията го изпраща като дар на библиотеките по света.

Дарителството е в основата на организиране на специалните колекции на Националната библиотека. Архивистките от отдел „Ориенталски сбирки“ към НБКМ, д-р Анка Стоилова и д-р Невена Граматикова, разказват за книгите от личната библиотека на д-р Иван Кимрянов, дарени на институцията след неговата кончина. Първият школуван ориенталист на Библиотеката не само обогатява книжния фонд на отдела с ценни научни издания, но има солиден принос за издигането ѝ до нивото на европейските библиотеки. Дългогодишният архивист от отдел „Български исторически архив“, доц. д.и.н. Милкана Бошнакова, посвещава своята публикация на едно значимо дарение – архивни документи, свързани с карловския род Пулиеви. В контекста на общоисторическия преглед на даренията за БИА–НБКМ тези документи дописват страници от Българското възраждане и от следосвобожденската ни история. Изследователският интерес на главния редактор на сп. „Библиотека“, Петър Величков, е провокиран от рядко библиофилско издание, дарено на Народната библиотека в София. Книгата на Пенчо Славейков „Епически песни“, отпечатана през 1896 г. само в 13 бройки, съдържа дарствен надпис от автора с дата от 1902 г. Авторът на статията прави пълна изследователска реконструкция на посвещенията (даренията) и на останалите екземпляри от тиража. Проследена е и дейността на П. Славейков като създател на библиофилски издания. Божидар Добрев – соло виолист към Филхармонията на Вюртемберг, Германия, и автор на редица изследвания в областта на българската музикална култура се спира на проблема за вместиането на българските музиканти в чужбина в националната музикална историография. В публикацията е представена музикалната енциклопедия MGG с българското присъствие в нея, която е дарена от него. Преподавателката от УНИБИТ, доц. д-р Евгения Русинова, очертава кампа-

ниите на директора на Народната библиотека в София – Тодор Боров, в подкрепа на институцията. Обект на публикацията са две акции – тази, свързана с необходимостта от изграждане на нова сграда за Библиотеката, и втората, вече с необходимостта от довършване на постройката и запазването на нейната функция и предназначение. В хода на изложението, наред с усилията на изтъкнатия библиотекар, библиограф и общественик да осъществи целите си, прозира неговата критична мисъл и ясна далновидна визия за развитието на най-стария културен институт в България. В тематичния цикъл, посветен на НБКМ, е вписана и темата на преподавателката от СУ, доц. д-р Маргарита Младенова. Тя разглежда названието на Народната библиотека в София във връзка с други институции, създадени преди 140 години, и с ролята на техните учредители и първи ръководители. Лексемите *народен* и *национален* са поставени в изложението като обекти на прагматингвистиката и са анализирани в исторически и политически контекст.

Жестове на родолюбие и локален патриотизъм, както и дълбокото осъзнаване на необходимостта да бъде съхранена родовата памет на общността, са в основата на даренията, отразени в публикациите на библиотекари и специалисти от различни столични и регионални библиотеки и други културни институции. Директорът на Централната библиотека на БАН, д-р Силвия Найденова, допълва историческата картина на дарителството с внушителен списък от имена и заглавия, както и с убедителни показатели в цифри, отнасящи се до постъпилите чрез този акт документи в ръководената от нея институция. Академичната библиотека и архив при НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ отдава почит на своите дарители в публикацията на нейните сътрудници Десислава Орлова и Надежда Дякова, отбелязвайки значими дарения от частни лица и институции. Сред тях са споменати родителите на починал студент на академията, колекционери и любители на театралното изкуство и др. Авторките споделят любопитна практика даренията да участват в *букросинг* по волята на дарителите. Директорът на РБ „Стилиян Чилингиров“, Росица Добрева, проследява шуменските традиции в дарителството за образование и култура. В дългия списък от дарители, чиито имена се свързват с Библиотеката, е и писателят Стилиян Чилингиров – неин патрон, меценат, а и бивш директор на Националната библиотека. В публикацията е отделено специално внимание на документите, постъпили като дарение от неговите наследници. Библиографът от РБ „Любен Каравелов“ в Русе, Ренета Константинова, представя дарения за Библиотеката, които изграждат многообразието на специалните колекции от старопечатни книги и документални архиви. Автографите, разгледани в публикацията, разкриват не само творчески връзки и приятелства, но и емоционални моменти, свързани с българската интелигенция от Възраждането до наши дни. Служителката на ДА – Ловеч, Павлина Петрова, очертава богатствата на регионалния документален архив, постъпили чрез дарение в институцията. Основен акцент в публикацията е първият дарен личен фонд в него през 1967 г. – на Васил Димитров Начев (Вишневин), ловешки учител, поет, писател и общественик. Докторантката на УНИБИТ, Пролет Груева, разглежда дарителството като основен фактор за създаването на културния ансамбъл „Класически Ваймар“, проследявайки в исторически план

всички дарителски актове на представители на европейската аристокрация, интелигенция, държавни и други институции през вековете.

Дарителството като благотворителност намира отражение в публикациите и на друга група специалисти. Те са посветени на частни лица, сдружения и организации, оставили ярка следа в духовната и културна история на България. Може би няма човек, който да не е запознат с поне един акт на дарение, а и сам да не е бил дарител на Православната църква. Модераторите на православния блог „Добротолубие“, Ангел Карадаков и Николина Александрова, предлагат ретроспективна разходка в многовековната история на ктиторството в православие, авторите отделят специално внимание на *светеца от с. Байлово*, дядо Добри, съвременен пример за висша духовност и подражание. Отбелязани са и многоликите аспекти на дарителство, от страна на християнската църква, насочени към нуждаещите се по света. Изследователката от Института по етнография и фолклористика към БАН, д.и.н. Дария Василева, очертава ролята и функциите на Ловешкото културно-просветно благотворително дружество в София, както и на различните начини и форми на дарителство и популяризиране на благотворителността в Ловешкия край през Възраждането. Дивна Гоцева от Института за исторически изследвания на БАН реконструира историята на Благодетелно братство „Йосиф I“, дало тласък с благотворителната си дейност за основаването на българската болница в Цариград „Евлогий Георгиев“. Изложението ѝ е изградено на базата на изворов материал от богатите архивни фондове, съхранявани в колекции в страната. Служителката на ДА – Ловеч, Клара Баросова, се спира на благотворителността на жените в региона, изразена чрез дейността на Ловчанското женско благотворително дружество „Благодетел“. Основано още преди Освобождението от учителката Ана Радославова, то приема за своя първоначална кауза да подпомага образованието и нравственото развитие на девиците и своите членки, но с годините разширява обсега на дейността си и функционира активно в българското общество до 9.IX.1944 г. Директорът на РИМ в Пловдив, д-р Стефан Шивачев, избира личността на Димитър Кудоглу като ярък пример за дарителство в областта на просветата, учебното дело и социалната сфера и здравеопазването в България до Втората световна война. Статията му е посветена на Дома за благотворителност и народно здраве в Пловдив, който и до днес носи името на дарителя. Председателят на Дружеството на художниците в Бургас, Митко Иванов, отдава почит на най-големия дарител в областта – Александър Георгиев – Коджакафалията, наричан още *бащата на Бургас*. Дарителството му се изразява основно в земи и градски имоти. След 9.IX.1944 г. комунистическата власт поругава паметта на общественика, заличава името му от всички места и институции и заграбва дарените от него земи. Изследователката от Института за изследване на изкуствата към БАН, Диана Данова-Дамянова, представя личността на хирурга от Пловдив д-р Георги Лазаров с темата за дарителството в сферата на музикалното творчество. Обект на изложението е Международният конкурс за симфонично творчество 7/8, провеждан от 2001 г. в Пловдив, а от 2011 г. само в София, инициран и финансиран от него.

Дарителството като история, философия, психология, социология и неговите етнокултурни аспекти са засегнати от специалисти с научни интереси в съответните области на човешкото познание. Дългогодишният професор по библиотекознание и научна информация, проф. д-р Александър Димчев, говори за дарителството като *феномен от двете страни на барикадата* и разглежда философски и социкултурни аспекти на този акт в миналото и днес, изяснява семантиката на възприетите термини. Маркирани са важни въпроси и проблемни теми, както и най-общи насоки и препоръки за тяхното разрешаване. Проф. Димчев споделя емоционални моменти и конкретни факти от своя опит на дарител през годините. Сътрудниците на Държавна агенция „Архиви“, председателят доц. д-р Михаил Груев и Милена Тодоракова, представят дарителството като акт на свободна воля и разглеждат неговите социални аспекти в българското общество. Специално внимание авторите отделят на дарителството в Държавните архиви и проследяват неговата специфика, морална стойност и насоки за стимулиране. Директорът на БИНОЦ към УАСГ, д-р Персида Рафаилова, разглежда някои аспекти на дарителството в библиотеките. В исторически план са посочени мотивите, които провокират волята на дарителите на университета през годините. Направен е анализ на социалните групи на дарителите. Съвременните измерения на дарителството в българските музеи са тема на публикацията на служителката на Националния литературен музей, къща-музей „Димитър Димов“, д-р Милена Катошева. Отделено е място за анализ на дарителството, планиране и организиране на дейностите, свързани с него, успешните дарителски кампании от последните години и социализацията на културните ценности. Набелязани са пътищата и начините за набиране на дарителски средства. Разгледана е психологията на даряването като акт. В публикацията със заглавие „Когато изложбите носят дарове“ историкът от ИЕФЕМ-БАН, Елка Минчева, провокира интерес още със заглавието. Проследявайки богатото разнообразие на музейните съкровища, в хода на изложението тя коментира как художниците, на които е предоставена възможност да експонират свои творби, са задължени да оставят като дар на музея поне една своя картина. В исторически план са очертани и други прояви на дарителска воля от страна на частни лица и институции. Отбелязани са и някои ценни дарения от последните години, провокирани от организирана в музея изложба, посветена на социалистическото минало на България. Изследователят от Института по етнография и фолклористика към БАН, д-р Галин Георгиев, представя научен ракурс на културата на дарителството в етноложки и фолклористичен аспект. Тезата е изградена върху семейната обредност на българите, поставена в европейски контекст. Актът на даряването е разгледан като средство за предаване, но и поражение на културната система на дадено общество. Преподавателката от ЮЗУ – Благоевград, д-р Жана Пенчева, се спира на един от изворите за историята на дарителството – приписките в книгите от фонда на Университетската библиотека. Направен е анализ на типологията и начина на употреба на даренията, социалния статус на дарителите, историческите предпоставки за дарения на книги през вековете.

Международното участие в конференцията осигуриха изследователи и кул-

турни дейци от различни страни на Балканите и света. Техните публикации очертават приноса на дарителите за изграждането на библиотеки и комплектуването на ценни колекции. Посланикът на Албания в България, Нейно превъзходителство г-жа Доника Ходжа, характеризира личността на албанския учен и дипломат Фаик Коница, завещал своята ценна библиотека и архив на Националната библиотека в Тирана. Директорът на Латвийската национална библиотека, г-жа Дзинтра Мукане, разглежда даренията, които ръководената от нея институция получава от частни лица и организации. Основен посредник в осъществяването на дарителските жестове е Обществото за подкрепа на ЛНБ, което осигурява текущо финансиране за редица проекти и услуги и превръща общността в активен сътрудник на институцията. Директорът на Националната и университетска библиотека в Босна и Херцеговина, д-р Исмет Овчина, запознава с опита и добрите практики на дарителство и дарителски кампании, проведени от редица държави и организации по света за възстановяването на ръководената от нея институция след 1992 г. Библиотекарят от Народната библиотека „Детко Петров“, гр. Димитровград, Република Сърбия, Елизабета Георгиев, посвещава статията си на Синиша Паунович – писател и преводач на „Време разделно“, когото номинира като приятел на българската култура. Чрез дарението, направено от семейството на писателя, библиотеката получава над 1000 книги на български език, разгледани и оценени по достойнство в публикацията на авторката. Направен е обзор и на потребителската публика, проявила интерес към дарението. Заместник-директорът на Азербайджанската национална библиотека, г-жа Абида Исмаилова, прави преглед на колекциите и отделните дарения. Статията предоставя информация за богатите фондове на библиотеката, както и за добрите практики в обслужването на потребителите. Сътрудниците на Националната библиотека на Румъния, Анка Андрееску и Летиша Константин, правят обзор на даренията за институцията на северната ни съседка за последните 25 години. Преподавателите от Мелитополския държавен педагогически университет „Богдан Хмелницки“ в Украйна, Сергей Пачев и Валентина Пачева, анализират дарителството в процеса на възраждането на българщината сред българската общност в Северна Таврия в края на XX–началото на XXI в. Създаването на дружества за българска култура и библиотеки за българските села в Запорожието, българско книгоиздаване и др.под. са отглас от възрожденските традиции на благотворителност, присъщи на българския народ. Техните колеги, българистите Красимира Колева и Наташа Василенко, разказват за дарителските колекции в Мелитополския краеведски музей. Българската колекция в музея е част от историческата хроника на региона и съдържа важна информация за идентичността на българите в Таврия. Международният интерес към темата за дарителството бе засвидетелстван и от представителя на почетното консулство на Чили в България, д-р Андреас Сааведра Бараона, който подчерта ролята на дипломатията за осъществяването на даренията и укрепването на межкултурния диалог.

Дарителство и модерност – добрите практики, чрез които се осъществява благотворителността в нашето съвремие, са споделени от други автори на статии в сборника. Преподавателката от УНИБИТ, доц. д-р Мария Гуленова, разглежда

възможностите за дигитално дарителство. Обект на представяне е най-големият сайт за набиране на дарителски средства – *Платформата.бг*, като резултат от новия инструмент за свързване на донори и каузи (т.нар. краудфъндинг). Очертани са успешните кампании, реализирани чрез него. Директорът на РБ „Захарий Княжески“ – Стара Загора, Снежана Маринова, и Надя Синигерска-Бохорова от КонтурГлобал Марица Изток 3 споделят добрия опит и модерни практики в съвместните проекти за подобряване на потребителската среда и библиотечни услуги. Инвестицията в това сътрудничество е защитена с бизнес аргументация, която

дава нови измерения на понятието *дарителство*. Анализаторите от Експириън България ЕАД, Катерина Ташева, Елизабет Вълчева и Яна Тодорова, предлагат кратък обзор на дарителските инициативи на дружеството – световен лидер в областта на информационните технологии, ориентирани към социално отговорни проекти и дейности. Постоянен партньор за компанията и обект на подпомагане е и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Дарителството в областта на културата е израз на самата култура, но и важен кръг от нейното кръвоснабдяване. В съвременния високотехнологичен свят посоките на проява на дарителска воля се променят с ускорена динамика, но мотивите за нейното осъществяване запазват корени в народопсихологията и в моралните и духовни устои на общността.

БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТ И КУЛТУРА НА ДАРИТЕЛСТВОТО

Доклади от Международна научна конференция,
посветена на 140 години от основаването на
Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“,
10–11 декември 2018 г., София

Можете да купите книгата

„Благотворителност и култура на дарителството“ (цена 12 лв.)

директно на гише „Регистрация“ на Националната библиотека

„Св. св. Кирил и Методий“, или да поръчате на адрес:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88,

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“,

Росица Владимирова, тел. 9183 136, GSM: 0885643171,

e-mail: rosicavladimirova@abv.bg

Какво ни завещаха?

Фотодокументалните изложби – памет за събития
и личности от Възраждането до наши дни

Снежана Маринова

What They have bequeathed us?

Photo documentary exhibitions – memory of events and persons
from the Revival period until today

Snezhana Marinova

Summary

The text follows the photo documentary exhibitions about Stara Zagora, accomplished and presented in 2019 from the Regional Library “Zahari Knjazhesky” Stara Zagora at the National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Key-words: Regional Library “Zahari Knjazhesky”, Stara Zagora, exhibitions, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Три фотодокументални изложби за Стара Загора, в три последователни седмици на септември 2019 г., представи Регионална библиотека „Захарий Княжески“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Събитието е посветено на 65-годишнината от създаването на библиотека „Захарий Княжески“ и на 5 октомври – Деня на Стара Загора. Темите проследяват историята на града и връзката със съвременния му облик.

Първата изложба *Какво ни завещаха?...*“ разказва за живота и делото на четирима старозагорски просветители, дейци от епохата на Възраждането, с принос за културно-просветната обнова на Стара Загора. Избраната тема е подсказана от историческия календар. През 2017-а се навършват: 140 години от смъртта на Захарий Княжески, 180 години от рождението на Анастасия Тошева, 170 години от рождението на Петър Иванов, 165 години от рождението на Атанас Илиев. Общите черти на духовната им близост и мирозрение се определят от здравия и напредничав възрожденски дух на града, утвърдени са в борбата за модерно българско образование, просвета, култура, за възстановяване на новия-стар град. Работили тихо, скромно, всеотдайно, все в името на една цел – Просвещението!

Приносът на **Захарий Княжески** в развитието на българското Възраждане е разностранен. Той е родоначалник на медицинската литература, един от пионерите на модерното земеделие, изследовател на българския фолклор, с принос в историята и културното развитие на отделни български градове, с големи заслуги за образованието на българските жени, основоположник на библиотечното дело в Старозагорско. В завещанието си, съставено приживе през 1871 г. и публикувано

след смъртта му в издания в Цариград в. „Напредък“, Захарий Княжески споделя съкровено си желание да се *отворят* библиотеки за *вечен спомен и ползуване на българското юношество!*

През 1850 г. Княжески съпровожда племенницата си **Александра Михайлова** и **Анастасия Михова Каличкова** в пътуване до Русия. Те са първите българки, изпратени с благотворителни средства на учение там и получават педагогическо образование. Това събитие бележи по-нататъшния път в живота на бъдещата директорка на Девическата гимназия в Стара Загора – Анастасия Тошева. Тя организира и управлява ученическия пансион, създава учителска и ученическа библиотека, разработва програма на училището. Анастасия Тошева развива активна обществена дейност. Държи сказки и беседи, издава книги, организира женски дружества в Стара Загора и в Габрово за просвета на жените и за благотворителни цели.

Петър Иванов – борецът с душата на поет! Като учител и общественик е тясно свързан с революционните борби на Стара Загора. Още със завръщането си от Белград, където се образова, влиза в състава на старозагорския революционен комитет, оглавяван от Кольо Ганчев. Съден като участник в подготовката на Старозагорското въстание, Петър Иванов записва името си като първия старозагорски поет. В края на 1875 г. се появява стихосбирката му с непретенциозно заглавие „Стихотворения“, издадена в Цариград.

Един от най-ярките представители на новата генерация възрожденска интелигенция е **Атанас Илиев**. Закономерно е поставянето му начело на Старозагорския департамент след Освобождението, който се е нуждаел от грижи за възстановяването на нормалния живот. Администратор, образован по европейски, Атанас Илиев е автор на едно от първите ръководства за управление на българския град, подготвя и издава поредица от статистически алманаси, даващи ни информация как е извървяна всяка крачка в съзиждането на новото стопанство, как духовно се е съзема районът след погрома. Изкушен от историческата тематика, Атанас Илиев отпечатва на страниците на в. „Старозагорски глас“ поредицата „Из историята на града Стара Загора“. Този цикъл от статии се явява междинен етап от проучванията на Илиев за миналото на Стара Загора. Голяма част от събраните сведения за историята на града са обобщени и събрани в книгата му „Спомени на Атанаса Т. Илиев“, издадена от БАН през 1926 г.

Втората изложба **Поздравъ от Стара Загора** е резултат от обявен през месец юли 2017 г. фотоконкурс, посветен на 140 г. от началото на Руско-турската освободителна война (1877) и на Европейските дни на наследството в България.

За конкурса бяха представени 15 обекта от града, публикувани на сайта на Библиотеката, които са запечатани на пощенски картички от началото на XX в. Задачата на участниците беше да представят своите дигитални еквиваленти на тези места от съвременния град – Стара Загора, през око на модерната камера. Обектите са: парк „Митрополит Методий“ (Аязмото); параклисът в парк Аязмото (дн. параклис „Св. Теодор Тирон“); старата сграда на Българска народна банка на бул. „Цар Симеон Велики“; сградата на жп гарата; парк „Пети октомври“ (Градската градина); сградата на Девическата гимназия (дн. Второ основно училище „Петко Р. Славейков“); сградата на Ески Джамия (дн. Музей на религиите); сградата на

Военния клуб (дн. Дом на народната армия (ДНА); парк „Езерото“ (парк „Йордан Капсамунов“); сградата на Мъжката гимназия, (дн. ПГСАГ „Лубор Байер“); сградата на пощата; сградата на старата поща на бул. „Патриарх Евтимий“; сградата на старата съдебна палата (Димчовото здание, сега АГ клиника); сградата на стария театър (дн. ДТ „Гео Милев“); църквата „Св. Никола“.

До крайния срок бяха получени 58 фотографии на 17 автори, на възраст 13–69 години. Оказа се, че една от най-често сниманите сгради е пощенската палата, или *пощата*, както е известна в ежедневието. Следват Мъжката гимназия (сега Професионалната гимназия по строителство, архитектура и геодезия), езерото, параклисът „Св. Теодор Тирон“ и старата поща на бул. „Патриарх Евтимий“. Жури, с председател професионалния фотограф Цветан Четъшки, номинира 10 от представените творби, на които е основана изложбата. Снимките са придружени с кратък текст, който информира за историята на сградата или мястото и какво е тя сега. В процеса на подготвянето на текстовете бяха открити малко известни факти и истории за старата поща, за т.нар. *Димчово здание*, за Българската народна банка.

Третата юбилейна изложба е под надслов ***Стари истории в ново време***. Посветена е на първите следосвобожденски периодични издания в Стара Загора и на 150-годишнината от рождението на Милю Касабов – учител, редактор, книжар, баща на поета Гео Милев.

Единадесет табла разказват за създаването (1878) и развитието в Стара Загора на 9 периодични издания, които през 2018 г. имат годишнини: 135 години от в. „Земледелец“; 120 години – в. „Бъдъще“; 115 години – сп. „Наука“; 110 години – „Демократически вестник“; 95 години – в. „Земеделска борба“; 95 години – „Земеделско-скотовъден вестник“; 95 години – сп. „Оранжева заря“; 95 години – в. „Музикален преглед“; 90 години – в. „Кооперативна пробуда“; 85 години – в. „Устрем“.

Книжарят Милю Касабов, баща на поета Гео Милев

Непосредствено след Освобождението, през 1878 г., изгорелият и опустошен град започва постепенно да възвръща традиционния си ритъм на живот. Периодичният печат и книгоразпространението са важна част от възстановяването на града и градската култура. В началото на 1883 г. пловдивският вестник „Южна България“ отбелязва за Стара Загора:

...независимо от голямото нещастие, сполетяло града през време на войната, бързо се възстановява не само икономически, но и има претенцията да бъде пръв град след Пловдив и в политическо отношение...

Всяко табло е посветено на едно заглавие, представено чрез кратка характеристика, програмната статия, любопитни факти от историята му, интересни статии и илюстрации, имена на създатели, редактори и журналисти. Например в. „Земледелец“ е първият следосвобожденски земеделско-стопански вестник, издаван от старозагореца Димитър Наумов; сп. „Оранжева заря“ излиза само в 1 брой,

през май 1923 г.; обявеното като месечно популярно-научно списание „Наука“ излиза само в 2 броя през 1903 г.

Изложбата съдържа текстове, части от изданията, снимки, факсимилета от документи, свързани с избраните заглавия. Реализацията е част от събитията в Европейската година на културното наследство.

В навечерието на Празника на града, беше открита четвъртата поредна фотодокументалната изложба *...ся положи... този основний камък за възобновление на града Стара Загора...* Тя е посветена на 140-годишнината от възстановяването на града

(5 октомври 1879 г.). На 13 пана, чрез емоционални текстове и въздействащи фотографии, на основата на контраста, изложбата проследява величието на града преди опожаряването му през 1878 г., през покрусата и скръбта на завръщащите се прокудени старозагорци до ентузиазма и вярата, с които се захващат за изграждането на новия град. Включени са спомени на Петър Иванов, Андрей Тошев, Атанас Илиев, Димо Казасов; факсимилета от в. „Марица“, издаван в Пловдив през 1878 и 1880 г.; любопитната и малко известна статия „Стара Загора – бъдеща столица“ от Д. Цветков, публикувана в старозагорския в. „Дума“ през 1929 г. Разказът завършва със съвремението и с бъдещето на Стара Загора.

Изложбите са подготвени от екип на Регионалната библиотека „Захарий Княжески“, в който участват краеведи и графичен дизайнер. Използвани са материали от фондовете на Библиотеката, на Библиотека „Родина“ – Стара Загора, на Регионалния исторически музей – Стара Загора, на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, на Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, на Държавния архив – Стара Загора, както и от лични архиви. Осъществени са с финансовата подкрепа на Община Стара Загора.

Форматът, чрез който са реализирани (на винилни банери), позволява мобилност и възможност за експониране при различни условия.

Изложбите могат да бъдат разглеждани виртуално в сайта на Регионалната библиотека „Захарий Княжески“ – Стара Загора, в рубриката „Мобилни изложби“. Те са с генериран QR код и могат да бъдат видени и през мобилни устройства,

Основната цел на изложбите, създадени от Регионална библиотека „Захарий Княжески“, е да възродят паметта. Памет за хора, памет за събития, за места, за истории. Да ни припомним кои сме, откъде сме тръгнали и накъде да вървим. Да разберем, че нищо не започва от нас, че благотворителността не е модерно дело на съвременния човек, че преди повече от век и половина предците ни са творили блага, били са дарители и благодетели, съзидатели на своя живот и на своя град!

Иван Грозев: по следите на изгубените архиви

Елена Азманова-Рударска

Ivan Grozev: in the book-stocks of the Bulgarian historical archives

Elena Azmanova-Rudarska

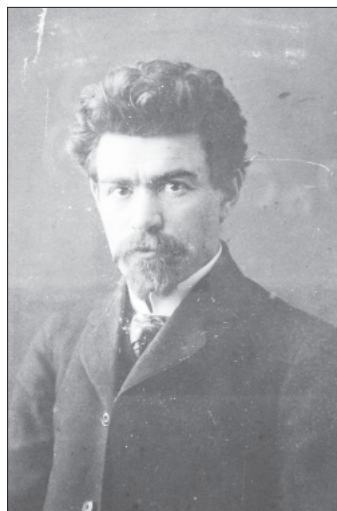
Summary

This article presents archive materials about Ivan Grozev through the book depositories of the Bulgarian historical archives – “St. St. Cyril and Methodius“, the National library, the Scientific archives of the Bulgarian Academy of Science, the Central State Archives and the Territorial State Archives – Sofia. The artist does not have a personal book-stock so the documents, which were tracked down, are scattered across different personal and public archives. Most of them are found in the Central State Archives, next in value are the ones from the Bulgarian Historical Archives – “St. St. Cyril and Methodius“ National library, and these from the Scientific Archive of the Bulgarian Academy of Science and the Territorial State Archives – Sofia complete the collected information. This information is used in the monographic study “Ivan Grozev in Bulgarian literature: Social, historical, political and religious-mystical contexts, polemics and dialogues“ from 2018.

Key-words: Ivan Grozev, archives, Bulgarian Historical Archives – “St. St. Cyril and Methodius“ National library, Scientific Archive of the Bulgarian Academy of Science, Central State Archives and Territorial State Archives – Sofia, Bulgarian literature, 20th century.

Периодът след Освобождението и особено от първата половина на XX в. е интересен за изследователите, но и недостатъчно проучен. Предизвиква интерес със своята динамика и наситеност на литературни събития, част от които се оказват податливи на политически внушения, социални олюлявания и религиозни промишления. В същото време този период остава и някак скрит за изследователя. Зад първата информативна линия относно изявените творци обикновено остават в сянка втори и трети пласт сведения за не толкова известни личности, които са преминали колебливите оценки на различни времена и критерии. И не защото е било много отдавна, а защото писмените сведения – спомени, архиви, документи – понякога са оскъдни. Една част са изгубени като незначителни, друга част са унищожени като опасни, трети архиви така и не са видели бял свят поради различни (не)решения на наследници.

Кой е **Иван Грозев** и какво се знае/не се знае за него? През 2018 г. беше издаден монографичният труд „Иван Грозев в българската литература“, който се базира на дългогодишни търсения и проучвания на литература, архивни източници и устни разкази. Настоящата статия предлага подробно описание на архивното наследство за Иван Грозев, намиращо се в българските фондохранилища. При-

Иван Грозев – снимка с посвещение:
На г. Ст. Михайловски. София, 11.VII.1909 г.
 НБКМ–БИА, архив на Ст. Михайловски

съствието на Иван Грозев и до днес остава скрито и забравено за част от литературните процеси, въпреки интересния му живот и колоритен литературен стил, който той предлага на читателя от първата половина на XX в.

Иван Грозев Петков е роден на 23.VI.1872 г. в Русе и е починал на 8.I.1957 г.¹ в София. Писател, учител, теософ, масон – той е изцяло посветен на духовното стремление да усъвършенства себе си и да предаде своя опит на учениците, приятелите, познатите.

Писателският му натюрел обединява гражданска лирика, мистични поетически творби, драматургия на съвременна и историческа тематика, есета, статии по обществено-политически и културно-образователни въпроси, преводи. Ранните му творби са повлияни от тогавашните процеси в обществото – патосът на родолюбивите изповеди пред/за родината, разочарование от следосвобожденската действителност, процесите на модернизация на обществото и усвояването на нови културни модели... Тогава пише гражданска лирика, драматическата поема „Боян Магьосника“, драмите „Наши хора“ и „Мъртъвци“. През 1904 г. Теософското общество в България отбелязва своя публицистичен живот с изданието си „Български теософски преглед“. Член на това общество е и Ив. Грозев. Неговите творби са силно повлияни от учението на Ел. Блаватска и новите идеи за истината, живота и пътя на индивида през него. Духовното израстване и трансформацията по пътя към това израстване е стремеж на поета да го осветли чрез поезията си. Така творбите му звучат ритуално, отбелязвайки всеки духовен процес у „Аз“-а. Под влияние на това учение е практически цялата му следваща творческа продукция – стихотворни творби, драми, есеистични творби. През 1918 г. вече е в списъците на нововъзстановеното българско масонство, което определя задълбочаването на философските и религиозно-мистичните възгледи на твореца. В резултат на тези убеждения се появява първата му и единствена стихосбирка „Видения и съзерцания“ (1919). Макар да продължава да пише стихове до края на живота си и голяма част от тях да са публикувани в периодичния печат, той не ги събира в ново самостоятелно книжно тяло.

20-те години на XX в. са едни от най-активните му – преподава в новосъздадената Българска драматическа школа, членува в СБП, в основаното културно дружество „Българска драма“, председателства културното дружество „Българско родно изкуство“ и Обществото на драматическите писатели, театрални критици и композитори в България. Публикува в „Хиперион“ писаната още преди 1910 г.

¹ Тази редакция на датата на смърт бе засвидетелствана от съпругата на внука на Иван Грозев – Валентина Дейкова. Тук действителната дата се публикува за първи път.

драма „Златната чаша“, чиито първи публикации са от 1909 г., но вероятно довършена и редактирана едва през 20-те години. Тогава създава и две от емблематичните си драми – „Семела“ и „Йов“. През 1924 г., за около година време, е командирован в Париж, където „Златната чаша“, заедно с другите две драми, са преведени на френски език във Франция. „Златната чаша“ е играна и на парижка сцена – в театър „Одеон“. Трите драми са и творбите, с които през 1928 и 1929 г. Иван Грозев е предложен за Нобелова награда за литература. През 30-те и първата половина на 40-те години той продължава да публикува стихове и написва драмата „Съдний ден“ под влияние на Втората световна война.

Сътрудничи в периодичния печат в широк диапазон от време – от 1896 до 1945 г. Негови творби са поместени в списанията „Българска сбирка“, „Български преглед“, „Духовна пробуда“, „Съвременна илюстрация“, „Обществена обнова“, „Слънце“, „Хиперион“, „Театър и опера“, „Витлеемска звезда“, „Листопад“; във вестниците „Напред“, „Вестник на жената“, „Знаме“, „Време“, „Литературен свят“, „Литературен глас“, „Заря“, „Днес“, „Родно изкуство“ и др. Един от редакторите е на „Родно изкуство“, където участва и с художествени, и с публицистически материали.

Иван Грозев присъства в сборници, посветени на Ив. Вазов, Кирил Христов, Байрон, както и в сборници и антологии като „Поетична година“ (ред. Ив. Карановски, 1920), „Жътва“ (под ред. на В. Добринов, 1919), „Млада България“ (под ред. на Ив. Радославов, 1922), „Одрин“ (под ред. на К. Гълъбов и Й. Стубел, 1923) и др.

Негови приятели са писатели, общественици и политици като Ал. Константинов, Ст. Михайловски, К. Христов, П. К. Яворов, Н. Райнов, Ив. Радославов, Ем. Попдимитров, Л. Стоянов, М. Арnaudов, Дим. Шишманов, Н. Дончев, Ж. Нурижан, Хр. Бръзицов, Вл. Русалиев, Цв. Минков, П. Тихолов, К. Сагаев, Хр. Цанков – Дерижан, Вл. Полянов, както и Ст. С. Бобчев, Гр. Василев, Ник. Милев, Дим. и Евт. Спространови, Кр. Кюлявков, В. Червенков и др. От тях получава насърчение, вдъхновение и подкрепа в трудни моменти от житейския си път.

За съжаление, той не е еднозначен, а изпълнен с премеждия. Първото такова е бракът му с Мария Гюлова, чиито родители били против. И макар връзката между двамата да била много силна и неразкъсваема, се намирали ухажори в лицето на К. Христов, Ник. Райнов и дякон Евстати, Черният войвода. Самата тя пък *назидавала* Яворов за фриволното му поведение, като му изпращала картички, подписани с инициала „В“. Напрежението между К. Христов и Грозев се запазило дълго време. Отношенията му с Ник. Райнов преминали от приятелство през публицистични нападки и свидетелски изобличения. Работи като учител, но е уволняван на два пъти (1908; 1922). След 1944 г. той съзнателно е поставен в ситуация на изолация, тогава спира да печата. Разпитван е от народния съд и само закрилничеството на силни фигури на деня, по една щастлива случайност негови ученици, като Кр. Кюлявков и В. Червенков, предотвратява по-нататъшното разследване.

Работата ми върху биографията на Иван Грозев ме сблъска с редица трудности при откриването на архивни материали за писателя. Иван Грозев е един от творците, които нямат личен архивен фонд. Оцелялото по други архивни фондове е повече от оскъдно и е необходимо време да бъде издирено, събрано и описано.

Техният сглоб в жизнена биография бе затруднен и от това, че документите не се съхраняват на едно място и се губи естествената хронология между случките, които засвидетелстват. Необходими са допълнително множество справки и проверки, за да се верифицира едно събитие. Така факти от живота на Грозев все още остават неизяснени – наличният материал (спомени, разкази, архивни материали) е недостатъчен, за да потвърди или отхвърли *зрънцето* и да го превърне в сведение.

* * *

Няколко фондохранилища в София пазят документи за и от Иван Грозев във фондовете на негови приятели, съмишленици, колеги. Тук се представят архивни единици от НБКМ–БИА, НА на БАН, ЦДА, ДА – София. Често пъти името му не е упоменато в описа на архивната единица. За да се добие каквато и да е информация, се минава през трети лица. Т.е. в архивите на негови приятели се съдържат документи до трети лица, в които се споменава Грозев. Макар и малки и оскъдни, те оформят пъзела на един биографичен сглоб.

Архивното наследство, свързано с Иван Грозев, включва документи, спомени, записки, писма, снимки, както и някои материални свидетелства. То не е голямо, но е интересно и значимо. Различен е характерът на всяко сведение – едни се отнасят до творческите му изяви, други са тясно свързани с теософската му и масонската работа, трети разказват за престоя му в Париж, фигурира в доклади, сведения и споменавания като председател на културно дружество „Българско родно изкуство“, като член на Съюза на българските писатели и др.

В **Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“** се съдържат архивни документи с различна степен на осведомителност в няколко фонда – на М. Кремен, Ст. С. Бобчев, Ник. С. Бобчев, Евтим Анг. Спространов, проф. Беньо Цонев, Ив. Евстр. Гешов, Жорж Нурижан, Стоян Михайловски, Ат. Тр. Илиев, Ем. Попдимитров, акад. М. Арнаудов.

Във фонда на М. Кремен² се открива ръкописът на главата „Неизвестната „В“³, писана за „Романът на Яворов“, но останала непубликувана. *Ако ветропоказателната 1905 година отправя Яворова към индивидуализма и декадентството, 1906 запълни любеобвилното му сърце с образите на три жени: Мина, Лора и „В“⁴* – така започва непубликуваната част „Неизвестната“ от „Романът на Яворов“. Всъщност тази глава са спомени на Михаил Кремен за неговия чичо Иван Грозев и неговата съпруга Мария Гюлова. Тя изпраща на Яворов картички, а едностранната анонимна кореспонденция с времетраене 6 години продължи чак до 1912 година⁵. Именно тук се разказва за живота на Мария Гюлова и Иван Грозев. Разкриват се отношенията между К. Христов, Ник. Райнов, П. К. Яворов, от една страна, и семейство Грозев, от друга. *Няма да го крия: бях влюбен, по детски, разбира се – не като похотливия македонски войвода дякон Евстати, не като лицемерния теософ Софрони Ников и Сатанаила – автор на „Богомилски*

² НБКМ–БИА, ф. 651 (Михаил Кремен (Михаил Иванов Икономов – Грозев).

³ Пак там, л. 2082–4113.

⁴ Пак там, л. 3473.

⁵ Пак там, л. 3482.

легенди“, не и като влюбчивия поет Кирил Христов“⁶ – изповядва пишещият Михаил Кремен. Тези кратки сведения са получени под формата на интервю-разговор между племенника на писателя и Иван Грозев около 1955 г. Остават непубликувани⁷ вероятно заради острото си перо, което осъжда поведението на Николай Райнов – изобличен не само по отношение на семейство Грозев, но и в поведението си спрямо Яворов и творчеството му.

Друг архив, полезен за биографичния пъзел на Иван Грозев, е този на Ст. С. Бобчев⁸, основател и пръв ректор на Свободния университет в София (дн. УНСС). Всъщност и тримата братя Бобчеви – Никола, Илия и Стефан – подпомагат първите творчески стъпки на Иван Грозев. Д-р Никола Бобчев е учител в Русенската гимназия от 1888 г.⁹ и е неин директор от 1 септември 1895 г. до 1 септември 1898 г.¹⁰ Като учител и директор в Русенската гимназия д-р Никола Бобчев преподава, а по-късно е и колега с младия Грозев, който е силно впечатлен от дълбоката ерудиция на своя учител. Тясна дружба свързва Иван Грозев и с Илия С. Бобчев, което приятелство продължава и в София до смъртта на втория през 1936 г. През 1896 г. Грозев е привлечен за сътрудник на списание „Българска сбирка“ от редактора Ст. С. Бобчев. В това списание Грозев публикува продължително време – от 1896 до 1912 г. Общо излизат 46 негови материала, предимно художествени произведения на Грозев, както и една рецензия за него. В контекста на тези сътрудничества са и писмата, разменени с някои от тях, най-вече със Ст. С. Бобчев. В архива на известния писател, публицист и държавник се откриват четири писма, две пощенски картички и едно стихотворение от Грозев до Бобчев.

Най-ранното писмо¹¹ е от 1900 г. Съдържанието е неясно – става въпрос за услуга, поради която Бобчев е разговарял с човек, отказал молбата. Грозев се извинява за причиненото неудобство. Възможно е молбата да е била свързана с работата (*когато човек се дави*). Второто писмо¹² е година по-късно и се отнася до творческите усилия на Грозев. То разкрива неговата скромност и афинитета му към чуждия авторитет. В архива на Ст. Бобчев е съхранено едно стихотворение, подписано с *анр. 1901*, като вероятно става въпрос за споменатата във второто писмо творба. То е със заглавие: *След 25 години*¹³. Остава непубликувано, вероятно затова Грозев прави уговорка, че го изпраща само за съвет. Следващ архивен материал по дата на написване е пощенска карта¹⁴, която е с твърде кратък уточня-

⁶ Пак там, ф. 651, а.е. 7, л. 3507.

⁷ Малка част от тях, само свързаните с П. К. Яворов сведения, са изнесени от Ст. Памуков – вж Памуков, Стефан. Поглед към неизвестното: Писма, стихотворения, изповеди. представени от С. Памуков. под ред. на А. Свиленов. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1989.

⁸ НБКМ–БИА, ф. 255 (Стефан Савов Бобчев).

⁹ Юбилейна книга на Русенската народна мъжка гимназия „Княз Борис“: По случай 50-годишнината от I абитуриентски випуск. ред. комитет: П. Атанасов, д-р К. Чолаков, Й. Димитрова, Н. Кънев, Т. Дашков. Русе: печ. Роглев, 1935, с. 91.

¹⁰ Пак там, с. 90.

¹¹ НБКМ–БИА, ф. № 255, оп. II Д, а.е. 10 580.

¹² Пак там, а.е. 10 581.

¹³ Пак там, а.е. 10 582.

¹⁴ Пак там, а.е. 10 583.

ващ текст – молбата е Бобчев да препрати драмата „Мъртъвци“ на Грозев, защото ми трябва. Датата на пощенската карта е *24 ноември 1903*, когато все още не е отпечатано нищо от тази драма. Това е интересна информация, като се има предвид, че първи публикации на части от драмата са направени едва през 1910 г. в „Съвременна илюстрация“. Тази пощенска карта обаче свидетелства, че неизвестно колко и в какви части, драмата „Мъртъвци“ е факт в творческата биография на Грозев още през 1903 г. Третото писмо на Грозев до Бобчев е вече от 1912 г. – покана за сказка. Следващото писмо до Бобчев е от същата година, писано една седмица по-късно, и е тематично свързано с него. То е молба за назначение¹⁵. От биографичните факти за Грозев се разбира, че молбата е останала без удовлетворение. Последната архивна единица от Грозев до Бобчев е от 1925 г., поздравителна пощенска карта¹⁶ за именния ден на Стефан С. Бобчев. От тази неголяма, но дълга във времето кореспонденция се разбира, че връзките между Бобчеви и Иван Грозев са продължителни и трайни – те са от 1896 г. и продължават и след 1925 г.

От ранния период на творчески изяви за Иван Грозев материали се съдържат и в архива на проф. Беньо Цонев¹⁷. В началото на своите поетически опити Грозев изпраща няколко творби на проф. Б. Цонев, вероятно с цел да бъдат публикувани в сп. „Български преглед“. Списанието излиза в периода 1893–1900 г. За съжаление, архивните материали са силно повредени, за да бъдат напълно възстановени стиховете. Това са „Polonaise“, „Музика“, „Пролет“, „Песен“, „Есен“, „Измамна роза“, „Море и сърце“, „Лунна нощ“. Тези творби не представляват огромен интерес освен от гледна точка на датирането – първите 4 от тях носят годината 1894-а, което предполага да се допусне, че това са първите творби на Грозев, предложени за печат. Отнасянето им към една и съща дата подсказва и това, че са написани на пергамент, в три поредни листа. Следващите са написани на различна хартия от предходната и създават усещането, че най-вероятно са преписани и изпратени заедно. Това са „Есен“, „Измамна роза“, „Море и сърце“, „Лунна нощ“. Те не са публикувани нито в „Български преглед“, нито на друго място¹⁸.

Във фонда на Жорж Нурижан¹⁹ има папка, в която са подредени всички негови анкети с български писатели, сред тях е и тази с Иван Грозев²⁰. Въпросите към всички автори са идентични и повечето са предпочели да отговорят писмено. Така е направил и Ив. Грозев. Въз основа на тези сведения Ж. Нурижан прави своя двутомник „Стожери на българската литература“²¹. В архивите на Ж. Нурижан се съхраняват и 4 писма²² и 1 чернова на статия. Писмата са от периода 1942–1944 г. и дават ценна информация за творческата работа на Грозев. Едно от тези сведения е относно написването на драма „Божествени размирици“, която е първа част от за-

¹⁵ Пак там, а.е. 10 584.

¹⁶ Пак там, а.е. 10 585.

¹⁷ НБКМ–БИА, ф. № 205 (проф. Беньо Цонев).

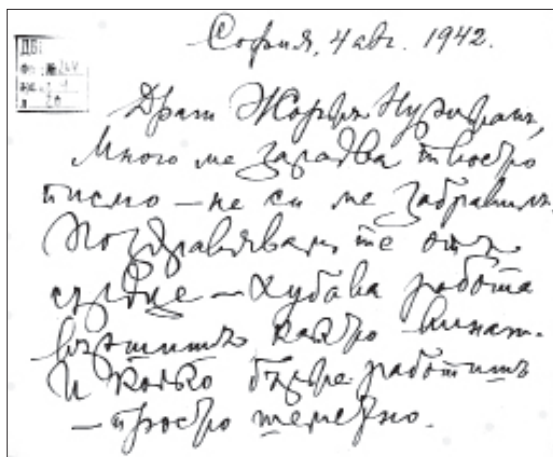
¹⁸ Единствено „Пролет“ е възстановимо и то е публикувано в Азманова-Рударска, Елена. Иван Грозев в българската литература: Социални, политически, исторически и религиозно-мистични контексти, полемики и диалози. София: Рива, 2019.

¹⁹ НБКМ–БИА, ф. 264 (Жорж Нурижан).

²⁰ БИА–НБКМ, ф. 264, а.е. 8, л. 140–150.

²¹ Нурижан, Жорж. Стожери на българската литература. т. 1–2. София, 1940–1942.

²² НБКМ–БИА, ф. 264, а.е.4, л. 20–27.

Писмо на Иван Грозев до Жорж Нурижан, 4.VIII.1942 г. НБКМ–БИА, ф. № 264, а.е. 4, л. 20.

планувана трилогия, незапазена до днес за съжаление²³. Второто писмо разкрива, че към 11.VIII.1943 г. Мария и Иван Грозев са все още в София и нямат намерение да се евакуират²⁴. Третото писмо от 27.V.1944 г., вече е от с. Червена вода, Русен-

ско.²⁵ Последното не е датирано, но предвид, че в него Грозев определя среща на приятеля си Нурижан, може да се предположи, че е писано в София. В него се съдържа и едно стихотворение²⁶. Статията, запазена в архива на Ж. Нурижан, се казва „Откровения на мъдрост“ от Жорж Нурижан“ и е отзив на Иван Грозев за новата книга на писателя²⁷.

Друг фонд, в който се открива информация за Грозев, е този на Евтим Анг. Спространов²⁸. Като цяло документацията в него е интересна и съдържа много сведения за общественици от първата половина на XX в. Евтим Ангелов Спространов (1868–1931) е един от най-активните дейатели на Македоно-одринското освободително движение. Теософ. През 1914 г. става член на масонската ложа на Ал. Протогеров²⁹. Един от основателите е на Македонския научен институт. Пише разкази за деца и възрастни, обществено-политически статии, научни изследвания за живота и дейността на изтъкнати дейци на националноосвободителната борба в Македония. Участва в издаването на вестници и списания: в. „Отечество“, в. „Вести“ (Цариград), сп. „Ученически другар“, „Детска забава“, „Народен страж“. Сътрудничи на списанията „Периодическо издание“, СБНУНК, „Училищен преглед“, на вестниците „Пряпорец“, „Заря“, „Вечерна поща“ и др. През 1891–1894 г. е учител в Първа Софийска мъжка гимназия, секретар на проф. Ив. Шишманов, като подпомага редактирането на СБНУНК³⁰. Познанството им с Грозев е по теософска и масонска линия.

В неговия архив се пазят две писма от сина му Димитър Спространов, който е заедно с Ив. Грозев в Париж през 1924–1925 г. Димитър Спространов (1897–

²³ Пак там, л. 20–21.

²⁴ Пак там, л. 22.

²⁵ Пак там, л. 23.

²⁶ Пак там, л. 24–25.

²⁷ Пак там, л. 26–27.

²⁸ НБКМ–БИА, ф. 324 (Евтим Ангелов Спространов).

²⁹ Масоните в България. Членовете на Българските масонски ложи, родени в Македония (до 1944 г.). София: Главно управл. на арх. към Мин. съвет на Р. България, 2003.

³⁰ Енциклопедия Пирински край. т. 2. Благоевград, 1999, с. 279.

1967) е български писател, белетрист и драматург. Активен поддръжник на македоно-одринското движение. Теософ, масон. През 1924 г. заминава за Франция, Париж, където остава до 1930 г. и междувременно работи в заводите „Ситроен“. Целта на престоя му е да се срещне с почитатели на България и на Балканите и да привлече видни личности за каузата *Македония*. Там лобира и по въпросите за намаляване на репарациите, наложени на България след края на Първата световна война. След завръщането си в България е банков чиновник във Видин и в София. След 1945 г. е редактор в издателство „Народна култура“. Литературните му произведения са главно свързани с проблемите на Македония. Автор на разкази, повести, драми, романи.³¹

Двете писма до баща му в архива на последния дават важни сведения за Иван Грозев по време на командировката му във Франция. Не само защото датират събитието³², но и защото представят реалната ситуация, в която протича този престой³³.

Архивите на акад. Мих. Арнаудов³⁴ най-вероятно са подложени на сериозен цензурен преглед, както и са изчистени от материали с *подозрително* или *ненужно* съдържание и оцелялото за Грозев е изключително малко. В НБКМ се пазят: писмо с два текста – част от драмата „Боян Магьосника“³⁵ и едно „Писмо от Париж“³⁶. В ролята си на редактор на сп. „Българска мисъл“ проф. М. Арнаудов получава за печат откъс от IV действие на трагедията, както и статията „В музея на Роден“, с подзаглавие „Писмо от Париж“, публикувана в сп. „Българска мисъл“³⁷.

Във фонд „Емануил Попдимитров“³⁸ е запазен оригиналът на приветственото слово³⁹ на Иван Грозев към юбилея. Написано е с мастило върху пергаментова хартия. Текстът акцентира върху духовното израстване, мисионерската роля на поета и всеотдайността му за обществото. Материалът е подреден в специална папка⁴⁰, която съхранява и останалите изказвания от 25-годишния юбилей на Ем. Попдимитров. Юбилейният комитет е сформиран през 1931 г., а председател е Никола Т. Балабанов. Другото споменаване на Грозев е във връзка с организирането на изданието на културно дружество „Българско родно изкуство“ – писмо-покана⁴¹ към поета да участва с материали във в. „Родно изкуство“.

В НБКМ–БИА се пази една от най-ранните снимки на Грозев – с брат му Петко, вероятно от ок. 1892–1894 г. Друга от снимките е подарък с автограф на писателя Ст. Михайловски и се намира в негов албум. Фотографията е бюст на

³¹ **Речник** на българската литература. в 3 т. т. 3. гл. ред. Г. Цанев. София: Изд. на БАН. Инст. по лит., 1982, с. 336.

³² **НБКМ–БИА**, ф. 324, оп. 1, а.е. 254, л. 66–69.

³³ **Пак там**, л. 19–21.

³⁴ **НБКМ–БИА**, ф. № 302 (Михаил Арнаудов).

³⁵ **НБКМ–БИА**, ф. № 302, а.е. 14, л. 2–5.

³⁶ **Пак там**, л. 6–8.

³⁷ **Грозев**, Иван. В музея на Роден: Писмо от Париж. – В: *Българска мисъл*, год. 1, кн. 3, с. 336–338.

³⁸ **НБКМ–БИА**, ф. № 292 (Емануил Попдимитров Попзахариев).

³⁹ **НБКМ–БИА**, ф. № 292, а.е. 22, л. 200.

⁴⁰ **Пак там**, а.е. 22.

⁴¹ **Пак там**, а.е. 16, л. 56–57.

Ив. Грозев в цивилно облекло, датирана е 11 юли 1909. Тук се съхранява и красива снимка с обществено значение – ученици от V клас на Първа софийска мъжка гимназия с учителите си, сред които е и Грозев. Кадърът е от 1918 г. Учители и ученици са построени в три редици – първи ред седнали, втори и трети ред прави. Грозев е на първия ред – една от централните фигури, седнал до директора Ст. Станимиров и Тодор Дедов, учител по математика. Друга снимка е подарък на Ж. Нурижан, от 1940 г., на която Грозев е сниман в кабинета си, а посвещението гласи: *На добрия приятел Жорж Нурижан – с чувство на искрена преданост и неизменна обич. София, 4 май 1940 г.* В архивите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се съхранява и може би последната снимка на Грозев – на преклонна възраст, вероятно правена около 80-годишния му юбилей през 1952 г.

В Научния архив на Българската академия на науките има специален фонд – Сбирка XI, в който са събрани постъпилите през различни години и по различни пътища архивни материали: спомени, писма, документи, ръкописи и др. В тази Сбирка XI се съхраняват няколко неща от/за Иван Грозев – реч, 4 писма, спомени, 4 стихотворни творби в ръкопис и 1 писмо-заявление. Отделно в личните фондове, макар и оскъдно, се срещат няколко документа, споменаващи или визиращи Грозев. Това са архивите на БАН и на акад. Михаил Арнаудов.

Първият конкурс, за който Грозев подава свои творби, е от 1898 г., към фонд „Напредък“⁴² към БАН. За конкурса той изпраща 2 стихотворения – „Мусалла“ и „Спомени от Черно море. Вълни и скали“⁴³. Едното от тях е публикувано в „Българска сбирка“ – „Вълни и скали“ (*Грозев 1899а*), другото остава в архив. Във фонда на БАН се пази и заявката на Иван Грозев от 9.IV.1903 г.⁴⁴ за участие в друг конкурс на фонд „Напредък“ – този път с драмата „Наши хора“.

В подготвяните за издание спомени за Алеко Константинов⁴⁵, в архива на Бончо Хаджибонев, е включен кратък разговор и с писателя Иван Грозев за проектирания сборник „Спомени на български писатели“, 1952 г. Бончо Хаджибонев (1889–1954) е български писател, роден в София. Автор на белетристика (разкази, повести, романи), както и на спомени. Член и секретар на СБП преди 1944 г. Син на Георги Хаджибонев, един от председателите на СБП. Неговият род води дела във връзка с придобиването на дявения му чифлик от царското семейство и превръщането му в резиденция „Врана“. В своя спомен за Ал. Константинов Б. Хаджибонев включва впечатленията на Грозев като *разказ в разказа*, или по-точно, *както спомен в спомена*.⁴⁶

В Научния архив на БАН, в сбирка XI, се съхраняват материали, адресирани от Ив. Грозев до Вл. Русалиев. Това са поздравителната реч към Ем. Попдимитров⁴⁷, стихотворенията „Легенда“, „Долината на прокажените“ и статията „Любов и брак“, придружени с кратко писмо⁴⁸ относно публикацията им. Двете

⁴² НА на БАН, ф. 1К (Фонд на БАН).

⁴³ НА на БАН, ф. 1К, оп.2, а.е. 1267

⁴⁴ Пак там, а.е. 1159, л. 208.

⁴⁵ НА на БАН, Лит. сбирка XI, оп. 1, а.е. 117.

⁴⁶ Пак там, а.е. 117, л. 21–23.

⁴⁷ НА на БАН, Лит. сбирка XI, оп. 1, а.е. 363, л. 1.

⁴⁸ Пак там, л. 2.

стихотворения, „Долината на прокажените“ и „Легенда“⁴⁹, са публикувани във в. „Мисъл“, 1931, № 30.

Три писма, съхранявани във фонда на проф. М. Арнаудов⁵⁰, носят важна информация за Иван Грозев. Първото писмо е от Л. Стоянов до М. Арнаудов⁵¹ и е за сборника „Байрон“, където в съдържанието е включен и Иван Грозев с „Луцифер на Байрон“. Второто писмо е от М. Кремен до М. Арнаудов⁵², в което се съобщава, че отново е отложено приемането на Ив. Грозев в СБП. Третото писмо е на френски език и е черновата на предложението до Нобеловия комитет Иван Грозев да бъде номиниран за престижната награда⁵³.

В Научния архив на БАН се намира и писмо от Ив. Грозев до Хр. Цанков – Дериян⁵⁴ от 29.V.1944 г. То е важно сведение, че по това време писателят е все още в Русе. Така, парче по парче, се сглобява пъзелът на Грозевия живот и дейност.

Може би най-много материали се пазят в **Централния държавен архив**. Освен преки сведения за Ив. Грозев, могат да се намерят данни и за трети лица, свързани с Грозев и приятели. Основната информация за поета се открива в личните фондове на Михаил Кремен, Григор Василев, Дим. Мишев, Ник. Ил. Георгиев, Ем. Попдимитров, Ив. Гъчев, Георги Баджаров, Дим. Евт. Спространов, Хрисан Цанков, Конст. Сагаев, Георги Ат. Стаматов, Кр. Кюлявков, Петко Тихолов. Освен тях, сведения се срещат и в няколко обществени фонда – архив на документи в България от *Нобеловия комитет*, архив на *Великата ложа на България*, архив на *Теософското общество в България*, архив на културно дружество „*Българско родно изкуство*“ и др.

Фонд „Михаил Кремен“⁵⁵ съхранява още един вариант в ръкопис на главата „Неизвестната“ от „Романът на Яворов“⁵⁶, снимка на Ив. Грозев с Мария, брат му Петко и една от сестрите им⁵⁷ и поздравителна илюстрирана картичка от Ив. Грозев до Петко Грозев, Сливен, 1901 г.⁵⁸

През 1924 г. Ив. Грозев е командирован в Париж, където работи над превода на трите си драми „Златната чаша“, „Йов“ и „Семела“. Първата от тях е представена на парижка сцена в театър „Одеон“⁵⁹. Във фонд „Григор Василев“⁶⁰ се пазят сведения за пребиваването му в Париж – 3 писма до Гр. Василев⁶¹ (от 13 ноември, 26 ноември и 20 декември). По време на своя престой Грозев е представен на френските масони и посещава тяхна ложа, а в писмата си споменава за *брат* Ник. Милев и *брат* Ал. Цанков.

⁴⁹ **НА на БАН**, Лит. сбирка XI, оп. 1, а.е. 362, л. 1–2.

⁵⁰ **НА на БАН**, ф. 58К (Михаил Арнаудов).

⁵¹ **НА на БАН**, ф. 58К, оп. 1, а.е. 1142, л. 15.

⁵² **Пак там**, а.е. 901, л. 2–3.

⁵³ **Пак там**, а.е. 133.

⁵⁴ **НА на БАН**, Лит. сбирка XI, оп.1, а.е. 1155.

⁵⁵ **ЦДА**, ф. 80К (Михаил Грозев).

⁵⁶ **Пак там**, оп. 2, а.е. 211.

⁵⁷ **Пак там**, а.е. 273.

⁵⁸ **Пак там**, а.е. 303.

⁵⁹ **Литературна задруга „Хиперион“** ще проведе... Съобщение. – В: *Знаме*, № 290, 25 дек.

⁶⁰ **ЦДА**, ф. 135К (Григор Василев).

⁶¹ **ЦДА**, ф. 135К, оп. 1, а.е. 28.

Във фонд „Димитър Мишев“⁶² е запазен ръкописът на статията „На земи мир“⁶³ (1914), а самата тя е публикувана като новогодишно пожелание в сп. „Полет“.

Във фонд „Никола Илиев Георгиев“⁶⁴ се пазят 4 писма, свързани с Грозев. Едното от тях е от Грозев до Н. Георгиев⁶⁵ и се отнася до времето, когато се замисля издаването на в. „Напред“ (1918). Друго писмо от 1919 г. свидетелства за възхищението на читателя Д. С. Зографов⁶⁶, изпратил отзив до редакцията на „Напред“, и е специално адресирано до Грозев. Читателят е от Ст. Загора, пише до редакцията, оттам то е препратено от Н. Георгиев⁶⁷ до Ив. Грозев. Поетът отговаря кратко на гърба на Георгиевото писмо⁶⁸.

Фонд „Емануил Попдимитров“⁶⁹ съхранява пощенска карта от Л. Стоянов до Ем. Попдимитров по въпроси около сп. „Хиперион“, където се споменава Грозев⁷⁰.

Във фонда на д-р Иван Гърчев (Славов)⁷¹ се пазят изказвания от писатели за българската книга, където един от ръкописите е на Ив. Грозев⁷².

Във фонда на Георги Баджаров⁷³ има снимка на табло с портрети на учители от III Софийска мъжка гимназия от периода 1923–1924 г.⁷⁴ Сред учителите е и Грозев.

Както в НБКМ–БИА, така и тук фондът на Димитър Евтимов Спространов⁷⁵ съдържа писма от и до неговите родители, където той разказва за живота си в Париж и във връзка с това споменава за Грозев⁷⁶.

Фондът на директора на Народния театър Хрисан Цанков – Дерижан⁷⁷ съдържа групови снимки. В две от тях Народният театър в София посреща артисти от театъра на Макс Райнхард в Берлин, 1927 г.⁷⁸ Между посрещаните на Централна гара се разпознава и Ив. Грозев.

Фонд „Константин Сагаев“⁷⁹ е изключително богат на информация за Грозев. Тук се намира писмо от дружество „Българска драма“⁸⁰, което е покана за участие в дейността му. В това писмо присъства и името на Грозев.

Константин Сагаев⁸¹ е дългогодишен приятел на Ив. Грозев и като такъв под-

⁶² ЦДА, ф. 1546К (Димитър Мишев).

⁶³ ЦДА, ф. 1546К, оп.1, а.е. 445.

⁶⁴ ЦДА, ф. 1570К (Никола Илиев Георгиев).

⁶⁵ ЦДА, ф. 1570К, оп. 1, а.е. 27.

⁶⁶ Пак там, а.е. 30, л. 1.

⁶⁷ Пак там, л. 1.

⁶⁸ Пак там, л. 2.

⁶⁹ ЦДА, ф. 123К (Емануил Попдимитров).

⁷⁰ ЦДА, ф. 123К, оп.1, а.е. 97.

⁷¹ ЦДА, ф. 1003К (Иван Гърчев Славов).

⁷² ЦДА, ф. 1003К, оп.1, а.е. 113, л.7.

⁷³ ЦДА, ф. 1935К (Георги Баджаров).

⁷⁴ ЦДА, ф. 1935К, оп. 1, а.е. 60, л. 8.

⁷⁵ ЦДА, ф. 613К (Димитър Евтимов Спространов).

⁷⁶ ЦДА, ф. 613К, оп. 1, а.е. 17.

⁷⁷ ЦДА, ф. 589К (Хрисан Цанков).

⁷⁸ ЦДА, ф. 589К, оп. 1, а.е. 373.

⁷⁹ ЦДА, ф. 516К (Константин Сагаев).

⁸⁰ ЦДА, ф. 516, оп. 1, а.е. 1976, л. 2.

⁸¹ Истинското му име е Константин Димитров Стаматов (1889–1963). Журналист, драматург, режисьор, преводач. Следва право в София, Белград и Виена. Основател и

държа непрекъсната връзка с поета, цени го като творец и подчертава присъствието и ролята му в българската литература. От друга страна, той е теософ, което допълнително ги сближава. Особено ценни в архива на Сагаев са „Досиета на български писатели и публицисти“⁸², където са събрани богати биографични данни. Папката за Ив. Грозев съдържа няколко архивни материали – отпечатани и ръкописи. Тук е биографията на Грозев, изрязана от книгата на Г. Константинов „Български писатели“⁸³. Каталогизирани са и критически материали – студията на Ж. Нурижан за Иван Грозев от „Стожери на българската литература“, том 2, както и статията на Хр. Радевски от в. „Литературен фронт“ по случай 80-годишнината на Ив. Грозев. В групата с произведения от Грозев тук е драмата „Йов“ – ръкопис, подготвен за поставяне на сцена. Събрани са и публикации на стихотворенията му – от сп. „Време“, „Обществена обнова“, „Собствен дом“, Юбилеен сборник на Ив. Вазов, стихосбирката му „Видения и съзерцания“, както и едно, написано собственоръчно от поета – с молив на лист хартия („Грей слънцето в бездънна синева...“). Тук е приложена и снимка на Ив. Грозев, с автограф, от 1930 г.⁸⁴ Че не само Грозев е подарявал снимки, си проличава от едно случайно запазено листче⁸⁵, на което е изписано с разкривения почерк на К. Сагаев следното: *На моя старши събрат, достойния български поет Иван Грозев, за добър спомен и приятелска привързаност. С уважение: (следва подпис на К. Сагаев). По случай 83-тата му годишнина от рождението му. Срецу Енювден – 1954*⁸⁶ г. Изготвянето на тези досиета са свързани с по-голям амбициозен проект: да се издадат две антологии (на турски писатели, преведени на български, и на български писатели, преведени на турски). Те са запазени в проектна форма в архивите и може да се проследи и проблематичността на антологийния сбор, и референцията на творците. Сред тях е и Грозев, представен като *поет-символист*.⁸⁷

Във фонда на актьора Георги Атанасов Стаматов⁸⁸ се пази Грозевата драма „Съдний ден“, която е с посвещение от писателя, с дата 23.X.1945 г.⁸⁹

Интересни са документите във фонд „Крум Кюлявков“⁹⁰, който е бил ученик

директор на Българската драматическа школа (1921–1936). Създава Театър за деца и юноши (1922). Главен редактор на в. „Театър“, сп. „Време“, „Обществена обнова“ и др. През 1926 г. е избран в управата на Обществото на драматическите писатели и театрални дейци. Директор е на Народния театър и на Народната опера в София (1931–1933). Членува в СБП. Автор е на студии, спомени и есета за театралното изкуство. Художественото му творчество е свързано предимно с драматургията – скици, хроники, драми, пиеси. Превежда пиеси от Гюте, Ибсен, Мюлер и др. След 1944 г. е дипломат в Република Турция, търговски представител в Одрин, Истанбул (1944–1950).

⁸² ЦДА, ф. 516К, оп. 1, а.е. 478.

⁸³ Константинов, Георги. Български писатели: Биогр. и библиогр. данни. София: Хемус, 1947.

⁸⁴ ЦДА, ф. 516К, оп. 1, а.е. 478.

⁸⁵ Пак там, а.е. 35, л. 17.

⁸⁶ Тук има малка грешка: 83 години Ив. Грозев навършва през 1955 г., а не 1954 г. Остава неясно дали календарната година е сгрешена, или годините на Ив. Грозев.

⁸⁷ ЦДА, 516К, оп. 1, а.е. 142, л. 180–209.

⁸⁸ ЦДА, ф. 1513К (Георги Атанасов Стаматов).

⁸⁹ ЦДА, ф. 1513К, оп. 1, а.е. 45.

⁹⁰ ЦДА, ф. 525К (Крум Кюлявков).

на Грозев. За топлите отношения между тях свидетелства кореспонденцията от 1951 г., в която се коментира рецепцията на 3 от драмите му след 1944 г. Архивната единица⁹¹ съдържа 2 писма. Едното е кратко, пояснително, от Грозев до Кюлявков, и придружава рецензия от проф. Конст. Державин върху „Златната чаша“ и „Боян Магьосника“. Второто писмо е от Министерския съвет на НРБ, в което се дава отзив за драмата „Съдний ден“.

Фонд „Петко Тихолов“⁹² също се оказва с ценни препратки към Ив. Грозев. Тук се съхраняват изрезка от статия – приветствието от СБП до Ив. Грозев по случай 80-годишнината му, подписано от Хр. Радевски и публикувано във в. „Литературен фронт“ от 10.VII.1952 г.⁹³; статията „Някои странни явления в моя живот“, ръкопис, от Ив. Грозев, 5 листа⁹⁴; снимка от 1939 г. на Ив. Грозев с посвещение⁹⁵. Интерес представлява и интервюто на П. Тихолов с Георги Дръндаров за познанието му с писателите Ив. Грозев, Д. Немиров, Мих. Арнаудов, Вл. Полянов и др.⁹⁶

Тук се съхраняват и материали за културно дружество „Българско родно изкуство“⁹⁷, чийто пръв председател е Ив. Грозев. „Българско родно изкуство“ е създадено на 6.X.1929 г.⁹⁸ В управителния съвет влизат: Ив. Грозев (председател), Ст. Пеев (подпредседател) и П. Николова (секретар).⁹⁹ Към управата има още касиер-домакин, трима съветници, както и контролна комисия с председател и двама членове. Още на 20.II.1930 г. е изготвено полицейско Донесение № 3612, което удостоверява, че членовете от управителното тяло на Културното дружество „Българско родно изкуство“ са честни и благонадеждни.¹⁰⁰ На 23.III.1930 г. е избран нов управителен съвет в състав: Емануил Попдимитров (председател), Хр. Панчев (подпредседател), Ник. Динков (секретар), Дим. Димитров (касиер). Контролната комисия се състои от трима души, колкото са и съветниците на управителния съвет.¹⁰¹ Дружеството обаче не успява да развие богата културна дейност за периода от няколко години. То е отново възобновено на 26 юни 1935 г., когато за председател е избран отново Иван Грозев.¹⁰²

През 1982 г. в ЦДА са постъпили документи от Нобеловия архив – Стокхолм¹⁰³, където се съхраняват писмото-предложение за Нобелова награда на проф.

⁹¹ ЦДА, ф. 525К, оп. 1, а.е. 80.

⁹² ЦДА, ф. 1772К (Петко Тихолов).

⁹³ ЦДА, ф. 1772К, оп. 1, а.е. 378.

⁹⁴ Пак там, а.е. 379.

⁹⁵ Пак там, а.е. 380.

⁹⁶ Пак там, а.е. 1590.

⁹⁷ ЦДА, ф. 264К, оп. 5, а.е. 2366 (Културно дружество „Българско родно изкуство“).

⁹⁸ За активния обществен живот на дружеството по-подробно вж **Василева**, София. Културно дружество „Българско родно изкуство“ 1929–1939. – В: *Издател*, № 1–2; **Бенин**, Никола. Да отстояваш родното: Константин Петканов и движението „Родно изкуство“. – В: *Научни трудове на Русенския университет* „Ангел Кънчев“, т. 55, сер. 6.3. В настоящата статия се представят факти, документи и наблюдения, свързани предимно с Ив. Грозев.

⁹⁹ ЦДА, ф. 264К, оп. 5, а.е. 2366, л. 102.

¹⁰⁰ Пак там, л. 98.

¹⁰¹ Пак там, л. 96.

¹⁰² Пак там, л. 93.

¹⁰³ ЦДА, КМФ 21, ф. 403.

М. Арnaudов¹⁰⁴, както и докладът на д-р Антон Карлгрен¹⁰⁵, шведски професор, натоварен със задачата да оцени предложението към Нобеловия комитет.

Изключително интересен както за Грозев, така и за всички последователи на теософското учение през първата половина на XX в. у нас, е архивът на Теософското общество.¹⁰⁶ Първият клон е създаден на 14.II.1903 г.¹⁰⁷ – член основател е Иван Грозев заедно със съпругата си Мария Грозева и приятеля им Софрони Ников. През 1914 г. се конституират още няколко ложи, а през 1919 г. всички те се обединяват в Теософското общество.¹⁰⁸ Протоколите на обществото в България сочат Ив. Грозев за председател на дружеството (1930–1934). Българските теософи са ориентирани към централното седалище на организацията – град Адиар, Индия, където се е установила на работа Е. Блаватска, основателката на Обществото. Към 1933 г., когато председател е Ив. Грозев, в Т. О. членуват общо 180 души, 80 от тях живеят в София. От клоновете в страната за действащ се посочва само този в град Казанлък¹⁰⁹, а също и в Русе, и във Враца¹¹⁰. Според един от документите Ив. Грозев е майстор на ложа „Ракоци“.¹¹¹

Другият подобен фонд, разкриващ отношенията в друга религиозно-мистична формация, е на Великата ложа на България.¹¹² Изграждането на първите масонски ложи през новия XX в.¹¹³ и обединението им в ложа майка е с Грозево участие – за това свидетелстват документи и факти. През 1918 г. Грозев е привлечен към масонска ложа „Зора“ № 1, основана в София на 27.XI.1917 г.¹¹⁴ Неин първомайстор е П. Мидилиев, по-късно го замества Д. Точков, масон 18-а степен.¹¹⁵

Иван Грозев е един от съорганизаторите на първата комасонска (смесена) масонска ложа „Човешко право“ у нас¹¹⁶, създадена през 1928 г.

Във връзка с функционирането на Теософското общество, масонските ложи и основаването на комасонски, в архивите на ЦДА са постъпили много отчетни материали, съхранявани днес във фондовете на Министерството на външните работи и вероизповеданията¹¹⁷, в Дирекция на вероизповеданията¹¹⁸ и в Министерството на вътрешните работи и народното здраве¹¹⁹.

¹⁰⁴ Пак там, а.е. 29, л. 1.

¹⁰⁵ Пак там, л. 2–12.

¹⁰⁶ ЦДА, ф. 264, оп. 5, а.е. 1088 (Българско теософско общество).

¹⁰⁷ Алетофил. Теософски вестн. – В: *Български теософски преглед*, 1904, № 2, с. 12.

¹⁰⁸ ЦДА, ф. 264К, оп. 5, а.е. 1088, л. 2.

¹⁰⁹ Пак там, л. 75.

¹¹⁰ Пак там, л. 120.

¹¹¹ ЦДА, ф. 264К, оп. 5, а.е. 38, л. 84.

¹¹² ЦДА, ф. 401Б (АК „Велика ложа на България „Любов–истина–труд“).

¹¹³ Началото на масонската организация в България е поставена още след Освобождението в Русе, но след 1886 г. е взето решение да бъде преустановена дейността на ложата – вж Сачев, Евгений. Въведение към историята на организираното масонско движение в България до 1940 г. София: Новата цивилизация, 2012, с. 26.

¹¹⁴ Недев, Недю. Българското масонство (1807–2007). Пловдив: Хермес, 2009, с. 457.

¹¹⁵ ЦДА, ф. 401Б, оп. 1, а.е. 6, л. 1–7.

¹¹⁶ Пак там, а.е. 29, л. 1.

¹¹⁷ ЦДА, ф. 176К (Министерство на външните работи и вероизповеданията).

¹¹⁸ ЦДА, ф. 166К (Дирекция на вероизповеданията).

¹¹⁹ ЦДА, ф. 264К (Министерство на вътрешните работи и народното здраве).

Пишещата машина на Ив. Грозев.
Снимка – проф. Гаро Мардиросян.
Публикува се за първи път

Иван и Мария Грозеви са споменати в писма, разменени по време на войните между Софрони Ников и Георги Мих. Маджаров¹²⁰, 8 от които са запазени в архивите.¹²¹ Те всичките свидетелстват, че С. Ников приема твърде месианистично своята роля и тази на Теософското общество.¹²²

Информация за Теософското общество има и в ДА – София.¹²³ Теософското общество спира своята дейност през 1941 г. Според Допълнението към ЗЗД всички организации са принудени да преустановят дейността си. Като дружество неговата дейност е прекратена едва през 1954 г. с фирмено дело № 616.¹²⁴

В Държавни архиви – София се съхраняват и материали за учителската дейност на Иван Грозев. Това са папките на I Софийска мъжка гимназия¹²⁵ и III Софийска мъжка гимназия¹²⁶. В Летописна книга¹²⁷ и Юбилейна книга¹²⁸ на I Софийска мъжка гимназия, както и в протоколните книги на двете училища, могат да се проследят назначаванията, преназначенията и преместванията на Ив. Грозев в софийските образователни институции. Там може да се види и решението на учителския съвет към III Софийска мъжка гимназия през 1924 г. за командироване на Ив. Грозев в Париж, Франция.¹²⁹

Безспорна роля за събирача имат и личните архиви. За съжаление, не успях да попадна на богати семейни архиви. В този случай намереното и съхраненото също е повече от оскъдно – материалите са фрагментарни, а информацията често е встрани и покрай Грозев. Устните свидетелства имат характер повече на легендарни разкази, отколкото на достоверни, документирани факти и сведения. Въпреки тези неуспехи, чест и похвала заслужава г-жа Валентина Дейкова, съпруга на единствения внук на Грозев – Александър Дейков, за съжаление починал през 2003 г. Другият, съхранил меморати и материални спомени за поета, е проф. Гаро Мардиросян. Той е запазил бюст от гипс на кандидата за Нобелова награда за литература.

Познанството на семейство Грозеви и дякон Евстати все пак продължава във времето – за това свидетелства друга снимка от личния архив на Валентина Дей-

¹²⁰ ЦДА, ф. 121К (Георги Михайлов Маджаров).

¹²¹ ЦДА, ф. 121К, оп. 1, а.е. 87.

¹²² ЦДА, ф. 176К, оп. 19, а.е. 1186.

¹²³ ДА – София, ф. 3К (Софийски областен съд).

¹²⁴ ДА – София, ф. 3К, оп. 1, а.е. 499, л. 1.

¹²⁵ ДА – София, ф. 996К (Първа Софийска мъжка гимназия „Св. Иван Рилски“).

¹²⁶ ДА – София, ф. 43К (Трета софийска мъжка образцова гимназия „Уилям Гладстон“).

¹²⁷ ДА – София, ф. 996К, оп. 1, а.е. 11.

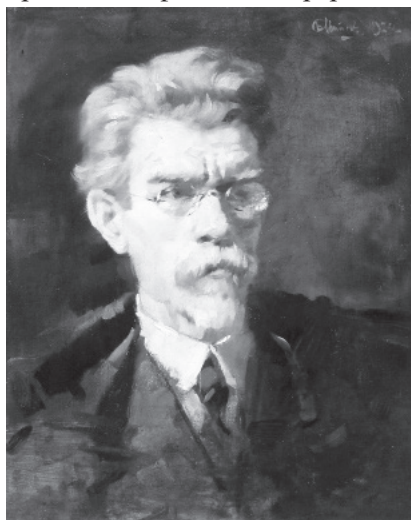
¹²⁸ Пак там, а.е. 12.

¹²⁹ ДА – София, ф. 43К, оп. 1, а.е. 62.

кова. Портретът на 20-годишната Анна Грозева, облечена в моден тоалет и с дълъг перлен гердан, носи посвещение: *На чичо дякон Евстатий. Анче. 10.VIII.1924 г. София*. Това е свидетелство както за близките отношения, които са поддържали Грозеви с Черния войвода, така и за *пътешествието* на снимки и документи. Оказва се, че по един вълшебен начин всички тези подарени вещи са се върнали обратно в Грозевия дом. Единствената причина вероятно е страхът от изобличаване във връзки с теософа поет и преследване от новата власт след 1944 г. От една страна, притежанието на такива *доказателства* от неговите приятели и познати е било опасно за тях, а от друга, Грозевият дом е бил най-сигурното място за съхранението им. На тези *маневри* на документи и свидетелства сме обърнали по-голямо внимание в последната глава на изследването ни „Иван Грозев в българската литература“.

Както вече бе споменато по-горе, има запазени и материални свидетелства за популярността на Иван Грозев до 1944 г. Изключително интересни се оказаха находките, съхранявани в художествените галерии. Издирването им започна, след като проф. Гаро Мардиросян ми подари скулптурата на поета. Когато се прибрах вкъщи и я сравних със снимката на бюста, сниман за в. „Родно изкуство“, забелязах очевидната разлика между изображението от 1940 г. и това пред мен. Тогава се загледах внимателно и открих от едната страна на бюста надпис „Дудулов“. Докато тази на снимката в „Родно изкуство“ носеше името на П. Балабанов. Така разбрах, че съществуват два бюста на писателя, и то от известни скулптори – Анастас Дудулов и Петър Балабанов. Вторият се оказа наличен в СГХГ. С любезното съдействие на д-р Л. Домозетски бронзовото изображение бе открито в архивите на галерията и заснето за книгата ни. Пак от периодичния печат – от емблематичното сп. „Хиперион“ – се разбираше и за друго материално културно наследство: картина от Борис Митов. Тя се оказа притежание на ГХГ – Стара Загора. Тук е мястото да благодаря на директора ѝ, проф. д-р Марин Добрев, който бе така отзивчив да предостави фотос на портрета от 1924 г., който послужи за корица на изследването ни. Тези три изображения не са единствените (намират се и скици и портрети из периодичния печат), но те свидетелстват за популярността на Грозев сред творческите среди.

Работата по издирване на архиви за/от Грозев се превърна в бавна и трудоемка задача, но носеща изключително удовлетворение и тръпка. Оказа се, че за да се съберат архивни материали за автора, са необходими ентузиазмът на пътешественик, страстта на криминалист и търпението на изследовател.

Борис Митов – портрет на Иван Грозев, 1924 г.,
маслени бои, платно, 55х46 см,
ГХГ – Стара Загора

Bibliotheca Alexandrina отблизо

Надя Петрова

Inside Bibliotheca Alexandrina

Nadya Petrova

Summary

Travel notes on an exciting trip to Alexandria, Egypt, that has as a main goal visiting the new Bibliotheca Alexandrina, opened exactly one year earlier. With eyes curious to see the lives of the ordinary Egyptians, we recount our meetings with them and the eagerness to fulfill the dream of feeling the book atmosphere far from Bulgaria. Moreover we tell about the charm of ancient Alexandria and the joy of being among the first Bulgarians, who saw this miracle of architecture and thought.

Key-words: Bibliotheca Alexandrina, library, Alexandria, Egypt, travel notes.

Bibliotheca Alexandrina – изглед откъм морето

Убедена съм, че впечатленията на всички пътешественици за местата, които са видели, са различни. Марк Твен преди 150 години казва: *Да бъдеш пръв – това е главното. Да направиш нещо, да видиш нещо преди другите – това носи удоволствие, в сравнение с което останалите удоволствия са банални и обикновени, останалите радости – евтини и незначителни.* Съгласна съм.

Неговата Александрия обаче не е нашият Alex (както с любов го наричат египтяните). Беше на втория ден от нашето пътуване. С приятелката ми Галя – стар и изпитан екип сме, сега – в Кайро. Събуждане, бързо, но стабилно похапване на хранилката за туристи в хотела – чудно прясно сирене, хляб (имаха Healthy corner), ospържени думатки и яйца – винаги ги има в хотелската затлъска (по Джон Ленън), кафето лошо, макар и много – добре, че си взехме от България! Докато се суетим сред традиционната неразбория, която толкова обичаме – наизвадени дрехи, тежка и лека бижутерия, мазилца и др. неща – станало 8.30 ч.

Излизаме, а прекрасният Фарик е вече на пост! Фарик ни е личен шофьор. Наехме го предния ден, и то за никакви пари! Казваме му посоката, а това е една неизвестна автогара в противоположния край на Ел Кахира (Кайро на арабски), която, според предварителните ни проучвания по карта и текст се намира някъде, където

Библиотеката

се пресичат шариа 26 юли и шариа 6 октомври. Шариа е улица на арабски.

Фарик, видимо доволен, обръснат, чист, вади освен традиционните бонбонки и голяма изненада – арабски учебник, на който пише: „Да научим английски за 4 дни“! Скъсваме се от смях на тема *английски език*, човекът мислеше, че вече няма как да не се разберем. Хващаме въ-

просното средство за общуване и се опитваме да комуникираме чрез него. Обаче първо забравяме, че арабските книги се четат отзад напред, пък и то е направено с думи по теми. Искаме да обясним какво работим – teacher няма, а аз месец по-късно намерих думата library – maktaba! Къде си, Фарик, да чуеш новината, че съм библиотекарка!

Фарик видимо ни харесва. Беше избрал Галя за кокорбашия, понеже основно тя водеше преговорите, а към мен и той, пък и други след него, проявяваха чисто мъжки интерес. Сиреч, завеждах естетическата част. Тя видяла как поглеждал към мен в огледалото за обратно виждане. Докато се провира, като всички други коли сред невероятния шум на клаксони в огромно задръстване, Фарик търси думи в книжката. Колата върви, без той да докосва кормилото с ръце. Обаче не се блъскаме. Тези египтяни са невероятни шофьори. Правила за движение няма, разбират се незнайно как, без да се псуват, и успяват.

Поспирваме. Фарик се обръща към мъж от съседна кола, по-интелигентен от него, следователно знае английски. Провеждаме бърз диалог: Фарик – интелигентния – Галя – интелигентния – Фарик и т.н. В резултат и двете страни – Фарик и ние, излизаме по-наясно с информацията. Той разбира, че всъщност сме тук с група, но се разхождаме и сами, че отиваме в Александрия, той трябва да ни остави на автогарата и вечерта да ни вземе пак оттам. Ясно.

Пътуваме ние към незнайната автогара. Галя му говори на прекрасния си английски, прилагайки разни методики на обучение, той не разбира нищо, а аз усещам интуитивно, че този човек иска нещо важно да ни каже. Стигаме, но по нищо не се разбира, че сме на автогарата, Фарик слиза и се връща с 2 пепси коли, които ни подарява. Приемаме, защото за него би било обидно да му откажем, после той паркира и се обръща към нас. Аз вече знам какво ще ни пита – дали може да дойде с нас в Александрия. А Галя му обяснява разпалено как вечерта трябва да ни посрещне пак тук.

Престрашавам се и казвам какво иска. Объркани сме, не бива да го обидим. Освен това нямаме нужда от него в Александрия. Сещаме се, че египтяните умират за Александрия (според пътеводителя) и решаваме да му подарим тази ра-

дост. Нямаме нищо против да пътува с нас, даже му купуваме билет. Той е много щастлив. На автогарата появата ни буди жив интерес, снабдяваме се с билети, сядаме да чакаме. Разговаряме с една жена в дънки, която ни казва, че отива на духовно пътуване – да се моли в Александрия. А ние? Обясняваме ѝ, че правим *experimental travelling* и пътуваме доста сами, Фарик е само наш шофьор и кой знае защо е решил да дойде с нас. Галя е учител по английски, а аз библиотекар. Тя казва, че Alex е прекрасен, а Библиотеката – страхотна, видно беше, че не е случаен човек.

Дали сме сестри?

– О, не, *just friends*.

– Да – каза тя, – *but friends forever I see*.

Ние ѝ благодарим:

– *God bless you* – понеже отиваше на духовно пътуване, – *you too...*

Една от чудните ни срещи в Египет беше тази.

Автобусът пристига в 10 ч. и тръгва *round 10*. Пресичаме Кайро. Интуитивно усещаме, че ще минем точно край нашия хотел. Фарик го потвърди – изправи се и вика:

– Надя, Зосер!

Магистралата минава през пустинята, по целия път се виждат сгради край нея. Почва египетски филм по видеото, всички се нагласят, ние също. Комедия в арабски стил. Актьорите като че ли са завършили в Индия, школата на „Слонът, моя приятел“. Истински се забавляваме, окуражени и от един млад мъж зад нас, че ще разберем всичко. Използваме го като преводач, за да обясним на Фарик, че в Alex се разделяме и ще се видим вечерта в 6 на автогарата. Имаме в отговор окей и сме много доволни от извоюваната свобода.

Слизаме и напред към морето. То се усеща във въздуха – ето го пред нас! Alex е нещо много различно от цял Египет – това става ясно веднага. Прилича, а и се оказва типичен средиземноморски град с огромен залив, покрай който се простира дълъг 10-ина км корниш. Корниш е място за разходка край вода в Египет – нещо, което не е за изпускане. Трябва да се опита. Вървим по корниша, а на него седят млади двойки, които посред бял ден се целуват и прегръщат. Alex е голям университетски град, затова ги има тези неща, дето иначе в Египет не са приети. На плажа се къпят само мъже, облечени, викат ни *Welcome*.

Вървим час и половина много бързо, слънцето пече срещу нас и сме в очакване да стигнем целта си. Особено бленувана – **Bibliotheca Alexandrina**. Мястото на нашето поклонение.

Поглед към читалнята

Самото отиване към нея за нас беше дзен-преживяване. Замислена е като световна хранителница на книгите, затова е толкова важна за нас. Знам, че сме стигнали, вече забелязвам странния ѝ профил. Истина е, възкръснала е от пепелта на древността като Феникс. Норвежки архитекти са спечелили конкурс измежду 650 проекта! Полегнала е сред водно огледало до самия залив. Стените ѝ са в релефи като на египетските храмове, само че със знаци и символи на цялото човечество. Покривът е стъклен – много прозорци под тъгъл, които пропускат светлината по невероятен начин. Искаме да влезем! Не можем да пропуснем шанса си да видим как изглежда отвътре храмът на световното знание. А е любопитно и какви са арабските читатели. Виждаме много автобуси и туристически групи, които влизат и питаме портиера как става. Той ни обяснява, че групите разглеждат Библиотеката от един нарочно направен балкон, за да не пречат на читателите.

Това е хубаво, обаче не ни върши работа – питаме можем ли да влезем в читалнята и как. Той ни поглежда изненадано и казва че сигурно може, ако си купим читателски карти за един ден. Облекчено въздъхваме и отиваме на една бая дълга опашка пред малък павилион навън, където има много студенти. Купуваме си бланкуваните читателски карти – продадоха ни ги на студентска цена, може би така правят комплименти в Египет, и отново сме на входа. Но това си е Библиотека и затова ни връщат на гардероба, където ни вземат почти всичко – както е навсякъде по библиотеките всъщност.

Вътре сме – видяхме и площадката за туристи – отделена с плексигласова стена, добре, че пропуснахме тази половинчата възможност за разгледаме Библиотеката по този начин.

Прекрасен храм на науката. Чак да поискаш да работиш тук. Огромно помещение на много нива, компютри, книги (книгите им са видимо малко, тя е само на една година), изложби във всички свободни пространства... Мечта! Правим много снимки, за някои се заляга – за радост на четящите. Навсякъде има дарения от различни държави. Оглеждаме за нещо от България, но няма.

Подаряваме си огромното удоволствие 3–4 часа да сме вътре. Но е време да продължим, поне да разгледаме малко града. Едно момче ни казва Welcome и се разговаряме, английският му е много добър, поддържа го, като разговаря с туристи. Кани ни на кафе и да ни покаже града, отказваме му с голямо съжаление, защото бързаме. Трябва хем да разгледаме града, хем да стигнем пеша до автогарата в 6. Караме напосоки. Виждаме малък страхотен парк, на зелената трева се разхождат два истински щъркела – дошли са малко преди нас. Улиците са широки, има много дипломатически представителства. Сградите са като в голям европейски град, усещането – също.

Стигаме автогарата. Тръгваме както обикновено – round 6. Пак египетски филм. След три и половина часа стигаме Кайро. Яде ни отвътре – ще минем точно пред хотела, ако слезем там, ще си спестим поне час. Наближаваме, аз се размърдам само, и Фарик – Господ да го поживи – се изправя и пак:

– Надя, Зосер!

Аз кимвам, той казва нещо бързо на арабски и ни махва да действаме. Грабваме багажа и го правим също като египтяните – слизаме от движещия се автобус. Така че нищо ново:

– Марк Твене, от разказаното в настолната ти за нас книга „Глупаци в чужбина“ ти усъвършенства слизание от магаре, ние – от движещ се автобус. Освен това изпълнихме завета ти да направим нещо – отидохме сами до Alex и със сигурност сме сред първите българи, видяли Bibliotheca Alexandrina – гордостта на цивилизования свят.

Фасадата и стената с релефите

Как сериозното става смешно¹

Българският сатирично-хумористичен периодичен печат между двете световни войни

Ясен Бориславов

**How the serious becomes funny
The Bulgarian Satiric-humorous Periodical press in
the Period between the two World Wars**

Yasen Borislavov

Summary

The text is dedicated to the satirical-humorous periodical press in the period between the First and the Second World war in Bulgaria. For the past around 200 years laughter is a theme that was engaged in humanitarian studies only impulsively, fragmentary, sporadically. These theme comes timidly in writings of authors such as Neophit Bozveli, Emmanuel Vaskidovich, Raino Popovich and Constantine Photinov in the second quarter of 19 century, at time when together with the enlightening ideas of the Bulgarian society, a new morality code was introduced, and the laughter as part of it was altogether acceptable, although carefully regulated.

Key-words: laughter, Bulgarian periodical press, studies.

Смехът е тема, която често е изкушавала философи, поети, художници (особено карикатуристите), писатели, религиозни мислители, литературни изследователи, а също етнологзи, психолози и лингвисти, с една дума – хуманитаристиката. Всяко общество в стремежите си за самопознание и самоописване рано или късно достига до някакви наблюдения, обобщения и теоретизации относно собствения смях. Началото на традицията в този тип размишления е свързано още с Платон и Аристотел, а също с Цицерон и Квинтилиан през Античността. В модерните времена темата е проблематизирана от автори като Томас Хобс, Спиноза, Джон Драйдън, Шафтсбъри, Кант, Шопенхауер, за да привлече през миналия век и интереса на Бергсон, Фройд, Умберто Еко и много други. Нито една от многобройните теории в тази сфера не е казала последна дума. Всяка от теориите обслужва определен брой примери и ситуации и е неприложима към други. Изглежда сякаш смехът и хуморът, поради ирационалната си природа, се оказват неподатливи на рационални обяснения. В същото време те са нещо конкретно, съществуват, а

¹ Из увода на новата книга на Ясен Бориславов „Българският сатирично-хумористичен печат между двете световни войни“, посветена на неизследвани досега процеси в българската култура.

всичко съществуващо подлежи на изследване. Поради което и интересът към смех-а като научен проблем вероятно никога няма да престане.

Едно от малкото категорични неща, които могат да се кажат за смеха е, че той се развива, променя се според епохата и средата. Хората от миналото не са се смяли така както се смеят днес, независимо от съхранения хумор в пиесите на Аристофан, романите на Апулей или комедиите на Шекспир и Молиер. Времето със сигурност изменя фокуса на смеха и често неща, които в миналото са изглеждали ужасяващо сериозни, днес предизвикват усмивки. То е нещо като постоянното разширяване на вселената.

Според меродавната за векове наред класическа дефиниция на Аристотел *смешното е някаква грешка и грозота, но не болезнена и не пагубна... нещо грозно и разкрито, но без болезнено въздействие*². Според Бекет, обаче, няма нищо по-смешно от нещастieto. В траекторията на тези взаимно противоречиви твърдения, отдалечени с над две хилядолетия едно от друго, се е развивал смехът.

За изминалите около 200 години българският смях е тема, която само импулсивно, спорадично и фрагментарно е занимавала хуманитаристиката. Тя плахо навлиза в съчиненията на автори като Неофит Бозвели, Емануил Васкидович, Райно Попович и Константин Фотинов през втората четвърт на по-миналия век, когато заедно с просвещенските идеи на българското общество се предлага един нов морален кодекс и смехът като част от него се приема за общо взето допустим, макар и грижливо регламентиран.

След разгорещения спор между Петко Славейков и Тодор Бурмов относно „Смешното и смехотворците“³ на страниците на вестниците „Гайда“ и „Съветник“ през 1863 г. теоретичният интерес е сякаш изчерпан и през следващите години само епизодично е проявяван в отделни публицистични текстове на Хр. Ботев, Добри Войников, Тодор Шишков, Иван Вазов и др. Българското възрожденско общество лесно открива и прегръща сатирата като политическо сечиво, но остава общо взето чуждо на хумора. Сред сатиричния патос на възрожденската преса мекият и незлоблив смях на Иван Богоров в неговите пътеписи звучи някак самотно.

Сатирата е доминираща и през първите две следосвобожденски десетилетия, което изглежда разбираемо в контекста на изострените и често безпринципни политически борби. Едва на прага на новия век, съвсем неочаквано, но не и необяснимо, се появява своеобразна хумористична вълна от вестници и списания като „Смях и сълзи“, „Смях“, „Барабан“, „Остен“, „К’во да е“, „Жило“ и още поне десетина, сред които водещ като популярност, влияние и литературна значимост е в. „Българан“. В онова време българските хумористи откриват пародията, т.е. забавния втори план на битието (според разбирането на Олга Фрайденберг⁴) и хуморис-

² Аристотел. За поетическото изкуство. София: Наука и изкуство, 1975, с. 72.

³ Това е заглавието на първата статия от Бурмов. Повече за този спор вж. **Бориславов**, Ясен. Естествена история на българския смях от Иван Богоров до вестник „Българан“. София: КК „Труд“, 2014, с. 94–103.

⁴ **Фрейденберг**, Олга. Произхождение пародии. – В: *Русская литература XX века в зеркале пародии*. Москва: Высшая школа, 1993, с. 392–404.

тичните издания се пълнят с текстове по мотиви от Ботев, Вазов, Кирил Христов, Яворов и т.н. Всичко това има логично обяснение в европеизацията, модернизационния устрем на младата държава, развитието на градската култура, появата на свободното време като социална категория и разбира се в ръста на грамотността.

Странно е, че в „Българан“ и неговите епигони остават недоразбрани от критиката в собственото им време не само като литературно явление, но и като специфичен социален феномен, тя остава нечувствителна към новия полъх в българската култура, който е довял така дефицитния дотогава хумор. Симптоматични в това отношение са две статии на Андрей Протич (сам активен българановец) и Боян Пенев в сп. „Мисъл“, в които вестникът е наречен *забавителен лист, изпълнен от дребулии, повърхностни закачки и шеги, които... са в състояние да разсмеят само ученички, стари моми и баби*⁵, а *литературата около него не може да има никакво трайно литературно или обществено значение*⁶.

Не по-малко странно е, че първата българска монография на тази тема е „Психофизиология на смеха“ (1924) от проф. Михаил Димитров и тя, както личи от заглавието, не третира етико-естетически аспекти на проблема. Следващото по-мощно изследване е „Смешното“ (1972) от Исак Паси и то проблематизира темата в нейните общофилософски, а не в българските ѝ ракурси. Със същия профил е и „Иронията в структурата на модернизма“ (1979) от Иван Славов. За това време има само една монография, посветена на карикатурата – „Българската карикатура“ от Атанас Стойков (1970), като за периода до 1944 г. информацията за отделни автори и издания е поднесена твърде концизно, т.е. с екстремна краткост. Следващият опит за монография е „Войната на молива. Българската карикатура от Освобождението до днес“ (2018) от Пламен В. Петров, Рамона Димова, Красимир Илиев, Иво Милев и Наталия Христова – книга, написана и издадена във връзка с българското председателство на Съвета на ЕС и ориентирана както към българска, така и към чуждестранна публика. Монографията на Симеон Янев „Пародийното в литературата“ (1989) е първото сериозно изследване, третиращо българския аспект на тази проблематика в творчеството на Вазов, Захарий Стоянов, Елин Пелин и Христо Смирненски. В тази книга авторът с известно учудване забелязва, че *в българската литературна критика и история в последните 100 години никога не се е говорило до Радичков за пародийни изображения и пародийни типове освен епизодично*⁷.

Теоретичният интерес към българския смях става по-изразителен чак през 80-те и особено през 90-те години на миналия век, когато темата все по-осезателно привлича вниманието, първо на етнологзи, а след това и на литератори, историци, културолози, театроведи, психолози и лингвисти. От този период има десетки статии и студии, посветени на смешните народни песни, епоса на Хитър Петър и Насрадин Ходжа и като цяло на смешното във фолклора, както и в творчеството на отделни възрожденски автори. Сред по-значимите изследвания са „Поетика на

⁵ Вж. *Мисъл*, 1905, 2, с. 127–136.

⁶ *Пак там*, 1907, 1, с. 58–72.

⁷ Янев, Симеон. Пародийното в литературата. София, 1989, с. 12.

смешното в българските народни приказки“ (1987) от Екатерина Рускова, „Модерните потреби на Възраждането“ (2001) от Лидия Михова както и проучването на Величко Вълчев⁸. Траен литературоведски и критически интерес към темата проявява Вихрен Чернокожев⁹. Драматургичните проявления на хумора и смеха са изследвани от Ромео Попилиев¹⁰. Предмет на особено изследователско внимание е вицът като част от модерния градски фолклор, а също и като специфичен психологически и лингвистичен ребус. На тази тема задълбочени и проникновени изследвания има от Станой Станоев¹¹, Коста Заимов¹², Ана Димова¹³, Доротея Добрева, Дафина Генова¹⁴ и др. Анекдотът и каламбурът също са привлекателна територия за езиковедски изследвания, както личи от статии на Радослав Радев¹⁵, автор с траен интерес към българския смях, Милена Попова¹⁶, Яна Сивилова¹⁷, Ралица Демиркова¹⁸ и др. Етичните ракурси към темата занимават Венко Кънев¹⁹. Не би трябвало да се пропуска и специалното внимание от последните години към т.нар. *папагали* – поредица от десетина цветноилюстрирани стенвестници, третиращи предимно теми от международната политика и издавани между 1915 и 1961 г. Тези издания се оказаха ценен извор за изследване на динамиката на стереотипите в българското общество през междувоенните години, поради което и бяха внимателно проучвани от етнологите²⁰.

⁸ Вълчев, Величко. Хитър Петър и Настрадайн Ходжа. София, 1975.

⁹ Чернокожев, Вихрен. Българският смях: Очерци и портрети. София, 1994.

¹⁰ Попилиев, Ромео. Комичното и животът на българската комедия между двете световни войни. София, 2001.

¹¹ Станоев, Станой. Вицът и неговите послания. София: Марин Дринов, 2005; Станоев, Станой. „Върви си по улицата песимист...“: Политическите вицове от времето на социализма. – В: *Хуморът: прочити, практики, техники*. [състав. Дафина Генова, Станой Станоев]. София: Марин Дринов, 2013, с. 19–53.

¹² Заимов, Коста. Вицът: Елементи за неговото теоретично осмисляне. София, 2000.

¹³ Димова, Ана. Вицът като езиков и културен феномен: Немско-български паралели и контрасти. Преводимост. София, 2006.

¹⁴ Генова, Дафина. Пъхнете щепсела на хладилника в контакта на радиото, или за пропастта между делегирана и същинска реалност. – В: *Хуморът: прочити, практики, техники...*, с. 54–78.

¹⁵ Радев, Радослав. Смяхът на думите: Малапропизми и йотовизми в българската литература. – В: *Хуморът: прочити, практики, техники...*, с. 175–203; Радев, Радослав. Смяхотворецът в българската литература и култура. т. 1. Варна: Славена, 2016.

¹⁶ Попова, Милена. Анекдотът и прагматичните теории. – В: *Хуморът: прочити, практики, техники...*, с. 236–252.

¹⁷ Сивилова, Яна. Игри със значението: каламбурът. – В: *Хуморът: прочити, практики, техники...*, с. 253–289.

¹⁸ Демиркова, Ралица. Смешна ли е всяка игра на думи? – В: *Хуморът, прочити, практики, техники...*, с. 290–324.

¹⁹ Кънев, Венко. Смешният смях в консуматорското общество. – В: *Хуморът, прочити, практики, техники...*, с. 126–142.

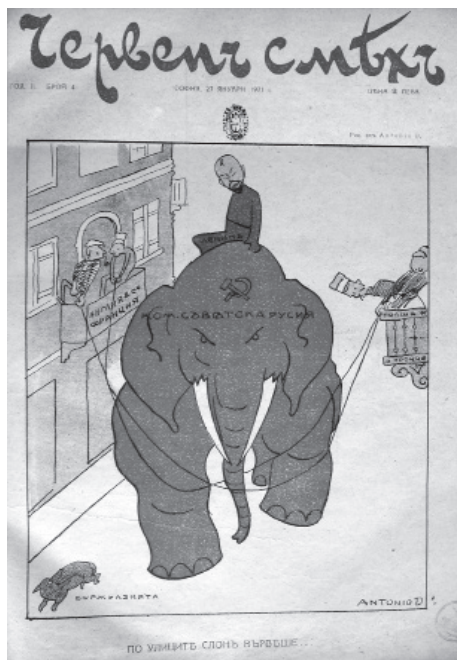
²⁰ Петров, Петър, Катерина Гел. Оперението на българските „папагали“: Образи за Запада в политическата стенна карикатура (1915–1945). – В: Петров, Петър, Катерина Гел, Доротея Добрева, Клаус Рот, Габриеле Волф. Нашата Европа: Български представи за своето и чуждото. София: Сиела. 2012, с. 149–239; Кръстева, Деяна. Образът на балканския съсед в карикатурите на вестник „Папагал“ (1939–1942). – В: *Електронен вестник за музеология и военна история*, 2012, 1; Парушева, Добринка. „Всички са

Посочената дотук литература не изчерпва писаното за смеха, но би трябвало ясно да личи, че след като изследователският интерес за повече от век е бил съвсем ограничен, той получава отчетлив импулс за развитие през последните три десетилетия.

На този общ фон българската хумористична периодика изглежда слабо проучена, особено за периода между войните. Спорадичен и избирателен интерес е проявяван към отделни автори и издания, като оценките нерядко са били идеологически острасени или просто конюнктурни, при това не само преди, но и след 1990 г. Симптоматично е, че дори за явление като в. „Българан“ и съпътстващата го бохемска вълна в българската култура все още няма цялостно монографично изследване, ако не се броят двете студии на Едвин Сугарев²¹ в поредицата „Периодика и литература“, както и отделни статии от Милена Кирова²² и Милена Георгиева²³.

Същото може да се каже и за в. „Щурец“ – най-популярното и влиятелно хумористично издание през междувоенния период. Внезапно събуденият медиен интерес към неговия създател и редактор Райко Алексиев след 1990 г. беше повече или по-малко повлиян от конюнктурни внушения.

Монографично изследване върху българския сатирично-хумористичен периодичен печат през двете междувоенни десетилетия липсва, а той заслужава не по-малко внимание от други културни сфери (литература, изобразително изкуство), които точно през този период от дълги години се радват на траен научен интерес. Нескромна амбиция на тази книга е да запълни поне отчасти посочената празнота, като предложи критичен обзор на по-характерните издания. Тя е логично продължение на моята монография „Естествена история на българския смях от Иван Богоров до вестник „Българан“ (2014).

маскари!“. Политика, култура и карикатура. – В: *След следващата запетая. 20 години етнология в Пловдивския университет*, сб. от юбилейна научна конференция, Пловдив, 2012, с. 215–228.

²¹ Сугарев, Едвин. Българан. – В: *Периодика и литература*, т. 4, 1995, с. 537–574; Сугарев, Едвин. Вестник „Българан“ (1904–1909). – В: *Литературна мисъл*, 1986, 2, с. 73–92.

²² Кирова, Милена. Смях и духовна младост: „Българан“ и българановци като явление в националната култура. – В: *Септември*, 1988, 2, с. 203–212.

²³ Георгиева, Милена. Феноменът „Българан“ (1904–1909) – автомитология и реалност в ранното българско бохемство. – В: *60 години изкуствознание*, 2010, с. 197–211.

През 20-те и 30-те години в сатирично-хумористичната преса протичат сложни и интересни процеси. Хуморът и смехът се оказват до голяма степен в плен на политиката и на деструктивните идеологии, *заразили* българското общество след войните. Това ясно личи в поредицата предимно леви, но също и десни и земеделски хумористични издания с откровено идеологически и пропаганден профил, задали за десетилетия напред матрицата на българския хумор и сатирата. Едновременно с това през 20-те години има истинска вълна от чисто развлекателни издания, предлагащи най-лекомислен, булеварден хумор. Те не биха представлявали особен интерес, ако броят им не беше значителен, при това не само в големите, но и в по-малки градове. Страниците им със сигурност хвърлят светлина върху развитието на масовата култура.

На базата на проучен значителен емпиричен материал изследването предлага опит за типологизация на сатирично-хумористичната преса през изследвания период и анализ на основните тенденции – на политизирания и развлекателния хумор. Специално внимание е отделено на някои специфични и характерни за периода групи издания като шантажните вестници познати още като *бичове* и *револвер пресе*, на вече споменатите *папагали*, както и на в. „Щурец“ – най-популярната хумористична трибуна през 30-те и началото на 40-те години.

Всичко това би трябвало поне отчасти да дава отговор на основния въпрос – какъв е българският смях и как се е променяла културата на смеха в нейния лъкатушен път между града и селото, т.е. между традицията и модерността, между идеологическата и пропагандна праволинейност и свободната иронично-шеговитата интерпретация на света, иначе казано – между сатирата и хумора.

Една Българанова закачка¹

Тони Зарев

One Balgaran tease

Toni Zarev

Summary

It's a forthcoming the publishing of the fourth book of Dr. Toni Zarev "A sobering story... and other stories. Events, pictures, letters, memorials" dedicated to the history and to other things. The kaleidoscope of ideas unites in one whole with his three previous books – "Literature Detective" (2015), "The Soul of Book" (2016), "My Homelands... Why!" (2018). In this whole the past and the present are speaking, united by common feelings and insights.

Key-words: Toni Zarev, the sobering story, literature detective, the soul of book.

В разгара на участието ни в Световната война, на страната на Централните сили, група български писатели, в качество на отбрани казионни гости, посещават германската столица Берлин. Между тях са Елин Пелин и Антон Страшимиров. Това предизвиква многобройни коментарии и реакции. Такава е хумористичната закачка на Александър Божинов на задния лист на сп. „Българан“, год. 1 (1916), бр. 40. Изобразени са тези български писатели, които не се отличават нито с богатство, нито с представителност, а тук се носят в министерски облекла, с цилиндри и фракове. Страшимиров е с преливаща буйна коса, а Елин Пелин е с Пижовски разчепатени крака. Не е пощадена и необузданата фантазия на Кирил Христов.

Всъщност появата на това осмиване е резултат от един малък скандал, който не може да не се разчуе. Това се разбира от *дневника* на Кирил Христов, появил се години по-късно. Кирил се възпротивил силно на това неочаквано посещение в Германия, което според него не може да бъде представително с такива хора. Още повече, че колоси като Вазов и Ст. Михайловски са отказали да участват. Обиден и също отказал се, стигнал до люти разправии, поетът пише² в *дневника* си: *Напразно посочвах, че нито Страшимиров, нито Елин Пелин, нито Добри Немиров (чието участие в тая работа съвсем не разбирах) знаят що-годе един чужд език; те даже не умеят да се държат прилично пред хора, да ядат на церемониална трапеза и пр. – въобще нямат нито дори обикновените външности*

¹ Откъс от предстоящата книга „Отрезвяваща история... и други истории. Събития, картини, писма, възпоменания“ на д-р Тони Зарев.

² **Христов**, Кирил. Време и съвременници. състав. Ина Бурилкова, Цочо Билярски. предг. Георги Цанков. ред. Христо Георгиев. София: ИК „Парнас-96“, 1999, част 1, с. 408–410.

Александър Божинов. Как са изглеждали в Берлин нашите писатели Антон Страшимиров и Елин Пелин в официалното си облекло според въображението на Кирил Христов. „Българан“, год. 1 (1916), бр. 40

на европейца и само биха изложили България ... и т.н.

Интересно, ако Кирил беше наш съвременник, при сегашните люде как ли бурно щеше да реагира?

Въпреки тези разпратии писателите заминават. Антон Страшимиров описва това свое пътуване в една неголяма книга, озаглавена „В Германия“. Крайното заключение на автора е:

Многомилионна Германия може да бъде победена, но не унищожена.

Това сбъдна ли се?

* * *

Библиофилът д-р Тони Зарев и отрезвяващата история

Тони Зарев (р. 1945) е автор на три книги: „Литературен детектив“ (2015), „Душата на книгата“ (2016), „Отечество ... Защо!“ (2018). По професия е лекар, по интереси литератор и книголюбец, а по дух обитава морските ширини.

Предстои да излезе новата му книга „Отрезвяваща история... и други истории. Събития, картини, писма, възпоменания“, посветена на историята и на други неща. Калейдоскопът на идеите я обединява с предишните три книги в едно пъстро цяло, в което минало и настояще проговарят, обединени от общи усещания и прозрения. Неща, досега малко известни или съвсем неизвестни.

Защо историята трябва да бъде отрезвяваща? Защото отрезвяващото познание за миналото, ще донесе психична свобода и поглед напред. Понеже трезвата истина освобождава нашият трескав дух и носи радост. Радостта, която е завещана от *Одата на радостта!*

Наложително е отрезвяващо съзнание, като след дълъг махмурлук. Последниците на Санстефанската лъжа, ще ги проумеем ли? Тревожните писма на Васил Кънчов до Петко Каравелов, засягащи немарата и безхаберистото на тогавашните

управници, не се ли отнасят и за днешните времена и хора? Защо е забравен Болеслав Тахауер, духът на когото витае около любимата му Рила? И още много въпроси, други истории, съдби...

Особено място в новата книга заемат, сега почти забравените илюстрации в двете меродавни списания – френското *Le monde illustré* и английското *The Graphic*. Интересът към българските събития е бил изключително голям, за да могат тогава картини да заемат заглавните листове и вътрешните страници на тези издания. Показват как другите оценяват събитията у нас. И дават място на искрени и верни приятели на българския народ – Макгахан, Дик дьо Лонле, Иван дьо Вестин, лейди Емили Странгфорд, д-р Алберт Лонг, Уилям Гладстон, Антони Пьотровски...

Тронките и техните изследователи

Програмата им за равенство пред закона изпреварва „Наредата“ на Васил Левски

Стоян Райчевски

**Tronkas and their researchers
Their program for equality before the law, which is ahead
of Vasil Levski's "Nareda"**

Stoyan Raychevski

Summary

The author is following the historical sources about the history of Tronkas, their identity and their differencies. Tronkas are the second largest group in the Southeast Bulgaria, which for a long period of time was not differentiated from other ethnographic groups of Bulgarian population. Their villages, situated today in the Bulgarian part of *Strandja*, are located in the western part of the mountain and its belonging field in the Elhovo area, along the old road to Edirne and Constantinople. Out of Bulgarian borders, villages that belong to the Tronkas were located to the west of Lozengrad upto Edirne.

Key-words: Tronkas, Strandja, Lozengrad, regional divercity.

Регионалното многообразие в българската народна култура, както и във всяка друга национална култура¹, е относително, защото всички локални варианти, колкото и много да са те, са строго подчинени на народностното единство. Това единство се изгражда на основата на етническото самосъзнание, което присъства във всички локални варианти на народната култура, където етно специфичното се осъзнава като характерна, трайна и неотменна нейна съставка.

Като обозначение за носителите на регионалните специфики в традиционната българска култура, изграждащи нейното многообразие, в етнографската, етнологическата и антропологическата литература у нас се е утвърдил вече терминът етнографска група (етнографски групи), всяка от които е обвързана с определена територия, наричана етнографска област или етнографски регион. Етнографската група е вътрешно, локализирано подразделение на етноса, което има известни особености в езика и традиционната култура, но за разлика от етническата група тя няма самосъзнание за обособеност различна от народност-та², напротив, чувства се неделима част от нея. Нейната характеристика може

¹ Щорбах, Х. Мисли за единството и многообразието на народната култура. – В: *Българска етнография*, 1984, 6, с. 13–17.

² Бромлей, Ю. Этнос и этнография. Москва, 1973, с. 32–33, 111.

да бъдат установена и показани само чрез специално етнографско изследване.

Някои автори допускат за етнографската група и самосъзнание за обособеност, и за отделно, локално съществуване в границите на етноса, т.е. – за едно двойно самосъзнание, а именно: етническо (за принадлежност към етноса) и групово (за принадлежност към отделна етнографска група), но винаги неделима част от българската народност. Българският етнограф Веселин Хаджиниколов се приближава до втората група изследователи, като отбелязва, че у нас в България има етнографски групи, които притежават съзнание за своята обособеност, осъзнаващи ясно единството си с етноса.³ В този смисъл е и формулировката на Стоян Генчев, който определя етнографската група като носител както на общоетнически, така и на регионални културни признаци, първите от които са свързани с етническото самосъзнание, а вторите – с груповото.⁴ Това определение е точно и по отношение на етнографските групи на българското население в цялата българска етническа територия за периода от средата на XIX до към средата на XX в.

На територията на Югоизточна България могат да се разграничат ясно три основни етнографски групи българско население: рупци, тронки и загорци. Тъй като всяка една от тях е съсредоточена в определен регион, съответно: рупски, тронкски и загорски, то в еднаква степен за тях може да се използва и терминът *регионална група*, съответно – *регионални групи*, вместо *етнографски групи*.

Тронките са втората по големина етнографска група в Югоизточна България, но дълго време тя не е била разграничавана от останалите етнографски групи българско население, поради по-малкото етноложки проучвания в региона, където се намират техните исконни селища. Друга причина е голямото разместване на населението в резултата на принудителни миграционни процеси и не на последно място, смесването им с групата на загорците.

Землището на тронките обхваща днес селищата по горното течение на Факийска река, като постепенно се прелива към басейна на река Велека и продължава на юг към Лозенградско в Източна Тракия. Голяма част от българското население на самия Лозенград до 1912–1913 г. се е числяла именно към тази етнографска група, към която принадлежали също така и селищата, разположени на запад от Лозенград докъм Одрин. Като типични тронкски селища в Странджа, останали извън пределите на България, могат да се посочат селата: Пейчова махала, Ереклер, Каваклия, Ковчас (смесено с рупци). Горна Канара, Долна Канара, Българско Кадиево, Коджатарла, Тастепе, Раклица, Каракоч и др.

Тронкските села, намиращи се днес в българската част на Странджа, са разположени в западния дял на планината и прилежащото ѝ поле и в Елховския край покрай стария път за Одрин и Цариград. Това са селата: Ботево, Момина църква, Факия, Кирова, Голямо Буково, Горно Ябълково, Воден, Долно Ябълково, Вълча-

³ Хаджиниколов, В. Етническо единство и регионално разнообразие на българската народна култура. – В: *Исторически преглед*, 1984, кн. 1, с. 1–19.

⁴ Генчев, Ст. Етнографската група – носител на общи и регионални културни белези. – В: *Българска етнография*, 1984, 2, с. 3–12; Същият. Народна култура и етнография. София, 1984, с. 110–128.

ново, Синьо камене, Сливово, Проход, Гранитец, Белеврен (две трети тронки и една трета рупци). Горска поляна, Голямо Крушево, Болярово, Вълчи извор, Ружица, Бояново, Голямо Шарково, Малко Шарково, Странджа и др.

Традиционната култура, народният говор и фолклорът на тронките успоредно с белезите на общобългарската народна култура притежават и някои специфични особености, които ясно ги разграничават от останалите етнографски (регионални) групи в Странджа. Тяхната обособеност и специфика са останали почти неотбелязани в литературата. Етнографи, диалектолози и фолклористи много често отнасят населението от регионалната група ту към загорците, ту към рупците. Дори такъв добър познавач на Странджа като Г. п. Аянов разделя населението на Странджа и прилежащата ѝ област по етнокултурни признаци само на две етнографски групи: на рупци и на загорци⁵, без да споменава тронките, а странджанският фолклорист и краевед Горо Горов счита тронките за загорци със забележката, че в носията и говора на първите (тронките) имало *различия от истинските загорци*.⁶

Големият български писател и народовед Антон Страшимиров определя цялото население на Централна Странджа като принадлежащо към етнографската група на рупците, като добавя, че само една част от странджанските рупци се наричат *тронки* по изговора на думата *тро* (малко), която те често употребявали.⁷

Най-отличителният белег на странджанското население от етнографската група тронки е специфичното му традиционно облекло, а също така и характерният *ке* говор.⁸ Употребата на *ке* вместо *ще* при образуването на бъдеще време доближава народния говор на тронките в Странджа до западните български говори в Македония. Общото впечатление от диалектоложките изследвания в Югоизточна България е, че в Странджа и отчасти в Сакар има стари преселници от западните български земи, които се различават значително по редица езикови и етнографски признаци от старото местно рупско население в Централна и Крайбрежна Странджа.

Стари селищни названия в региона на тронките имат свои съответствия в Кюстендилско и в Софийско. Някои елементи в традиционната култура на странджанските тронки показват аналогии с подобни явления в Ихтиманско и Кюстендилско. Обикновено се приема, че населението от етнографската група тронки в Странджа се състои от потомци на стари преселници от Радомирско и Дупнишко, а за тези от Сакар – от Охридско и Корчанско. Паралелите със западните български земи се подкрепят и от теренните проучвания в тронкската етнографска област на Странджа, осъществявани в ново време.

Но трябва ясно да се отбележи, че едновременно със силно изразените западнобългарски езикови особености в говора на тронките в някои селища, спадащи

⁵ Аянов, Г. Странджа: Етнографски, географски и исторически проучвания. София, 1938, с. 204.

⁶ Горов, Г. Селища и население на Странджа: Странджанската експедиция през 1955 г. София, 1957, с. 18.

⁷ Страшимиров, А. Нашият народ. – В: *Съчинения*. т. 7. София, 1963, с. 258; *Същият*. Рупци. – В: *Известия на народния етнографски музей*, т. 1, 1913, с. 22.

⁸ Райчевски, С. Коледуването в тронкската етнографска област в Странджа. – В: *Известия на музеите в Югоизточна България*, т. 9, 1986, с. 127–144.

също към тронкската етнографска област, се срещат явления, характерни за източните български говори. Интересен случай се наблюдава например в с. Мадлеж, където населението говори на характерния за тронките *ке*-говор, а песните си пее на рупския *ще*-говор. Още по-сложно явление наблюдаваме в с. Богданово. Там говорят като тронките, пеят като рупците, а носията им е загорска. Общуването и взаимодействията на тронките в контактните зони със съседното рупско и загорско население в продължение на много десетилетия и векове несъмнено са оставили своите следи в говора на тронките, превръщайки го на места в преходен говор между рупския и западнобългарския говор. Това в известна степен важи и за състоянието на традиционната им народна култура. А в Бояново, където традиционната народна култура на местното население е неразделно свързана с тази на тронките, в местния говор изследователят няма да срещне характерния за тази група *ке*-говор, а бъдеще време се образува с частицата *ше* или *ще*.

Преселници през Средновековието от западните български земи

Езиковедът К. Младенов в научна статия за произхода на някои прозвища, с които се обозначават различни български етнографски групи, веднага след прозвищата *шопи* и *рупци* се спира и на прозвището *тронки*. *С това прозвище* – казва той – *са наричани само жителите на село Воден (старо име Дерекьой), Елховско. Отдавна е известно, че жителите на това село са преселници от македонския град Воден.*⁹

Като безспорни доказателства за това твърдение К. Младенов посочва проучванията на друг голям български езиковед проф. Б. Цонев, както и по-късните изследвания на говора по Долния Вардар и в гр. Воден от проф. Ст. Романски¹⁰ и В. Думев¹¹: *Пълната редукция на неударените гласни, характерна за македонския град Воден, и днес се среща в говора на елховското село Воден. По всичко изглежда обаче, че воденските преселници повече са правели впечатление с някои думи, непознати в източнобългарските диалекти, както е наречието „тро“ (малко) „тронка“ (мъничко). В говора на село Воден често и днес се чуват изрази като „тро леп“, „тро вода“, „тронка брашно“ и др. подобни. Това положение е дало повод на околните жители да наричат воденските преселници тронки.*¹² Младенов греши, когато твърди, че с прозвището *тронки* са наричани само жителите на елховското село Воден поради това, че не познава от лични наблюдения говора на населението в другите селища от региона, защото, както вече стана дума това название–прозвище се отнася за населението на цяла група села в Югоизточна България, между източния бряг на горното и средното течение на р. Тунджа и поречието на Факийска река.

⁹ Младенов, К. Произход на някои прозвища. – В: *Български език*, 1962, кн. 4, с. 335.

¹⁰ Романски, Ст. Долновардарският говор. – В: *Македонски преглед*, год. 8 (1936), кн. 1, с. 96–140.

¹¹ Думев, В. Воденският говор. – В: *Македонски преглед*, год. 13 (1943), кн. 3, с. 8–41; **Пак там**, кн. 4, с. 35–87.

¹² Младенов, К. Цит. съч., с. 335.

Д. Попов в „Материали за историята на Елховско“ (1940) също се спира на произхода на жителите на Воден и на Елховско, като характерни представители на тронките в Странджанско-Сакарския край и по поречието на река Тунджа. *„Колкото и тъмна да е още историята на Елховско – пише той през 1940 г., – едно нещо е безспорно, че днешното население на тоя край са потомци на една пъстра смесица преселници, придошли от Македония, Родопите, Стара планина и др. места... Редица учени успяха да установят положително произхода на нашенските тронки, особено днешните воденци, чийто потекло се сочи към южномакедонския град Воден. Нашите воденци винаги са правили впечатления с една своя типично македонска черта – фанатична привързаност към всичко свое (разбирай: българско), което е и най-сигурното доказателство за произхода им. Стремехът им да живеят затворени в своя кръг, да не допускат чуждо влияние в живота си.*¹³

Редица автори търсят произхода на тронките в Странджа и по поречието на средното течение на р. Тунджа в преселени през Средновековието българи от най-западните български земи – Воден и Воденско (Егейска Македония). Аргументите на тези твърдения се намират в средновековната българска история и по-конкретно по времето на ожесточените битки между византийския император Василий Българоубиец с българския цар Самуил, когато са били ослепени, както свидетелстват писмените източници, 15 000 български войни от армията на Самуил. Историкът Шлюмберже¹⁴ пише, че многобройното население на Воден и Воденско било много свободолюбиво и тъкмо то оказало най-яръстна съпротива на византийците и там били станали най-ожесточените боеве между воините на Самуил и войските на император Василий. Византийският хронист Скилица пише, че след падането на Самуиловото царство и покоряването на Воденско, местното население вдигнало бунт против византийската власт, който бил жестоко потушен и жителите на града и населението от неговата околност били преселени на юг по долното течение на река Струма и около Енос. По всяка вероятност след османските завоевания това население се е изтеглило нагоре по течението на Марица и Тунджа към западните разклонения на Странджа, Сакар. Към него впоследствие османците довеждат други българи заселници, пак от западните български земи, от Родопите и Македония, включително и от Кюстендилско, за което свидетелстват не само паралелите в народния говор и белези в народната им култура, но и наименования на селища, които се повтарят на двете места, в старото землище в западните български земи и в новите заселища в района между Тунджа и Странджа. Тези нови заселници не са били случайно избрани. Те са от категорията население, което още през Средновековието изпълнявало определени задължения по охрана на пътищата и други дейности, свързани с транспорт и доставките за войските по време на военни действия. Поради тези задължения това население е ползвало известни привилегии, изразяващи се в правото да носят определен вид оръжие и да се ползват с известна държавна защита спрямо посеща-

¹³ Вж *Елховска трибуна*, бр. 185, 10 дек. 1940.

¹⁴ Гюстав Шлюмберже (1844–1929) – френски византолог.

телства от страна на местни дерибейи. Такива категории население са войнуганите, харбалии и др. които по традиция запазват и в най-тежките години на робството своя дух и отстояват своята национална идентичност, без да се ислямизират, изселят, погърчат или претопят в други общности, както е ставало на много места по Балканите след османските завоевания.

Сведения от ранните европейски пътешественици

През 1585 г. роденият в Орлеан френски учен и дипломат Жан Бонгарс¹⁵ приема научно пътуване от Трансилвания за Цариград и пресичайки Странджа, минава през територията на тронкската етнографска област. На 7 юли конвойт, с който той пътува, минава през Русокастро – селище с останки от едноименната средновековна крепост, където, както отбелязва Бонгарс, *полският посланик бе насечен на парчета*, и нощуват в Карабунар – при днешния град Средец. Следвайки пътя за Лозенград, на 8 юли преминават през с. Кирчал, днешното Драчево, продължават и преспиват в с. Керабион (Гергебунар, дн. Росеново). На 9 юли конвойт пристига в с. Фокарион – прочутото село Факия. Оттук нататък къщите са по-добре изградени и селата по – по-населени. На 9 с.м., преди да продължат към разположения на хълм древен град Виза, конвойт нощува в с. Азарташ, наречено по-късно Коджа тарла.

Сведенията, оставени от Жан Бонгарс са твърде оскъдни, но те изброяват в един сравнително ранен период селища, които са емблематични за територията на тронките, и то с бележката, че къщите им са по-добри от тези в полето, през което те преди това са минали и селищата добре населени. Това, от своя страна, разкрива сравнителна стабилност на поселищата система и на демографската картина на тамошното българско население.

В дневника на бележития френски ориенталист Дьолакроа, официален преводач по турски и арабски език във френския кралски двор, за пътуването му през Османската империя през периода 1673–1675 г. се споменава и Къркклисе (Лозенград), като място, откъдето се изнася най-много вино за Одрин.¹⁶ Друга важна бележка в неговия дневник е отбелязването, че името на града се обяснява от 40-те църкви, които той е имал някога.

Френският търговец и страстен пътешественик, Жан-Клод Флаша, който често пътува до Цариград и описва увлекателно живота на поробеното християнско население, също оставя свои бележки за българите от двете страни на пътя, който пресича Странджа през Факия за Лозенград, Яна, Бунархисар и Цариград. Впечатлен е от многобройните стада и дивечът, с който ги гощават. Доволен, че е избягал от една опасност, с каквито пътищата из Турция изобилстват, при село Канара той се сблъсква с нова. Там вилнее чумата – най-страшната напасть за населението в ония далечни времена. Това ги въздържа да влязат в това село и решават да лагеруват на открито до село Крикбизе, Лозенградско – малко село, което, както

¹⁵ **Френски** пътеписи за Балканите: XV–XVIII в. [т. 1–2]. състав. и ред. Бистра А. Цветкова; [прев. от фр.] Б. Цветкова и др. т. 1. София, 1975, с. 175–178.

¹⁶ **Пак там**, с. 252.

отбелязва този френски пътешественик, *но по-добре построено от всички села, на които попаднахме по пътя от Букурещ насам*¹⁷. Отиват в това село да се снабдят с храна и се срещат с местните хора. Установяват, че те са християни и силно вярват в предопределението на съдбата. Казали на европейските си гости, че те напразно се стремят да отдалечат момента на смъртта, че броят на дните е предопределен и всяко предпазване е безполезно. По същите опасения не спират и в Кърклесия (Лозенград) – *град, който дължи името си на 40 църкви, които са наброявали там някога и повечето от тях са превърнати в джамии*.

Барон Франсоа дьо Тод, френски генерал, който изпълнява военни задачи по реорганизирането на османската армия, възложени му лично от султана, през 1767 г. пътува за Цариград и описва красивата природа на румелийската земя при навлизането в Странджа, споменава за видяни *паметници на тиранията*, без обаче да уточни какви са те. Като военен той се спира повече на започнатото от султана трасиране на важен военен път, който минава през Лозенград и продължава за османската столица, предназначен за придвижване на войски на север към Влашко. Описва начина на маркирането и изграждането на този стратегически път: *Този път, означен само с няколко повалени дървета, чийто стълба бяха отсечени на две стъпки от земята за леснина на работниците, предлагаше малко удобства за артилерията, която трябваше да минава оттам. В равнините две купчини пръст, издигнати отдясно и отляво на пътя, повтарящи се на известно разстояние и винаги и винаги на видно място едни срещу други, бяха единствените жалони на този път*¹⁸. Тогавашното име на град Лозенград – Кърк килисе – барон Франсоа дьо Тод свързва с наличието някога в него на 40 черкви. При този град баронът напуска новоизграждащия се военен път.

Създатели на първата програма за граждански права през Българското възраждане

Много малко известен факт е, че тъкмо от тронките произхожда първата през Възраждането българска програма за изграждане на гражданско общество, в което всички да са равни пред закона и да се ползват от всички свои граждански и религиозни права и свободи. Тези искания са формулирани и документирани три десетилетия по-рано от Наредата на Васил Левски, за която ще стане дума и по-долу. Това говори за наличието сред населението от тронкската етнографска област на просветени хора с ясно съзнание за националните задачи на българите, на които предстои скоро да се освободят от османския гнет и да изградят своя модерна правова държава, от една страна, а от друга – че са много добре запознати с настъпилите след Френската революция най-съвременните постижения в областта на новите обществените отношения, изискващи спазване на правата и свободите на гражданите.

Тази програма е съставена като писмен текст през декември 1829 г. в с. Факия и е предоставена на руския дипломат Феликс Петрович Фонтон, който зае-

¹⁷ Пак там, с. 300.

¹⁸ Пак там, с. 321.

мал длъжност към Главния щаб на Дунавската армия по време на Руско-турската война 1828–1829 г. За нея той разказва подробно до своя съгражданин и приятел Павел Иванов Кривцов в писмо от края на декември 1829 г., в което описва впечатленията си от пребиваване в с. Факия:

Попитахме къде можем да пренощуваме и веднага един богат стопанин ни покани в своята къща. Там ни дадоха една стая и ето ние вече четвърти ден живеем сред тези добри българи. Възползвах се от случая, за да опозная по-отблизо този народ, така жестоко измъчен от съдбата. Попитах нашия хазяин по какъв начин може да се облекчи то, и какви са оплакванията им. Той ми написа на един къс хартия исканията им. Те са изложени в шестнадесет точки. Предавам ти ги като най-добро доказателство за неволите, на които е подложен народът. Разяснение по всяка точка ще ти дам после:

1. Да бъдем свободни.
2. Сами да се съдим. Турчинът да съди турчина, българин – българина.
3. Да строим църкви, когато и където искаме.
4. Сами да събираме царския данък. А харац (данък от немюсюлманското население в замяна на военна служба) наистина да няма дори на хартия.
5. Вергията (данъците) сами да събираме.
6. Да няма спахии.
7. Никъде да няма субаши.
8. Да няма золунярин (насилници), а където турчина дойде на конак, и той да си плаща.
9. Да не се убиват човеците и да не ги обират по пътищата и в конациите.
10. Да има права за всеки, както за турчина, така и за българина.
11. В съда и християнинът да може да свидетелства, както турчинът.
12. Да няма беглик.
13. И християнската челяд и девойките насила да не се помюсюлманчват, и за жени да се взимат.
14. И ние оръжие да носим, както и турците, свободно.
15. Ангария да няма и всеки да плаща, колкото може.
16. Православните църкви да имат камбани.¹⁹

След като прилага към писмото си тези 16 точки на българските искания, връчени му в с. Факия в края на 1829 г., които са една политическа програма за бъдещото устройство на държава, руският дипломат Феликс Петрович Фонтон се обръща с риторичен въпрос към своя приятел като повод, за да му изложи тежкото положение на българите под турска власт и усилията, които те полагат за съхраняване на своята народност и вяра: *Не са ли трогателни молбите на българите? Този обикновен списък е най-красноречивото описание на страданията на нещастния народ. Коментарите тук са излишни. Прочети го още веднъж и ще видиш най-доброто доказателство, че не само имотът, но и животът на бълга-*

¹⁹ **Руски** пътеписи за българските земи XVII–XIX век. състав., предг., комент. и бел. Маргарита Николова Кожухарова; прев. [от рус.] Маргарита Кожухарова и др. София, 1986, с. 87–88.

рите са незащитени от произволите на мюсюлманите... Тук спяхията, комуто е продадено селото, взема самоволно от населението беглик, вергиат и ангария, т.е. десятък от хляба, от добитъка и от виното... Всеки, който не е мюсюлманин и иска да се ползва от правото свободно да изповядва своята вяра, е длъжен ежегодно да плаща тридесет драхми чисто сребро... Българите са подложени на всекидневни обиди и изстъпления. Не само спяхиите и субашиите, а и първият срещнат турчин, пътешествениците и зулункярите, влизайки в българска къща, смятат всичко, което се намира там, за своя собственост... Мюсюлманският закон казва: и магарето, кравата, и жената, и синовете, и дъщерите на немюсюлманите принадлежат на мюсюлманите, ако с това те могат да разпространяват вярата на Мохамед. И така всеки зулункярин, влизайки в българска къща, не само че нищо не плаща, ами се разпорежда с имота, добитъка и хората като със своя собственост, често насилствено си ги присвоява и откарва. И което е още по-тъжно, българите не могат дори във вярата да намерят утеха от тези беди. Гръцкото духовенство, може би с намерение да задържи притежаваните привилегии, става послушно оръдие на турското правителство. Но това не е всичко. Страхувайки се да не би у българския народ чрез просвета да се пробуди съзнанието за народност, гръцкото духовенство се старае по всякакви начини да спре зараждането на това съзнание и насила въвежда гръцкия език. Ето какво значение има списъкът на българските жалби, които ти изпратих. Жалко, че много от тези обстоятелства не ни бяха известни. При сключването на мира бихме могли много неща да поправим.²⁰

Фотон завършва това свое писмо с признанието, че той, което ще рече и другите руски дипломати, взели участие в подписването на Одринския мирен договор с Турция, не са знаели тези факти и изказва истинско съжаление за тази недобра осведоменост, защото те биха могли да издействат някои права за българите при сключването на мира. Изследователите на българското национално освободително движение има тепърва да анализират тази описана от Фонтон уникален писмен документ, който се явява най-ранната програма за граждански права и гражданско управление на българите през Възраждането. Забележителен е фактът, че той е съставен тъкмо на територията на тронките – онова население, за което обикновено малко се говори в българската историография във връзка с възрожденското движение и освободителните борби.

Отличителни белези в традиционната култура на тронките

Най-очевидният отличителен признак между отделните етнографски (регионални) групи население в Югоизточна България през проучвания период са народният им говор и традиционното облекло. Проучвателите на странджанското традиционно облекло стигат до извода, че то е един от най-характерните белези при обособяването на странджанските рупци сред останалите български етнографски групи в цялата Странджанска област. Като пример за неговата специфика се сочи сложната композиция на женската рупска носия в Странджа, в състава на

²⁰ Пак там, с. 89–91.

която влизат три еднакви сукмана, облечени един над друг, с последователни дължини и с поли от огненочервено плътно вземо.²¹

Особено ярък индивидуализиращ белег е народният говор на тронките, който се свързва със западнотракийския тип *ке*-говор, въпреки, че не във всички тронски села тази негова характеристика е така силно изразена. Диалектоложките изследвания на говора на тронките установяват ясно изразени в него говорни белези, които са характерни за западнобългарската говорна област.²²

Но трите етнографски групи тук (рупци, тронки и загорци) могат да бъдат добре разграничени една от друга и по редица явления в традиционната им култура, като мироглед, народен календар, семейни и трудови обичаи. Разпространението на вариантите на Кукеровден, например, съвсем ясно разграничава рупците в Странджа от останалите етнографски групи население (тронки и загорци). На територията на странджанските рупци той е запазил най-архаичната си форма. Тук кукерският обичай се различава съществено както от всички игри с маскирани изпълнители на балканските народи, така и от кукерите в останалите региони на Тракия.

Като признак за разграничаване на отделните етнографски групи в Странджа може да послужи и летният момински обичай Янювден (Еньовден). Янювденското потапяне на китките във вода и напаяването им при странджанските рупци се различават значително от аналогичния обичай Енюва буля на тронките. Този момински обичай при рупците протича по-скоро в кръга на семейството, а при западните им съседи – тронките, той има характер на общоселско моминско шествие, което обикаля в кръг землището на селото, предвождано от носеното на рамене главно обредно лице – Енювата буля (малко момиченце, облечено с булчински атрибути).

В Странджанската област само при рупците се среща обичаят за дъжд, за който в етнографската литература е въведен терминът Пеперуда-храст.²³ При тронките пеперудата (главното обредно лице, също малко момиче, но облечено само в бяла ризка) не е покрита изцяло със зеленина, както е при рупците, а е накичена само с няколко зелени клонки. По-съществената разлика обаче е тази, че у тронките обичаят за дъжд съчетава играта на Пеперуда с правенето от глина *погребването* и *оплакването* на Герман или Германчо (фигура на момченце с подчертан фалос), край селската река или друг воден басейн, с което всъщност завършва и обичаят. Обичаят Герман в Югоизточна Тракия се среща само в границите на етнографската област на тронките или в селища с преселници от същата етнографска група.

Моминският обичай *Мара и Лишанка*²⁴, който се изпълнява на третия ден след Великден, може да послужи за разграничителен белег на странджанските загорци.

²¹ Черкезова, М. Облекло. – В: *Странджанският край*, 1996, с. 159–195.

²² Стойков, Ст. Български диалектологичен атлас. Т. 1., ч. 2, Югоизточна България. София, 1964, с. 14–16; Същият. Странджанският говор. – В: *Български език*, 1957, кн. 3, с. 205–215.

²³ Генчев, Ст. Пеперуда-храст – традиционен народен обичай от Югоизточна България. – В: *Известия на музеите в Югоизточна България*, 1984, т. 7, с. 147–155.

²⁴ Русев, С. Народни обичаи от Бургаско. – В: *СбНУ*, 1882, т. 7, с. 223–224; Арнаудов, М. Български народни празници, обичаи и вярвания. София, 1943, с. 91.

Този обичай не се среща в другите етнографски групи на Странджа, но не е познат и всред загорците извън територията на Странджа.

Някои от обичаите, които са характерни само за странджанските рупци, имат аналогии в подобни обичаи при гръцкото и гръкоезичното население в Източна Странджа (по Странджанското крайбрежие), голяма част от което се изселва в Гърция още през първата четвърт на XX в., каквото явление не се наблюдава у тронките. Това се отнася до голяма степен за обичая Кукеровден, наричан от тях Хухото (Василико, дн. Царево) или Калогерои (Виза, Свети Георги, Визенско), и за обредите по време на янювденското топене и напяване на китките – при тях Клидонас (Ахтопол, Василико).

Всяка една от представените тук етнографски групи българско население може да бъде характеризирана и чрез спецификата на традиционния поминък на населението ѝ. Поминъчната характеристика на населението от рупската етнографска група в Югоизточна България се изразява най-вече със силно развито животновъдство (предимно овцевъдство) и слабо планинско земеделие, което поради бедността на почвата не може да съществува без овцевъдството, осигуряващо му необходимото количество естествена тор. Втори по важност поминъчен отрасъл след овцевъдството за тази етнографска група е т.нар. *горянство*, изразяващо се в сеч на дървета, обработване на дървен материал, производство на дървени въглища и техния транспорт до черноморските пристанища, откъдето те биват изнасяни в Цариград и други пристанищни градове в Егейско и Средиземно море. Занаятите са концентрирани главно в градските центрове: Малко Търново, Виза, Лозенград. От тях най-развити са онези, които са свързани с животновъдството (сиренарство, кашкавалджийство, мутафчийство, абаджийство, кожарство), с металодобива и металообработването (рударство, медникарство, железокларство, златарство), със строителството (дюлгерство, варджийство, керемидарство, тухларство, каменоделство, дърводелство), с работа в гората (кюмюрджийство, бичкиджийство, кошничарство) и др.

Главен поминък на населението от селищата в тронкската етнографска област е земеделието, за което благоприятстват природно-географските условия на края. Овцевъдството и говедовъдството имат второстепенно значение за поминъка на тези села. В миналото в Лозенград и селата край него са били силно развити лозарството и винарството. Занаятчийството тук, с изключение на самия град Лозенград, е било слабо представено. В поминъчно отношение загорските села в Югоизточна България се характеризират с интензивно земеделие и добре развито животновъдство (говедовъдство и свиневъдство). Занаятите в тях се практикуват предимно от външни и пътуващи майстори, които идват тук от градовете Бургас, Ямбол и по-рядко от Малко Търново и Сливен.

До постепенното разграждане на системата на традиционната народна култура към края на XIX–началото на XX в., а в района на Странджа и Сакар този процес продължава и до средата на XX в., етнографските групи тук са много устойчиви. Въпреки продължителното им съжителстване една до друга населението на всяка от тях ревностно съхранява своите регионални специфики в обичаите, говора, бита, традиционното облекло и фолклора. Дори браковете между представители на две съседни етнографски групи тук до неотдавна са били рядко

и необичайно явление. След средата на XX в., когато съвременната професионална и стандартизирана култура започва много бързо да руши традиционната народна култура в Странджанския и Сакарския край, възникват процеси на постепенно преливане, уеднаквяване и заличаване на регионалните различия. Най-устойчиви се оказват явленията от традиционния мироглед и народопсихологията, много от които се възпроизвеждат и на съвременно равнище в навиците, семейните или обществените отношения и в празнично-обредната система на странджанското население.

Названието *тронки*

Названието в историческата и етноложката литература за първи път срещаме в края на XIX в. С него се локализира една етнографска група българско население със силно изразени специфични характеристики на говора, фолклора, народното облеклото, традициите, обичаите и народопсихологията, които ги отличават добре от непосредствените им съседи рупците и загорците. Тази отлика не е била отбелязвана по-рано поради няколко понятни причини. На територията на тронките до Освобождението на България не са извършвани етноложки проучвания. Интересът на първите изследователи, които посещават с научна цел земята им, заключена между р. Тунджа откъм запад, трасето на пограничния средновековен окоп Еркесията откъм север, Факийска река откъм изток и склонове на Странджа южно от Лозенград, откъм юг, са насочени предимно към античното наследство – археологическите паметници. Чуждите пътешественици отпреди Освобождението изчерпват своите демографски наблюдения само с констатацията, че там живеят християни българи. Непознаването на българската народна култура, както и невладеенето на българския език, не им е позволило да установят нюанси в диалекта, носията и народните традиции, за да отличат тази българска етнографска група от останалото българско население. Да не забравяме, че навлизайки в пределите на Османската империя, те са бивали подведени от своите водачи съобразно тогавашната практика да делят населението не по народностен, а по верски признак, главно – на мюсюлмани и християни. Едва от средата на XIX в. започват да споменават за наличието на отделни народностни групи, но предимно черкези, татари, евреи, а християнското население за тях продължава да бъде *рум миллет*, т.е. *гръцко*.

Като най-ранно споменаване на тронките в Тракия за сега може да се счита едно съобщение на Иречек от 1884 г., който ги нарича *тронковци*. Когато Иречек описва в дневника си видяното по време на своите теренни проучвания през лятото на същата година в района на римската колония Деултум при днешното село Дебелт, разположено на северозападния бряг на Мандренското езеро и в района на Русокастро, където още са личали руините на намиращата се там средновековна крепост, той вмъква следната бележка: *Покрайнината на Карабунарската река (Средецка река) на юг дори до Кърклисе (Лозенград) жителите на Хасекията (название на привилегирована според преданията област в Странджа) по наречие и носия се приближават към родопските рупци; едни се наричат мърващи, други около Алагюн (Богданово) – тронковци.*²⁵ Иречек тук греши с названието мър-

²⁵ Иречек, К. Пътувания по България. София, 1974, с. 845.

ващи, което се среща в западното българско землище, и може би не познава ранните трудове на Петко Р. Славейков, който доста преди него описва сравнително добре странджанските рупци. Важното в случая е, че той отбелязва в тази част на Тракия наличието на друга българска етнографска група, съседна на рупците – тронките, или както ги е записал *тронковци*. Не можем без допълнителни проучвания да преценим дали *тронци* е по-ранна форма от познатата ни днес *тронки*, или е употребена от него или от събеседниците му по аналогия на *рупци* и *мърващи*. Говорейки за *мърващи*, които са българска етнографска група от западната част на българското землище, той има предвид именно тронките, името на които дотогава не му е било познато. Нарича ги мърващи най-вероятно поради това, че е установил у тях белези на западната българска народна култура, характерна и за мърващите.

От дневника на Иречек става ясно, че той узнава за тронките извън обсега на тяхната територия и от разкази на информатори, които не принадлежат към тази група население. Това потвърждава, че *тронки* и *тронци* не е самоназвание или най-малкото – не е било демонстрирано като такова, а е название дадено на тази регионална група старо българско население от западния дял на Странджа до поречието на р. Тунджа от техните съседни рупци и загорци. Иречек споменава тогава само село Богданово (Алагюн) и това отговаря на обхвата на територията на тронките, чиято граница със странджанските рупци на изток минава по поречието на Факийска река. То се явява едно от малкото села на тронките, които, според местното предание, попадали в привилегированата област Хасекията, включваща предимно рупски села на изток, чак до брега на Черно море. Щом този много добър познавач на българската история и народ чува за тронките през 1884 г., то естественият извод е, че това название е битувало доста по рано в говора на съседите им рупци или загорци.

Георги п. Аянов, един от най-добрите познавачи на Странджанския край, не посочва изрично, както споменахме, тронките като отделна етнографска група, а в книгата си „Странджа – етнографски, географски и исторически проучвания“ (1938) той само отбелязва, че *както в етническо (разбирай етнографско, СР) отношение населението в Странджа представлява смесица от рупци, загорци и др., така и в езиково отношение се забелязва една подобна пъстрота на диалекти, които с течение на времето и постоянния примес на населението са се твърде много прелели и изгладили*.²⁶ Дали под други той е имал предвид тронките, за това можем само да разсъждаваме. Възможно е, да се е колебал да види в тях отделна етнографска група или да ги отнесе към рупците, както постъпват и някои други автори, защото, когато на друго място говори за странджанския говор, той изрично обръща внимание на една установена от самия него *характерна особеност*, а именно: *В Бунархисар казват „тронка“, в Лозенградско „троа“, в село Яна „мънинко“, но в северните села казват още и „мърва“: „Дай мърва сирене и троа (тронка) лян“*. *Поради употреба на тая дума тронка, рупците се прякоросват още на тронки*.²⁷ Дали названието *тронки* е произлязло от диалектните

²⁶ Аянов, Г. Странджа..., с. 207.

²⁷ Пак там, с. 212.

думи в техният говор: *троа*, вариант *тронка*, е, разбира се, само една хипотеза, лансирана от Аянов, която има своите езиковедски основания, но тя не изключва и други тълкования.

Споменаванията на тронките като регионална етнографска група през първата половина на XX в. е във връзка с исторически и етноложки изследвания на селища и райони в Югоизточна България.

На тронките, като носители на оригинална традиционна култура българска етнографска група, отново бе обърнато внимание през 70-те и 80-те години на XX в., когато Етнографският институт с музей при БАН съвместно с регионалните музеи Бургаски и Ямболски окръг, основно музеен комплекс „Странджа“ – Малко Търново, Етнографският музей – гр. Бургас Етнографският музей – Елхово най-вече, организираха и проведеха в продължение на близо десет години етнографска експедиция в Странджа. Резултатите от тази експедиция бяха обобщени и издадени в отделен том „Странджа“. Още преди обнародването на тома Стоян Райчевски публикува няколко статии и изнесе доклад на Международния конгрес по българистика, в който се коментира въпросът и за тронкската етнографска група в Югоизточна България. След тези публикации тронките привлича все по-често интереса на изследователи на традиционната българска народна култура.

За тази оригинална българска етнографска група споменава и Невена Даскалова в книгата си, посветена на кариотите, на които тронките се явяват непосредствени съседи.²⁸ Според Даскалова тронките са *вътрешно локално подразделение на рупската етнографска област – население от група селища, влизащи в днешната (1989) Болярска община*.²⁹ Териториалното разпространение на селищата от тронкската етнографска група, както бе споменато по-горе, е много по-голямо от територията на Болярската община и продължава на изток почти до източната граница на Средецка община. Тя коментира най-разпространената теза за произхода на наименованието тронки и на теорията за преселването им от западните български земи: *Тяхното наименование е по-скоро от типа на прозвищата и произтича от някои говорни особености. Освен това обособяването на тази група е резултат от преселнически движения. Голяма част от жителите не тия села са дошли от западните български земи*.³⁰ И на още една важна характеристика на воденци, в това число и на тронките, се спира Димитър Попов, като добавя: *Онова, обаче, което отдавна се хвърля твърде много на очи, е особената интелигентност, лекотата и приспособимостта към условията и здравата привързаност към българщината. И тогава, когато като харбалии пазят проходите и пътищата на турската империя към Одрин, и тогава, когато съжителстват мирно с гръкомани, те си остават здрави българи. И това по всичко личи, е едно наследство, което иде от някогашната им родина*.³¹

²⁸ Даскалова-Желязкова, Н. Кариоти. София, 1989.

²⁹ Пак там, с. 158.

³⁰ Пак там.

³¹ Попов, Д. Материали за историята на Елховско. – В: *Елховска трибуна*, бр. 185, 10 дек. 1940.

Paradigma secundum¹

Образци на синтеза на теорията и практиката
в две стъпки на обхват на *библио–инфо–ноосферата*
като *вестител на планетарната хуманитаристика*:
компаративистичен прочит на емблематични книги

Александра Куманова

Paradigma secundum

Models of synthesis of the theory and the practice in two steps of the scope of
the *biblio–info–noosphere* as a *harbinger of the planetary humanitaristics*: a
comparativistic perusal of emblematic books

Alexandra Kumanova

Summary

Rev. of the books:

1) Лидерство в библиотечния мениджмънт : Науч. кн. по повод 10 год. Катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. = Leadership in Library Management : A Sci. Publ. on the Occasion of the 10th Annivers. of the Library Mangement Department at Univ. of Library Studies and Inform. Technologies : [Тр. на преподавателите (2008–2018)] / И. Янкова и др. ; Фоторазказ К. Планска-Симеонова ; Встъп. ст. И. Янкова, Т. Тодорова ; Библиогр. ред. С. Ефтимова ; Науч. рец. С. Денчев, А. Куманова. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 332 : фотогр. – Библиогр.: 1034 номерирани назв. – Други авт.: Т. Тодорова, И. Арсенова, М. Аргирова-Герасимова, М. Модева, Р. Василева, Л. Парижкова, Е. Савова, С. Станчева, Д. Стойкова, Т. Тренчева, С. Ефтимова, Е. Цветкова, К. Планска-Симеонова. – ISBN 978-619-185-346-5 ;

2) Библиотечният и информационен мениджмънт : 10 год. постижения и предизвикателства : Науч. сб. с докл. от Науч. конф. по повод 10 год. от създаването на катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технологии – София, 4 дек. 2018 г. = Library and Information Management : 10 years of Achievements and Challenges Sci. Collection with reports from the Sci. Conf., dedicated to the 10th Annivers. of the establishment of the Library Mangement Department at Univ. of Library Studies and Inform. Technologies – Sofia, 4th Dec. 2018 / С. Денчев и др. ; Състав. и уводни думи Т. Тодорова, Е. Цветкова ; Науч. ред. И. Янкова,

¹ Букв.: Образец в две стъпки (гр.: paradigma – тук: образец; лат.: secundum – тук: интервал в две стъпки).

Р. Василева ; Граф. дизайн и кор. К. Планска-Симеонова ; Науч. рец. С. Денчев, И. Петева. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 292 : ил., табл., граф. – Библиогр. и рез. – към докл. – Други авт.: Т. Тодорова, И. Янкова, И. Дамянова, М. Бук (Michael H. Boock), А. Алтай (Ahmet Altay), М. Петева, С. Ефтимова, М. Модева, Р. Василева, Т. Тренчева, К. Иванова, Е. Савова, И. Арсенова, Л. Парижкова, И. Влъчкова, Д. Стойкова, Д. Димитрова, С. Станчева, М. Борисова, М. Костова, В. Аврамова, С. Ангелова, К. Планска-Симеонова, Е. Цветкова. – ISBN 978-619-185-347-2.

Key-words: Library Mangement Department (10th Anniversary) at University of Library Studies and Information Technologies, library and information management, library science, leadership, bibliosphere–infosphere–noosphere, methodology, humanities (review).

*Quis, guid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*²
 Marcus Fabius Quintilianus

...за да ръководиш, е необходимо все пак да разполагаш с точен план за известен, що-годе продължителен срок от време... – да речем, за около хиляда години...

М. А. Булгаков

І. Очертаване на контура на методологично-практическия възел на библиотечно-информационното дело на планетата.

(Последна четвърт на XX в.–първи две десетилетия на XXI в.)

Известно е, че с труда на американския теоретик на библиотечните и информационните науки **Джес Х. Ши́ра** (1903–1982) „Увод в библиотекознанието: Основни елементи на библиотечното обслужване“ [1] **информационният бум на XX в.** след Втората световна война в условията на **информационната индустрия**, непрекъснато разрастваща се от 60-те години на XX в. и особено през XXI в. чрез породения от тази индустрия **информационен пазар**, **БИБЛИОТЕКИТЕ** се поставят естествено и неизбежно **в ролята на творци на сребърната нишка на Ариадна в Новото и Най-новото време**.

Става очевидно, че единствено с **мисията на библиотеките** – да са **навигатори на информатизацията** – е възможно **влизането, пребиваването и излизането от лабиринта на информацията** не само за **единичните представители на дейците на науката и културата** – каквито са били и продължават да бъдат тези светилища на човешката памет от времето на Древния свят (!), но и за **цялата човешка цивилизация (!)**.

Развиваният в Съединените американски щати **комплексен подход на биб-**

² „Кой, какво, къде, с какви средства, защо, как, кога.“ – Марк Фабий Квинтилиан (35 г. от Хр., дн. Калаора, Испания – 96 г. от Хр.) – римски реторик.

лиотечното дело, след *цит.* труд на Дж. Х. Шира, започва усилено да се изучава и в много други страни по света.

В Русия *например* по инициатива на филолога-библиограф, специалист в областта на информатиката, научните и масови комуникации д.ф.н. професор Руджеро Гиляревски (р. 1929), заслужил деец на науката на Руската Федерация, ръководител на научни изследвания по информатика във Всеруския институт за научна и техническа информация към Руската академия на науките (ВИНИТИ РАН) **международен екип от руски и американски учени** заостря внимание специално не само върху **ТИПОЛОГИЗАЦИЯТА НА БИБЛИОТЕКИТЕ В ПОВСЕМЕСТНО ИНФОРМАТИЗИРАЩИЯ СЕ СВЯТ**, но и по съпътстващите ги **ВИДОВЕ специализирани ДЕЙНОСТИ** в качеството им на **методологично-практическият възел на информатизацията**.

Този методологично-практически възел на информатизацията е известен в разговорната лексика на библиотекарите и информационните специалисти по цял свят като **ПЕНТАГРАМ НА ПАРАДИГМАТА НА НАЙ-НОВОТО ВРЕМЕ**:

- 1) **Универсалните нови информационно-библиотечни технологии и видове обслужване на ползвателите.**
- 2) **Съхранеността на фондовете.**
- 3) **Библиотечното образование.**
- 4) **Акредитациите на специализираните учебни заведения за подготовка на библиотекари и информационни работници.**
- 5) **Сертифицирането на уменията.** [2]

Като резултат от очертавания се процес на **повсеместна информатизация**, поради което **ноосферата** (В. И. Вернадски) получава важни конотации: **инфосфера** (Р. С. Гиляревски), **семиосфера** (Ю. М. Лотман, У. Еко), **техносфера** (Я. Л. Шрайберг)... – професорът по библиотекознание в Хумболтовия университет на Берлин **Валтер Умщетер** (р. 1941) издава в Германия солидния „Учебник по библиотечен мениджмънт“ [3], като своеобразен отклик на който идва уникалният **синтез на библиотекознанието в постмодерните времена**, достигнат почти едновременно във Франция и Италия, Испания и Швеция и на други места на земното кълбо – свидетелство за планетарния статус на изследвания **комплексен библиотечно-информационен феномен**, посочен *по-горе* като **методологично-практическият възел на информатизацията**.

Така ръководителят на отдел във Френската национална библиотека и от 2015 г. ректор на Висшето национално училище по информационни и библиотечни науки, **Ив Аликс** (р. 1953), създава принципно нов и оригинален „Учебник на библиотекаря“ [4], а друг ръководител също на отдел в *назованата* библиотека, **Гийом Делоне** (р. 1985), позиционира „*Мястото на библиотекознанието в организацията на знанията и класификациите*“. [5]

Именно към конфигуриращия се **ИНФОРМАЦИОНЕН ВИХЪР НА БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕТО** в **ноосферата–инфосферата–техносферата** (планетарната цялост на информацията) – принадлежат и трудовете на италианските учени:

- на професора по библиография и библиотекознание в Университета на Рим

Алфредо Сераи (р. 1932) „Библиотекознанието като методология: Увод в проблемите и в методологията“ [6];

- на професора по библиотекознание в Университета на Флоренция **Мауро Гуерини** (р. 1953) „Библиотекознание : класифициран справочник“ (със съавт.: **Джанфранко Крупи** – професор в Университета „Ла Сапиенца“ в Рим) [7] и „За библиотекарите. Личности, идеи, езици“. [8]

Към описвания информационен поток се отнасят и **БИБЛИОТЕКОВЕДСКИТЕ ВЪРХОВЕ на универсалното в основата си хуманитарно познание**, достигнати в Испания в лицето на обобщаващия труд „Библиотекознание: основни концепции за управление на библиотеките“ на главния библиотекар и професор по библиотекознание в Университета на **Мурсия Хосе-Антонио Гомес-Хернандес** (р. 1961). [9]

Към този поток принадлежи и аналогичният опус „Библиотекознанието и информационните науки в Швеция“ на професора по библиотекознание в Шведското висше училище за библиотечни и информационни науки при Университета на Гьотеборг **Ларс Хьоглунд** (р. 1946) (със съавт.: **Катарина Стенберг**). [10]

...Сякаш универсалният дух на германския философ, математик, дипломат, библиотекар и юрист **Готфрид Вилхелм фон Лайбниц** (1646–1716) оживява по удивителен начин в нашата постмодерност чрез трудовете, посветени на **методологично-практическия възел на информатизацията**, появяващи се категорично и безалтернативно от последната четвърт на XX в. до днес.

II. Феноменология на лидерството в библиотечния мениджмънт.

(Присъствие на България в планетарния калейдоскоп)

Явявайки се в качеството на **кардинала на методологично-практическия възел на информатизацията, БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИЯТ МЕНИДЖМЪНТ** е сложен комплекс на **управлението**.

Ключът тук е **изкуството да ръководиш**, чието онтологично разкриване е направено за вечни времена в романа на XX в. „**Майстора и Маргарита**“ на Михаил Булгаков, предтеча и връстник на информационния бум и породилите го процеси: „...**за да РЪКОВОДИШ**³, е необходимо все пак да разполагаш с **ТОЧЕН ПЛАН за известен, що-годе продължителен срок от време... – да речем, за около ХИЛЯДА ГОДИНИ**...“. [11]

Разбиран в контекста на категорията **дълго време** (израз: **М. Бахтин**) и в съответствие с **ЧОВЕШКИТЕ НЕПРЕХОДНИ ЦЕННОСТИ в постоянно променяния се свят: СВОБОДА, ДЕМОКРАЦИЯ** [12] (израз: **М. Горман**), библиотечният мениджмънт като университетски комплекс в България става съизмерим на планетарните процеси на информатизация чрез дейността на създадената през ноември 2008 г. в структурата на Факултета по библиология, информационни системи и обществени комуникации на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии – днес: **Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ;**

³ Подчертаното – мое. – А. К.

също и: Университет) на едноименна катедра – Катедра „Библиотечен мениджмънт“.

Създател и първи ръководител на катедрата е проф. дфн Иванка Янкова, която през 2011 г. е избрана за декан на Факултета по библиотекознание и културно наследство, и ръководството на катедрата е поето от проф. дн Таня Тодорова.

10-годишният ѝ юбилей, отбелязан при изключителна тържественост през декември 2018 г. в УниБИТ, се обедини около **лидерския принос на катедра „Библиотечен мениджмънт“ в информатизацията.**

Плод на юбилея са две уникални консолидиращи усилията на героите на информатизацията у нас научни издания – *диптих*: „**Лидерство в библиотечния мениджмънт**“ [13] и „**Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства**“. [14]

Диптихът следва да бъде представен последователно със специално внимание към всяка една от структуриращите го научни книги.

Първата книга от диптиха „**Лидерство в библиотечния мениджмънт**“ има солиден **интродуктивен блок с дедуктивна стойност.** [13]

Тук са включени студиите:

- „**Катедра „Библиотечен мениджмънт“ при УниБИТ – модерна в съграждането на традиция**“ на проф. дфн Иванка Янкова и проф. дн Таня Тодорова [13, с. 7–17];

- „**Library and Information Management – 10 years of experiences in Bulgaria**“ на проф. дн Таня Тодорова [13, с. 18–21], публикувана **първоначално** по горещите следи на юбилея в международното професионално електронно пространство още на 10 декември 2018 г. [15]

Цит. студии по същество разкриват присъствието на България в **планетарния калейдоскоп на методологично-практическия възел на информатизацията чрез феномена на библиотечния мениджмънт.**

Този блок на изданието „**Лидерство в библиотечния мениджмънт**“ е финализиран от **стратификационен информационен модел** на „**Катедра „Библиотечен мениджмънт“ (2008–2018):**

- 389 записани студенти в образователно-квалификационната степен *бакалавър* в специалност „Библиотечен и информационен мениджмънт“;

- 210 записани студенти в образователно-квалификационната степен „магистър“ в специалност „Библиотечно-информационен и културен мениджмънт“;

- 20 докторанти, успешно придобили образователната и научна степен *доктор*;

- 10 докторанти в процес на обучение в различните акредитирани докторски програми;

- 6 завършили випуска бакалаври;

- 188 дипломирани магистри от 19 випуска в редовна и задочна форма на обучение и 3 випуска в дистанционна форма на обучение;

- първата в България и устойчиво развиваща се магистърска програма в областта на библиотечно-информационния и културен мениджмънт в дистанционна форма на обучение;

- 83 студенти – бакалаври и магистри, успешно завършили стаж в реална ра-

ботна среда по проект „Студентски практики“ на Министерството на образованието и науката (МОН);

- 27 успешно изпълнени научноизследователски проекта с вътрешно финансиране по Наредбата на МОН;

- 12 осъществени проекта с външно финансиране по конкурсни програми на Фонд „Научни изследвания“ на МОН и по различни оперативни програми на Европейската комисия (ЕК) (във всички проекти участват студенти, докторанти и млади учени);

- 6 международни изследователски мрежи за провеждане на съпоставителни изследвания в областта на библиотечно-информационните науки, обективирани в научни публикации в реферирани издания;

- 1034 научни публикации, от които над 50 монографии, учебници и учебни помагала, тематични сборници и издания на преводи на Международната асоциация на библиотечните и информационни работници (ИФЛА);

- 15 студенти от различни випуски, участници в мобилност по програмите „Еразъм“ и „Еразъм+“ на ЕК;

- 20 изходящи преподавателски мобилности в Португалия, Полша, Германия, Литва, Австрия, Хърватска, Турция;

- 2 входящи мобилности на преподаватели от Португалия и от Турция по програмата „Еразъм+“ на ЕК;

- 1 гост-преподавател по програмата „Фулбрайт“ за академичен и културен обмен на САЩ за академичната 2018/2019 г. [13, с. 22–23]

III. Вторично-документален кадастър на лидерите на библиотечния мениджмънт (TABULA GRATULATORUM)

Сърцевина на научната книга *„Лидерство в библиотечния мениджмънт“* е библиографският указател *„Трудове на преподавателите от Катедра „Библиотечен мениджмънт (2008–2018)“* [13, с. 25–269]. Библиографската редакция принадлежи на гл. ас. д-р Събина Ефтимова.

Четиринадесет учени – апостоли на инфосферата от различни поколения, специално подбрани и действащи в екип в Катедра „Библиотечен мениджмънт“, са представени тук в *автобиобиблиографски изразения*, създадени по *единна информационна решетка* (автобиобиблиография–книги с първична и вторична авторска отговорност–други публикации на персоналията...) [16], възприета за изданията на УниБИТ в съответствие с *методологичната платформа на университета* за персонификация на приносите на преподавателите [17]: проф. дфн Иванка Янкова [13, с. 29–53: NN 1–101], проф. дн Таня Тодорова [13, с. 54–85: NN 102–243], проф. дфн Искра Арсенова [13, с. 86–95: NN 244–306], доц. д-р Мария Аргирова-Герасимова [13, с. 96–105: NN 307–352], проф. д-р Мариела Модева [13, с. 106–117: NN 353–404], доц. д-р Румелина Василева [13, с. 118–143: NN 405–517], доц. д-р Любомира Парижкова [13, с. 144–164: NN 518–623], доц. д-р Елена Савова [13, с. 165–176: NN 624–673], доц. д-р Силвия Станчева [13, с. 177–194: NN 674–738], доц. д-р Добринка Стойкова [13, с. 195–211: 739–810], доц. д-р Тереза Тренчева [13, с. 212–232: NN 811–896], гл. ас. д-р Събина Ефтимова

[13, с. 233–251: NN 897–979], гл. ас. д-р Елисавета Цветкова [13, с. 252–262: NN 980–1014], ас. д-р Камелия Планска-Симеонова [13, с. 263–269: NN 1015–1034].

Този вторично-документален корпус е структуриран на **принципа на научните звания** и има следната архитектоника (*срв.*: Обяснителни бележки: [13, с. 26–27]):

- първи раздел: Трудове на професорите (изданието започва с колегите, изпълнявали длъжността *ръководител на катедра*);
- втори раздел: Трудове на *доцентите* в Катедрата;
- трети раздел: Трудове на *главните асистенти и асистентите*.

*Структурирани по този начин, публикациите дават възможност да се проследят по-ясно проявите в различни по характер интелектуални дейности. Всички записи са номерирани във възходящ ред, като поредните номера на библиографското описание ще се използват при предстоящо създаване на показатели към изданието. Библиографският указател съдържа **1034 записи** на публикации на преподавателите от катедра „Библиотечен мениджмънт“. Библиографските описания са направени според изискванията на действащите у нас стандарти: БДС 17264-91 Библиографско описание. Аналитично описание на съставни части на публикации в книжни материали; БДС 15419-82 Библиографско описание на книги; БДС 9736-82 Съкращения на български думи и словосъчетания в библиографското описание на печатни произведения – с някои изключения, наложени от характера на библиографския указател; Съкращения на наименованията на **българските** периодични издания. Изключение от посочените стандартите е – невключването на името на автора в редната дума, защото то е изведено в началото на съответния раздел. Единствено в случаите на съавторство имената на авторите са посочени в областта на авторската отговорност. [13, с. 26–27]*

Фоторазказът за Катедра „Библиотечен мениджмънт“ [13, с. 270–279], дело на **ас. д-р Камелия Планска-Симеонова** събира в 98 кадъра визуализацията на образователната, научноизследователската, творческата и проектната дейност в областта на библиотечния мениджмънт. Специално място е отделена на публикационната активност с представянето на кориците на издания и пр.

Разделът „Другите за нас“ [13, с. 280–325] представя 55 поздравления от България и чужбина, получени от институции, организации и отделни лица в рамките на 10-годишния юбилей на Катедра „Библиотечен мениджмънт“. Тук е публикуван и фотоколажът – подарък за катедрата [13, с. 325], създаден от втория випуск дипломанти в ОКС „Бакалавър“ на специалност „Библиотечен и информационен мениджмънт“.

Като жива **СИМФОНИЯ ЗА ОБЩЕСТВОТО НА ЗНАНИЕТО** от **полифонията на многообразни гласове** е звученето (израз: Платон) на научната книга „**Лидерство в библиотечния мениджмънт**“.

От приложените **фотопортрети** на героите на тази книга – настоящите и напусналите нашия свят апостоли на инфосферата, приложени към всяка от 14-те автобиобиблиографии и направени под небето в *градината на Университета по библиотекознание и информационни технологии* или *сред книги*, ни наблюдават **човешките измерения** на 10-годишния юбилей на Катедра „Библиотечен ме-

ниджмънт“ – знак за *ОБЪРНАТОСТ КЪМ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ЖИВОТА*.

Зад принципната позиция – книгата „*Лидерство в библиотечния мениджмънт*“ да няма съставител (!) – стои екипното: футуристично, новаторско и деклариращо ролята на *колективния интелект* (израз: Ф. М. Достоевски, с който пророкът свързва бъдещето на цивилизацията) *МИСЛЕНЕ, НАУЧНО и ГРАЖДАНСКО ПОВЕДЕНИЕ* на сътрудниците на Катедра „Библиотечен мениджмънт“.

По този начин научната книга „*Лидерство в библиотечния мениджмънт*“ е *калейдоскоп* от авторските автобиоблиографски книги, съдържащи се в нея – подобно на това както България присъства чрез плодовете на всеки един от представяните в изданието автори в *кардиналата на методологично-практическия възел* на информатизацията – *библиотечния мениджмънт* като комплекс на *управлението*.

Създадена по горещите следи на 10-годишния юбилей на Катедра „Библиотечен мениджмънт“, научната книга „*Лидерство в библиотечния мениджмънт*“ *информира* професионалната общност и остава отворена за предстоящата ѝ *аналитико-синтетична обработка на представения материал – очакване*, зад което – може да се прогнозира – стои *нов синтез* и *нов етап* от живота на *научното общество*, устремено към знанието: **ОБЩЕСТВОТО НА ЗНАНИЕТО**. [18]

IV. Интеракция на универсалното хуманитарно познание по проблемите на библиотечния и информационния мениджмънт без административни, институционални, езикови и териториални граници

Втората книга от диптиха от научни издания „*Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства*“ [14] е подготвена в рамките на проект за частично финансиране на научни или творчески форуми на Наредбата на МОН с Договор ПЧФНП 2018-03/02.03.2018 г., с наименование „Организиране на научна конференция на тема „Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства“. Ръководител на този проект е гл. ас. д-р Елисавета Цветкова.

Както се изтъква в уводните думи от съставителите: *Научният форум стимулира сътрудничеството между академичната общност и партньори в сферата на библиотечните науки, професионалистите от библиотечно-информационния сектор, алумните и студентите, обучаващи се в това направление*. [14, с. 11]

Публикувана по научната конференция от 4.XII.2018 г., книгата „*Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства*“ отразява участието в работата на форума на **всички членове** на Катедра „Библиотечен мениджмънт“. В кръга на участниците са и *хонорувани*, и *гост-преподаватели*, докторанти, библиотечни специалисти и партньори от практиката, студенти и алумни.

Изданието включва 25 разработки, представени на български и английски език.

Чуждестранните участници са: доц. д-р Майкъл Бук (Assoc. Prof. Michael H. Boock) от Орегонския щатски университет, който е гост-преподавател на Катедра

„Библиотечен мениджмънт“ за зимния семестър на академичната 2018/2019 г., и доц. д-р Ахмет Алтай (Assist. Prof. Ahmet Altay, PhD) от Бартън университет – Турция, който е успешно защитил докторант на катедрата.

Финалните Уводни думи на съставителите на научната книга *„Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства“* разкриват много точно предназначението на изданието: ...*може да служи като учебно помагало в обучението на студенти по библиотечно-информационни науки и науките за културното наследство, както и в продължаващото обучение на специалистите в библиотечните и културните институции. Изданието може да е полезно за широка аудитория, интересуваща се от съвременния библиотечен, информационен и културен мениджмънт и от предизвикателствата на бъдещата информационна екосистема.* [14, с. 13]

Описаната **мащабна функционално-целева ориентация** е плод на **интерактивната насоченост на универсалното хуманитарно познание** по проблемите на **библиотечния и информационния мениджмънт без административни, институционални, езикови и териториални граници**, която е лайтмотивът на изданието с неговите **три блока**, поднесени в симбиозни форми на изложение, клонящи в различни степени към пресичащите се полета на *научните доклади и есета*:

1) **Пленарните доклади** са посветени на *научно-практическите методологични проблеми*, поставяни и решавани от Катедра „Библиотечен мениджмънт“ без административни, институционални, географски и езикови граници:

- описването на **международното сътрудничество** на катедрата (проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. д.н. Таня Тодорова) [14, с. 19–39];

- раждането и **синтезирането** на *наименованието* ѝ (проф. дфн Иванка Янкова) [14, с. 40–49];

- разкриването на **духовно-практическия феномен на учебно-педагогическия процес**, осъществяван от катедрата (Ивелина Дамянова, студентка) [14, с. 50–52];

- развитието на **Курса по дигитални библиотеки**, преподаван в катедрата през есента на 2018 г., с акцент върху: оценката, софтуеъра, метаданните и тяхната организация; управлението на проекти в областта, процедурите на моделиране на дигитални библиотеки; дигиталните техники и добри практики, достъпа и използването, създаването и управлението на дигиталните библиотеки с открит достъп (доц. д-р Майкъл Бук – библиотекар по дигитални проекти в Държавния университет на Орегон в САЩ и Фулбрайтов стипендиант в катедрата) [14, с. 53–60];

- изучаването на **същността на публичните библиотеки в Турция** в първите години на Турската република (1923–1950), с акцент върху библиотечните услуги, предлагани от *Турски сърца* (културни клубове) и *Народните домове* (читалища), които са важни обществени и културни институции (доц. д-р Ахмет Алтай от Бартън университет – Турция) [14, с. 61–72].

2) **Първият блок** е ориентиран към *научно-практическите методологични и етични проблеми на познанието и информационната среда без географски граници*, осмисляни от Катедра „Библиотечен мениджмънт“:

- феномена на **човешкия и научен потенциал** на катедрата (д-р Мариана Петева от Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“) [14, с. 73–78];

- **приемствеността между поколенията** – за доц. д-р Мария Аргирова (гл. ас. д-р Събина Ефтимова) [14, с. 79–96];

- **интердисциплинарните и интерактивните аспекти в обучението по библиотечен и информационен мениджмънт** (проф. д-р Мариела Модева) [14, с. 97–111];

- **екологичната устойчивост** на образованието по метадисциплината „Библиотечен мениджмънт“ (доц. д-р Румелина Василева) [14, с. 112–137];

- **неформалния модел на обучение в Университета – Младешката академия за управление на знание** (доц. д-р Тереза Тренчева) [14, с. 138–153];

- **ролята на библиотечния мениджмънт за успешното управление и реализация на проекти с европейско финансиране в обществената библиотека** (доц. д-р Калина Иванова – Регионална научна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново, Катедра „Книгоиздаване и библиотечна и информационна дейност“ – Факултет „Математика и информатика“ на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“) [14, с. 154–165];

- **Университетската библиотека като партньор в обучението на студентите по „Библиотечен и информационен мениджмънт“** (доц. д-р Елена Савова) [14, с. 166–177];

- **библиотечната дейност в Китай** (проф. д.ф.н. Искра Арсенова) [14, с. 178–186];

- **самооценка на личната научно-педагогическа дейност в огледалото на достиженията на студентите** (доц. д-р Любомира Парижкова) [14, с. 187–193];

- **предизвикателството да си преподавател в XXI в., вдъхновено от преподавателите от катедрата** (студентката Илиана Влъчкова) [14, с. 194–198].

3) **Вторият блок** е насочен към научно-практическите **поколенски проблеми** на познанието и информационната среда без географски граници, осмисляни от Катедра „Библиотечен мениджмънт“:

- **професионалното образование** – концепции, постижения и проблеми (проф. дфн Иванка Янкова, доц. д-р Добринка Стойкова, докторант Деница Димитрова) [14, с. 199–213];

- **възможностите за професионална реализация на студентите** (доц. д-р Силвия Станчева) [14, с. 214–223];

- **формите на партньорство между студенти и работодатели по проект „Студентски практики“** (ас. д-р Марчела Борисова) [14, с. 224–233];

- **особеностите на специалността „Библиотекознание“ в Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография и сътрудничеството с Факултета по библиотекознание и културно наследство при УниБИТ** (проф. дфн Иванка Янкова, хоноруван преподавател Мария Костова) [14, с. 234–237];

- **описанието на собствения образователен и професионален път в лоното на катедрата** (Ваня Аврамова, докторант и хоноруван преподавател) [14, с. 238–246];

- обучението в бакалавърска програма „Библиотечен и информационен мениджмънт“ в УниБИТ като **сътрудничество** между преподаватели и студенти (Силвия Ангелова, Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“) [14, с. 247–253];

- публичността и визуализацията на **академичния живот** и на инициативите на катедрата (ас. д-р Камелия Планска Симеонова) [14, с. 254–270];

- дисциплината „**Библиотерапия**“ в обучението на студенти в образователно-квалификационната степен „магистър“ на катедрата (гл. ас. д-р Събина Ефтимова) [14, с. 271–277];

- партньорството с **Областния информационен център – София** в обучението по „Проект мениджмънт“ (гл. ас. д-р Елисавета Цветкова, проф. дн Таня Тодорова) [14, с. 278–288];

- личните участия в обучителните платформи на **програмата „Еразъм“** на Европейската комисия, осъществявани по линия на катедрата (Елена Симеонова, студент) [14, с. 289–291].

V. Проекции на интеракцията, породена от Катедра „Библиотечен мениджмънт“

Оценявайки диптиха от издания „**Лидерство в библиотечния мениджмънт**“ [13] и „**Библиотечният и информационен мениджмънт: 10 години постижения и предизвикателства**“ [14], следва да бъде акцентирано вниманието върху два момента.

Първо: Философско-концептуален аспект на познанието

Концепцията и на двете научни книги, поднасяни на вниманието на научно-практическата общност у нас, по удивителен начин се преплита с възгледа в универсалното хуманитарно познание, получил широко разпространение във философско-научното и приложно-практическото движение на западния свят, **съотнасянето на най-важните световни (глобални) проблеми с човешките ценности**, отличаващи се с признат за ефективен плурализъм.

Оценявайки човешкото същество като **индивид** (личност), имащо право на свобода, щастие и възможност да развива своите способности и самоизразяване, хуманизмът на тази философско-практическа платформа счита **човешкото благосъстояние** за критерий за оценката на съществуващите обществени институти и разглежда **принципите на равенство, справедливост и човечност** като желана норма на отношенията между хората.

Разкриваното кредо ни отвежда към архитектуриката и мащабната планировка на сведенията, кристализирали и поместени под кодовите обозначения SS0758 и HN0203 в едно от първите и с непреходна стойност енциклопедично издание на ЮНЕСКО, лежащо в основата на **информационното моделиране** на съвременните справочници в западния ареал на света, емблематизиращи културната хуманитарна универсализация (глобализацията) – „**Енциклопедия на световните проблеми и човешкия потенциал**“ [19], където *цит.* абривиатури имат съответните значения:

- SS – *колективни стратегии*;
- HH – *концепции за човешкото развитие*;

- *срв.* с други аналогични справочници, в които са фиксирани етапите на посочената структура [20–22], което се проследява и в авторските работи на такива изследователи с интердисциплинарна универсална хуманитарна насоченост на установяване на връзки между нещата като Е. Барилие / Barilier, E., X. M. Баумгартнер / Baumgarthner, H. M., Р. Блазек / Blazek, R. и Е. Аверса / Aversa, E., П. Р. Бреггин / Breggin, P. R., А. Б. Чайнен / Chinen, A. B., В. Б. Вайгел / Weigel, V. B., Н. Волански / Wolański, N...

Основание за такава универсална хуманитарна платформа в познанието и **НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОТО МОДЕЛИРАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННАТА СРЕДА ЧРЕЗ ИНСТРУМЕНТАРИУМА НА БИБЛИОТЕЧНИЯ МЕНИДЖМЪНТ** е в това, че смисълът, вложен в понятието *хуманизъм*, признава по иманентна духовна сила в човека, която се изразява в развитието на човешкия интелект и творенията на културата, които, управлявани *по законите на човешката природа* (израз: У. Еко), процъфтяват.

Хуманизмът, следователно, съгласно описвания възглед, отстоява реалната социална еволюция с най-голямо благо за най-голямо число хора, управляема от търсенето на МЪДРОСТТА.

Второ: Етико-морално моделиране на информационната среда

Интерактивното – говорещото битие на информационното пространство, се отваря пред нас с досега до всяка една от представените *тук* книги: „**книгите говорят помежду си**“ (У. Еко)...

Тези книги **встъпват и пребивават** и в диалог с нас.

Всяка една от творческите индивидуалности – личностите на авторите на тези трудове – е концентриран израз на **антропотипа на учения**, носещ качеството на **НИЕ-ОНТОЛОГИЯТА** (не АЗ-онтологията).

Този онтология държи във фокуса си целия **ИНФОРМАЦИОНЕН АРЕАЛ – НАЦИОНАЛЕН, ЕВРОПЕЙСКИ, МЕЖДУНАРОДЕН**.

Механизмът за свързаност между описваните многообразни реалности от различни порядъци във всяка от преоткритите *тук* книги е **проявата на изначалната нравственост на учения**, загрижен за **съдбата не само на знанието, но и на цивилизацията, на планетата**.

Не само **образци на професионализма** са тези книги.

Те са майсторски, защото **съединяват ДОБРОТО, КРАСОТАТА, ИСТИНАТА: ХАРМОНИЯТА в РАЦИОНАЛНИЯ КОСМИЧЕСКИ СМИСЪЛ: величествения закон, който творецът поставя над себе си**.

Точно това е **обединяващото** между *тези* книги.

...И поради това общо в тях те пораждат помежду си и с нас своеобразна **космическа симпатия**. [23]

Плод от интеракцията с духа и идеите на тези творби е *представеното* изложение, обърнато към специалистите по библиотечна и информационна дейност,

които се стремят към знания не заради споровете и не заради изключване на едни или други гледища от жизненото многогласие на идеите и делата в информационното пространство на планетата, а заради това – **ДА БЪДАТ ПОЛЕЗНИ** чрез **ОБЕДИНЯВАНЕ** на **РАЗНООБРАЗНИ ГЛЕДИЩА**, върху чиято почва е ползотворно да се *дискутира конструктивно*.

Старите партикуларизирани (лат.: *particularis* – частичен, частен) възгледи за отделно изучаване и развитие на библиотечните и информационни дейности очевидно отстъпват пред **НОВИТЕ ИНТЕГРАЛНИ КОНЦЕПЦИИ** за **ОБЕДИНЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННИТЕ РЕАЛИИ**, каквито са представените в рецензираните *тук* книги, осветени в калейдоскопа на моделираното универсално хуманитарно познание, в което става въпрос съвсем не само за обекти и предмети на изследване, но и за **личности**, внедряващи **недрата на своето кредо в реалната информационна среда**.

Виждането за тези нови концепции се открива в сравнителното изучаване на **широк спектър** от обекти и явления на информационното пространство, което се задълбочава под влиянието на **ръста на научната мисъл**, предвестяващ – а вече и фиксираща чрез трудове като изложените – повишаване на равнището на планетарната хуманитаристика и на българската следа в нея.

В този контекст *библиотекознанието, библиографията, книгознанието, документалистиката, архивистиката, полиграфията, музейното дело, информационните технологии* са не само част от хуманитаристиката на ХХІ в., но и – поради старинните си информационни и културологични кодове! – и нейн **АВАНГАРД**.

Преплитането на **планетарното виждане** за *библиотекознанието, библиографията, книгознанието, документалистиката, архивистиката, полиграфията, музейното дело, информационните технологии* като **геокосмическа библио-инфо-ноосфера** израства пред нас чрез осмислянето на *тази хуманитаризация* на информационното пространство.

Източници

1. **Shera**, Jesse Hauk. Introduction to Library Science : Basic Elements of Library Service. – Littleton, Col. : Libraries Unltd Inc, 1976. – 208 p.

2. **Библиотеки** и библиотечное дело США : комплексный подход / Р. С. Гиляревский, Ю. П. Ньюша, Б. П. Каневский и др. ; Под ред. В. В. Попова. – 2-е испр. изд. – Москва : Логос, 1993. – 296 с. : 20 ил.

Други автори: В. В. Попов, О. Н. Путилина, Н. К. Косаковская, И. Ф. Тютина, Е. И. Ратникова, Л. И. Куштанина, А. Р. Зимоненко, О. В. Тимофеева, Я. Л. Шрайберг, В. А. Нохрин, Э. Н. Замуруев, А. И. Вислый, М. Такс Чолдин (США), Р. Х. Бургер (США), Ф. Ф. Класквин (США).

3. **Umstätter**, Walther. Lehrbuch des Bibliotheksmanagements. – Stuttgart : Hiersemann, 2011. – 257 p.

4. **Alix**, Yves. Manuel du bibliothécaire. – Paris : Electre-Editions du Cercle de la Librairie, 2013. – 565 p.

5. **Delaunay**, Guillaume. La place de la bibliothéconomie dans l'organisation des connaissances et les classifications. – Villeurbanne : ENSSIB, 2010. [онлайн]. [прегледан 20.04.2019]. <<https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/48579-la-place-de-la-bibliotheconomie-dans-l-organisation-des-connaissances-et-les-classifications.pdf>>

6. **Serrai**, Alfredo. Biblioteconomia come Scienza : Introduzione ai problemi e alla metodologia. – Firenze : L. S. Olschki, 1973. – 123 p.

7. **Guerrini**, Mauro et al. Biblioteconomia : guida classificata / Mauro Guerrini, Gianfranco Crupi. – Milano : Editrice Bibliografica, 2007. – 1143 p.

8. **Guerrini**, Mauro. De bibliothecariis : Persone, idee, linguaggi. – Firenze : Firenze University Press, 2017. – 484 p. [онлайн]. [прегледан 12.04.2019]. <http://fupress.com/archivio/pdf/3497_13735.pdf>

9. **Gómez-Hernández**, José-Antonio. Biblioteconomía : Conceptos básicos de gestión de bibliotecas. – Murcia : Universidad de Murcia-ICE, 1999. – 349 p.

10. **Höglund**, Lars et al. Bibliothéconomie et sciences de l'information en Suède / Lars Höglund, Catharina Stenberg. – B: *Bulletin des bibliothèques de France*, 1998, № 2, p. 55–60. <<http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1998-02-0055-008>>

11. **Булгаков**, Михаил. Майстора и Маргарита : Роман / Прев. от рус. Лиляна Минкова. – София, 2004, с. 14.

12. **Gorman**, Michael. Our enduring values revisited : Librarianship in an ever-changing world. – American Library Association, 2015. – xiv, 240 p.

1. ed. Chicago, London : American Library Association, 2000. – 188 p.

Горман, Майкъл. Нашите непреходни ценности : Библиотеките през XXI век / Прев. Александра Дипчикова. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2006. – 264 с.

13. **Лидерство** в библиотечния мениджмънт : Науч. кн. по повод 10 год. Катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 332 : фотогр.

14. **Библиотечният** и информационен мениджмънт : 10 год. постижения и предизвикателства : Науч. сб. с докл. от Науч. конф. по повод 10 год. от създаването на катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технологии – София, 4 дек. 2018 г. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 292 : ил., табл., граф.

15. **Todorova**, Tania. Library and Information Management – 10 years of experiences in Bulgaria. – B: *EUCLID Newsletter*, 10th December 2018, N 36, p. 13–15. <<http://www.euclid-lis.eu/wp-content/uploads/2018/2018/12/EUCLID-Newsletter-36-December-2018.pdf>>

16. **Денчев**, Стоян. Информационната решетка на автобиобиблиографията (Бел. на Първ. рец.) [: Рец. за кн.: **Куманова**, А. Модел за съставяне на персонални автобиобиблиографии – вторично-документална информационна база на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информ.

мационни технологии : Акад. проф. д.п.н. Александра Куманова : Систематично-хронолог.-азб. автобиобиблиогр. списък на тр. [4038 ном. назв.] : Уч. пособие – практикум по общо библиографознание = Модель составления персональных автобиобиблиографий – вторично-документална информационна база Студенческото научно общество ГУНИБИТ : Акад. проф. д.п.н. Александра Куманова : Систематически-хронолог.-алфавитен автобиобиблиогр. список тр. : Уч. пособие – практикум по общ. библиографоведению = A model for compilation of personal autobiographies – secondary documentary information base of the student scientific society at ULSIT : Acad. Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova : Systematic-chronological-alphabetical autobiobibliog. list of publ. : Training manual – practical handbook in General bibliogr. – [4. прераб. и доп. изд.]. – София, 2018]. // *Куманова, А. Модел за съставяне на персонални автобиобиблиографии ...* . – София, 2018, с. 983–987.

17. **Куманова, Александра.** Апостоли на инфосферата : Наблюдение на ценностите : Увод в онтологията на триединството „Информ.–наука–школа“ : Учебник за студенти по когнитолог. биобиблиогр. портретиране на персоналии в дисциплините от информ.-комуникативния цикъл на знанието : [Т. *Топалова, Л. Георгиев, С. Ленкова, Е. [Нерлих–]Златева, Б. Десев, Т. Бончева, М. Василев, В. Младенова, С. Кралев, Т. Арабаджиева, Б. Паунов, Е. Георгиева*] / Науч. ред. С. Денчев ; Обща ред. Н. Василев ; Експертна ред. В. Велев ; Терминолог. ред. Н. Казански ; Справ.-информ. ред. Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Граф. ред. Б. Апостолова ; Худож. ред. С. Янев ; Техн. ред. В. Стефанова ; Рец. М. Младенова ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2010. – 314 с. : с портр. – (Факлоносци ; I)

Други рец.: И. Попов, Д. Паргов, И. Петева, И. Павлова.

Юбилейно изд., посв. на 60-год. на Държ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технолог., базирано от *единствените прижизнени биобиблиогр. на персоналиите*, направени от авт. в създадения от него стил на когнитолог. портретиране на учени и дейци на културата].

18. **Денчев, Стоян** и др. Симфония за обществото на знанието : Автобиобиблиографски книги в книга (Думи на рецензентите) / С. Денчев, А. Куманова : [Рец. за кн.: **Лидерство** в библиотечния мениджмънт – София, 2018. – *Вж: бел. 13*]. // *Лидерство* в библиотечния мениджмънт – София, 2018 , с. 319–330.

19. **Encyclopedia** of world problems and human potential : [Vol. 1–2]. – 3d ed. – München ; N. Y. ; L. : Saur, 1991.

Vol. 1. – 1187 p.

Vol. 2. – 954 p.

20. **Encyclopedia** of human evolution and prehistory / Ed. by J. Tattersall et al. – N. Y. ; L. : Garland, 1988. – XXXVI, 603 p. : il. – (Garland ref. libr. of the humanities ; Vol. 768).

21. **Thinès, G.** Dictionnaire général des sciences humaines / G. Thinès, A. Lempereur. – Louvain-la-Neuve : CIACO, 1984. – 1033 p.

22. **Data** bases in the humanities and social sciences. 3. 1985 / Ed.: T. F. Moberg. – Osprey (Fla.) : Paradigm, 1987. – 533 p. : diagr.

23. Термин на древногръцката философия, означаващ съчувствие, общност на чувствата, съответствие на предметите или явленията, тяхното взаимодействие, съучастие... – *лат.*: consensus, conjunctio – *срв.*: „Тимей“ на Платон (Platon, 428 или 427 г. пр.Хр. – 348 или 347 г. пр.Хр.). – *Comp.*: **Reinhardt**, K. Kosmos und Sympathie. – München : Beck, 1926. – 419 p.

Развитието на идеята „космическа симпатия“ се проследява в:

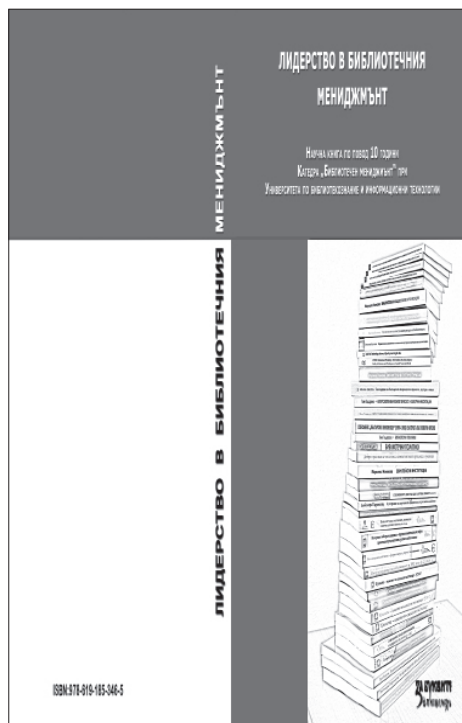
1) **Натурфилософията на Ф. В. Й. Шелинг** (Schelling, F. W. J., 1775–1854) като органична част на **трансценденталния идеализъм**, което показва как развитието на природата се увенчава с появата на съзнателното „Аз“. – *Comp.*: **Jahnig**, D. **Schelling** : Die Kunst in der Philosophie. Bd. 1 : **Schellings** Begründung von Natur und Geschichte. – Pfullingen : Neske, 1966. – 263 p. Bd. 2 : Die Wahrheitsfunktion der Kunst. – Pfullingen : Neske, 1969. – 367 p.

2) **Етико-философската система на В. С. Соловьев** (1853–1900). – *Comp.*: **Gleixner**, H. *V. Solovev's Konzeption vom Verhältnis zwischen Politik und Sittlichkeit*. – Frankfurt-am-Main : Peter Lang, 1978. – 398 p. (Regensburger Studien zur Theologie 11)

Comp. and: **Luz**, M. Cosmic Sympathy : The Teachings of Posidonius. – Berkeley, CA : Berkeley Hills Books, 2004. – 160 p.

Лидерство в библиотечния мениджмънт : Науч. кн. по повод 10 год. Катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. = Leadership in Library Management : A Sci. Publ. on the Occasion of the 10th Annivers. of the Library Mangement Department at Univ. of Library Studies and Inform. Technologies : [Тр. на преподавателите (2008–2018)] / И. Янкова и др. ; Фоторазказ К. Планска-Симеонова ; Встъп. ст. И. Янкова, Т. Тодорова ; Библиогр. ред. С. Ефтимова ; Науч. рец. С. Денчев, А. Куманова. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 332 : фотогр. – Библиогр.: 1034 номерирани назв. – Други авт.: Т. Тодорова, И. Арсенова, М. Аргирова-Герасимова, М. Модева, Р. Василева, Л. Парижкова, Е. Савова, С. Станчева, Д. Стойкова, Т. Тренчева, С. Ефтимова, Е. Цветкова, К. Планска-Симеонова.

ISBN 978-619-185-346-5

Библиотечният и информационен мениджмънт : 10 год. постижения и предизвикателства : Науч. сб. с докл. от Науч. конф. по повод 10 год. от създаването на катедра „Библиотечен мениджмънт“ при Унив. по библиотекознание и информ. технологии – София, 4 дек. 2018 г. = Library and Information Management : 10 years of Achievements and Challenges Sci. Collection with reports from the Sci. Conf., dedicated to the 10th Annivers. of the establishment of the Library Mangement Department at Univ. of Library Studies and Inform. Technologies – Sofia, 4th Dec. 2018 / С. Денчев и др. ; Състав. и уводни думи Т. Тодорова, Е. Цветкова ; Науч. ред. И. Янкова, Р. Василева ; Граф. дизайн и кор. К. Планска-Симеонова ; Науч. рец. С. Денчев, И. Петева. – София : За буквите – О писменехъ, 2018. – 292 : ил., табл., граф. – Библиогр. и рез. – към докл. – Други авт.: Т. Тодорова, И. Янкова, И. Дамянова, М. Бук (Michael H. Boock), А. Алтай (Ahmet Altay), М. Петева, С. Ефтимова, М. Модева, Р. Василева, Т. Тренчева, К. Иванова, Е. Савова, И. Арсенова, Л. Парижкова, И. Влъчкова, Д. Стойкова, Д. Димитрова, С. Станчева, М. Борисова, М. Костова, В. Аврамова, С. Ангелова, К. Планска-Симеонова, Е. Цветкова.

ISBN 978-619-185-347-2

Архивите на Голямото обединение (1917–1920)

Росица Маркова¹

A book-review: The Archives of the Great Union (1917–1920)

Rositsa Markova

Summary

This is a book-review of a new recently appeared thematic archival guide published by the National Archives of Romania, titled *The Archives of the Great Union (1917–1920). Volume I. Institutional Fonds. Coordination and foreword by Ioan Drăgan, PhD. Bucharest, 2018.*

The guide covers the archival fonds of the supreme state, cultural and ecclesiastical institutions in Bucharest and main Romanian cities, concerning the alliance of Transilvania, Bessarabia and Bucovina, also known as the Great Union of Romania of 1918, encompassing the boarder the period 1917–1920 as important for the implementation of the idea of Romanian Union.

According to the author of the review, the archival guide is of a very special interest for the researchers of Romanian history and for those who are interested in history of The World War One, because of its comprehensiveness and informational value.

Key-words: archival guide, The Great Union of Romania (1918), National Archives of Romania.

Краят на Първата световна война и последвалият мирен договор от Ньой (1919) носят за българската държавата поредна национална катастрофа и разочарование, чиито белези българското общество пази и днес. За съседна Румъния Версайският мир (1920) ознаменува начало на ново държавно формиране, познато като „Велика (Голяма) Румъния“ (*România Mare*). Под „*Marea Unire*“ („Велико (Голямо) обединение“) на Румъния се разбира акта на присъединяване към нея на областите Бесарабия, Северна Буковина и Трансилвания. Събитието намира завършеност и в единадесетата точка на американския президент Удроу Уилсън за независимост и самоопределение на нациите. През 20-те години на миналия век загиват две големи империи, а трите исторически области са наследството на старата Австро-Унгарска и Руската империя. Приема се, че с *Голямото обединение* се осъществява румънският национален идеал.

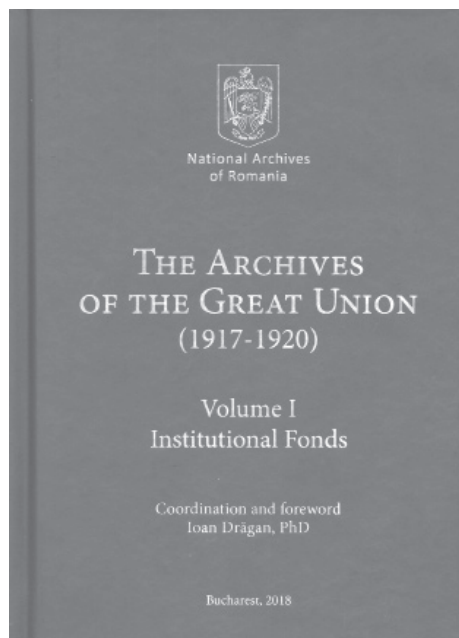
Що се отнася до румънската историография, интересът към това уникално събитие започва в периода между двете световни войни. Първите десетилетия на

¹ Д-р Росица Маркова работи в Държавна агенция „Архиви“, Дирекция „Централен държавен архив“.

² За краткост ще използваме термина „Голямо обединение“.

комунистическия режим обричат темата на *забравата*, но от 1965 г., с новата партийна линия за легитимиране на националната идея, обединителната идея е реабилитирана. И добър пример в този смисъл е отпразнуването на 50 години от *Голямото обединение* през 1968 г. В специална реч на първия в държавата, Николае Чаушеску, Обединението е видяно в неговата историческа роля и интерпретирано като основа за създаване на комунистическия ред в страната чрез защита на националния суверенитет и независимост³. В рамките на Съветския блок това е израз на самостоятелност – особена черта на румънската външна политика от средата на 60-те години на миналия век насетне. В следващите години и особено след 1989 г., темата е приоритетна за румънската историопис, а през 1990 г. 1 декември е обявен за национален празник на Румъния със Закон⁴.

През 2018 г., броени месеци преди да поеме ротационното председателство на Европейския съюз, румънската държава тържествено отбелязва сто години от *Голямото обединение*⁵. От своя страна, наред с различни мероприятия от културен и научен характер, Националните архиви на Румъния почитат годишнината и с отпечатване на тематичен пътеводител, разгръщащ документалното наследство в румънските архиви за *Голямото обединение* – *The Archives of the Great Union (1917–1920). Volume I. Institutional Fonds*⁶. Изданието е под отговорното редакторство и с предговор от д-р Йоан Дръган, директор на Румънските национални архиви от 2012 до 2018 г., понастоящем ръководител на Регионалната архивна служба в Клуж. Излиза на английски език, с което румънската архивна система показва стремеж към широка

³ Ceașescu, N. Cuvântare la Adunarea popular de la Alba Iulia cu prilejul festivităților consacrate semicentenarului unirii Transilvaniei cu România. 28 noiembrie 1968. – В: *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*. Editura politică. București, 1969, vol. 3, с. 696–704.

⁴ Andreescu, M. Drumul către Marea Unire din 1 decembrie 1918. – В: *Studii și comunicări/DIS*. Academia Română. Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnice, vol. 11, 2018, с. 57–65; Scurtu, I. Istoriografia românească de după 1989 privind Marea Unire din 1918. <<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/istoriografia-romaneasca-de-dupa-1989-privind-marea-unire-din-1918>>

⁵ Румънската народна банка почита събитието със специални монетни емисии; създаден е сайт за бележитото честване, като място за публикуване на дигитализирани копия на исторически документи, статии и други материали. Вж <<http://centenarulromaniei.ro>>

⁶ Архивите на Голямото обединение (1917–1920). Т. 1, Институционални фондове. отг. ред. и предг. д-р Йоан Дръган. Букурещ, 2018. 384 с.

популяризация на документалното наследство на държавата извън граница. В съставянето на пътеводителя участват архивисти от цялата система на Националните архиви на Румъния.

Както е видно от заглавието, това е аналитичен архивен справочник по съдържанието и вида на документите, създадени в резултат от дейността на държавни учреждения и отделни колекции, съхранявани от Националните архиви на Румъния, които понастоящем са под ведомствена подчиненост на румънското Министерство на вътрешните работи, за периода 1917–1920 г. За начална година е избрана 1917-а, тъй като Румъния оцелява и издържа във водовъртежа на Първата световна война; на 1 декември 1918 г. е подписана декларацията от Алба Юлия и Банат бива приобщен към Румънското кралство; между 1919–1920 г. са подписани мирните договори в Сен-Жермен, Трианон и Париж, а с тях реално *Великото/ Голямото обединение* и *Велика Румъния* добиват международно признание. Последното е голяма победа, тъй като светът официално зачита румънските исторически интереси.

Без притеснение може да заявим, че предговорът, дело на д-р Йоан Дръган, е професионален поглед към темата. Систематизиран е в две части – историографска и археографска. Идеята на съставителите е била да предоставят в максимално допустими граници и пълнота съдържанието на архивните фондове и колекции, съхранявани в националните архиви на Румъния за събития от преди сто години. Личи стремеж да се представят изчерпателно предпоставките, довели до осъществяването и протичането на *Голямото обединение* в конкретните географски области, етапите на подготовка и последиците от него. Така в първата част на предисловието е отделено място за назряването на обединителната идея в Бесарабия, Буковина, Трансилвания и Банат: от ролята на румънските интелектуални елити през XIX в. и влиянието на революцията от 1848 г. в княжествата Влахия и Молдова, управлението на княз Александру Йон Куза и на крал Карол I, като основи за формиране на едно идейно-политическо съзнание за национално обединение.

Маркираните факти очертават перспективите, които Първата световна война открива за румънската нация, като възможност за консолидиране на земите, владени от Австро-Унгарската и Руската империи към пълно политическо и териториално обединение в една държава, което не се случва, без преди това да има налице дълбоки промени вътре, в самото румънско общество. Защото идеята за създаване на Велика Румъния е била доминираща в съзнанието както на всички в Румъния, така и на румънците извън нейните предели⁷. Това обяснява защо периодът от 1917 до 1920 г. е особено време за румънската история и защо в този том е отредено място на документи, покриващи избрания времеви отрязък.

По отношение на археографската част, вниманието на читателя е насочено към съдбата на архивите и на техните създатели – участниците в събитията, и тяхната съдба. Отчетени са недостатъците по отношение запазване на пълнотата на документите в административните единици по места, както и загубата на съществена част от информационния ресурс за Буковина и Бесарабия след 1944 г., тъй като голяма част от тези документи по известни причини попадат под владение

⁷ *The Archives of the Great Union (1917–1920)*. vol. 1. Bucharest, 2018, с. 6–7.

на СССР. Не по-радостна е съдбата на повечето водачи на Обединението – политиците Юлиу Маниу (1873–1953) и Аурел Влад (1875–1953), епископ Юлиу Хосу (1885–1970), историкът Силвиу Драгомир (1888–1962) и много други. Част от тези хора загиват по време на Втората световна война. Разбираме, че не малко са преследвани от комунистическия режим, били са затворници след 1944 г. и дори се озовават в ГУЛАГ. Личните им архиви не срещат по-добра орис. Те са разпилени и изгубени⁸.

В заключение д-р Йоан Дръган обръща внимание на някои аспекти при работата по документното осветляване на Великото обединение от Националните архиви. Основен довод на автора е, че несъмнено в пътеводителя не са разкрити всички фондове и колекции по въпроса, затова за изследователите остава отговорната задача самостоятелно да продължат диренето на още архивни материали в румънските архиви. Въпреки изброените несъвършенства, като похвален е отчетен фактът, че за първи път е направен почти пълен преглед на документите по една от най-важните теми в румънската историография. Предговорът е написан със стремеж да се възбуди интересът на читателите към документите за избрания период, съхранявани в румънските архиви и неминуемо поражда желание към щателно преглеждане на цялото книжно тяло.

По отношение структурата на архивния справочник в редакторска бележка от д-р Елена Мушат и Лаура Думитру е показан начинът за ползване на изданието. В обозримо бъдеще се готви следващ, втори том на пътеводителя, където да бъде включен обзор на документите от лични и семейни архивни фондове, архивни колекции, както и колекции от периодични издания.

Позволяваме си да кажем, че при съставянето на пътеводителя се забелязва *архитектурния подход*, т.е. започва се от главните институции към по-малките и периферни такива: проследени са фондове, формирани от дейността на централните държавни ведомства (съществуващи в кралство Румъния отпреди 1918 г.), следвани от поделенията им в страната, които, от своя страна, са подредени в азбучна последователност. Българският опит при съставяне на архивни справочници на учрежденски фондове отдава значение на класификационната схема по структурно-отраслов признак. В настоящия случай румънските колеги са предпочели първо да покажат какво може да бъде разгледано по избраната тема в сърцето на тяхната архивна система – Централната историческа национална архивна служба, намираща се в Букурещ. Изготвени са исторически справки и характеристики на документи на най-важните ведомства като Камарата на депутатите, Сената, Министерския съвет и министерствата в Кралство Румъния, фонда на Лигата за културно обединение на румънците, икономически архиви (министерствата на финансите и търговията) и архиви на политически сдружения, документи, запазени във фондове от личен произход и колекции (фонд „Евлоги и Христо Георгиеви. Търговска къща“). Архивните фондове са групирани по структура и по функции – от висши държавни институции се пристъпва към по-малките ведомства, следва се типът дейност, която упражняват: упра-

⁸ Пак там, с. 9–10.

вленска, административна, културна, социална, икономическа, политическа, религиозна или религиозна.

Може да твърдим с основание, че в този пътеводител е разгърната съвременната архивна система на Румъния – представени са и останалите 42 клона, които, както вече бе казано, са по азбучен ред. Този подход е избран като най-практичен, за да може да покрие цялостно териториалния обхват на документалното наследство на *Голямото обединение*, запазено в архивите на северната ни съседка. Подредбата на архивните фондове следва системата, зададена от Централната историческа национална архивна служба – разкрит е архивно-документалният ресурс на областната администрация, следван от фондове на религиозни, образователни и икономически институти.

Макар и да става въпрос само за период от около четири години, информационният ресурс, заложен в пътеводителя, показва голямо видово и тематично разнообразие. Главно са представени документи от официален характер – ноти, декларации, кореспонденция между разните ведомства и други. За всяка от присъединените провинции се използват буквени индекси: индекс „А“ е за Бесарабия, „В“ – за Буковина и „С“ – индекс, който обхваща областите Трансилвания, Банат, Кришана и Марамуреш. Не са редки случаите, когато в един архивен фонд се съдържат документи от две и повече области. Тогава са използвани комбинации от два или три буквени индекса („А, В“; „А, В, С“). *Напр.:* в регионалната архивна служба в Яш се пазят документи за *Голямото обединение* във фондовете на градската управа на Яш, във фонд „Ректорат“ на тамошния Университет „Александру Йон Куза“ и в архивния фонд на Първи полицейски участък. Тези фондове покриват протичането на процеса в Бесарабия и са отбелязани само с „А“; сходна е картината за регионалната служба в Сучава – „В“, ала в Регионалните архиви в Галац и Бъкю има документи и от трите области – „А, В, С“. В Централната национална архивна служба в Букурещ е логичен пример, където един фонд (Камарата на депутатите, Сенатът, Кралската къща и др.) може да обедини документи за трите провинции.

От институционалните фондове най-пълно разгърнати са тези на румънското правителство, на Министерски съвет, на Кралската къща и на министерствата, въвлечени пряко във вътрешната и външната политика на страната. В учрежденските фондове има материали, които допълват разнообразието по отношение на личната следа в държавността и в управлението – това са документи на кралското семейство, сред които се отличава дневникът на кралица Мария. Кралицата стриктно е вписвала впечатленията си за състоянието на румънското общество и армията през лятото на 1917 г., за битките между румънската кралска армия с германските и австро-унгарски войски при Мъръщ (22 ян.–1 авг. 1917), Мъръшеш (6 авг.–8 септ. 1917) и в долината Ойтуз (8–20 авг. 1917), сключване на мир с Централните сили, трудностите при осъществяването на взаимодействие между крал Фердинанд и политиката на кабинета на министър Александру Маргиломан (1854–1918), за Тройната антанта и др. Пак благодарение старателността на кралицата днес се пазят информации от принц Барбу Щирбей (1872–1946) за положението в Бесара-

бия, позицията на френския министър-председател Жорж Клемансо (1841–1929) по въпроса за Банат и Трансилвания, копие от съобщение на президента на САЩ, Удроу Уилсън, до кралица Мария, в което я уверява в подкрепа, силна симпатия към Румъния и в твърдата решителност на американската външна политика да поддържа консолидирането на румънската нация. Не на последно място следва да се добави, че във фонда на Министерски съвет се съхранява декларацията на Националния съвет на Алба Юлия за обявяване присъединяването на Трансилвания към Румънското кралство от 18 ноември/1 декември 1918 г., както и други интересни документи, създадени между 1917 и 1920 г.

Наред с характеристиките на документите и историческите справки за фондообразувателите им, съставителите сочат връзки към Информационната система на Националните архиви. Дадена е информация дали конкретни документи са изцяло или частично микрофилмирани, както и дали документите са създадени и на други езици, освен на румънски (унгарски, немски, френски и др.). Този подход е спазен при представяне на всички служби в архивната система на Румъния.

Впечатлява голямото разнообразие от документални свидетелства. Така Регионалната архивна служба в окръг Алба е представена с архивни фондове на Обединените румънски метрополиси на Алба Юлия и Фагараш, с местоположение в Блаж, с фонда на Националния румънски съвет в Алба Юлия, в с. Къптълан, градовете Куджир и Себеш, архивните масиви на прокурорската служба към Регионалния съд, службата на областния управител на Алба, архивът на кметството на Аюд, фондовете на Гръко-католическата архиепископия, на Първо държавно начално училище в Блаж и на Районния съд на Алба Юлия, които разгръщат картината на *Голямото обединение*. В тях са запазени са окръжни писма, протоколи, обръщения и кореспонденция на Гръко-католическата архиепископия за избора на членове за Велико национално събрание на Алба Юлия (1918), докладът на архиепископ Василиу Поп от с. Сънджорджиу за стълкновения между румънци от Залъу с унгарски военни части (1918); програмата на Великия Национален съвет от 1 декември 1918 г., съхранявана във фонда на Националния румънски съвет в Себеш и др.

Регионалната служба на Архивите в Браила не впечатлява с голямо фондово разнообразие, но това се обуславя и от местоположението ѝ – в долната част на Молдова. При все това от страна на областната администрация на окръга са запазени документи, свързани с темата на пътеводителя: телеграма от 19 ноември 1919 г., подписана от министър-председателя и от министъра на вътрешните работи, изпратена до префекта на Браила, че на 20 ноември 1919 г. ще започне работата на Първия парламент на Велика Румъния; покани от страна на префекта до учителските състави на началните училища и девическото ваканционно училище „Пенетис – Зурмале“ да участват в тържествата на 18 ноември/1 декември 1918 г., както и за същата дата през следващата година в тържествата по случай *Голямото обединение*.

Ако нещо липсва в това издание, то това са показалците – няма именен, нито географски показалец. Вероятно такива ще има във втория том, който силно се на-

дяваме скоро да излезе. Има приложен списък на някои съкращения. Като справочен апарат може да се приеме старанието на съставителите към разделите за всяка архивна служба в страната да дадат адреса, телефоните и електронната поща за връзка със съответната структура, разписание на работното време на читалните, името и титлата (в случай, че има такава) на ръководителя. Всеки раздел започва с изображение в умален размер на административно-териториалната карта на румънската държава, като по този начин се показва мястото на съответния регионален архив в центъра на конкретния окръжен район. По този начин читателят може да добие представа за географското място на архива при документиране на избраната тема за *Голямото обединение*. Под изображението е поместен списък на фондовете в конкретния регионален архив, чиито характеристики на документите са разкрити.

За българската публика изданието със сигурност ще е от интерес. Пътеводителят е полезен не само за всички, които се интересуват от новата румънска история, а и от историята на Първата световна война. В тази връзка може да се добави още едно впечатление – никъде в пътеводителя не се говори за **обединение на румънските земи с Добруджа**. Известно е, че в значително уголемената територия на Велика Румъния влиза и анексираната още през 1913 г. Южна Добруджа.⁹ Областта се споменава спорадично и единствено в документи, разкриващи я като театър на военни действия или при излагане състоянието на политическите отношения на Румъния с Унгария, Чехословакия, България и др. държави (военни карти, рапорти и кореспонденция).

Оценката за работата на румънските колеги не може да бъде друга, освен висока. Това се обосновава не само от информативността, която е възможно най-пълна, а и с високия професионализъм на съставителите, проявен при подредбата и съставянето на пътеводителя, в които личи вложено желание за пълнота и аналитичност. Не бива да се пропуска фактът, че за първи път излиза специален пътеводител, разкриващ информационния масив по конкретна тема – тази за румънската обединителна идея и нейното документално отражение в архивната система на северната ни съседка.

The Archives of the Great Union (1917–1920). Vol. 1. Institutional Fonds. Coordination and foreword by Ioan Drăgan, PhD. Bucharest, 2018. 384 p.

⁹ **История** на България. Т. 9, 1918–1944. София: Тангра-ТанНакРа, 2012, с. 473.

Поп Пунчо – реална личност, вдъхновител и литературен герой За романа на Милен Александров „Аз, грешният и недостойният“

Камелия Христова-Йорданова

**Priest Puncho – a Real Person, an Inspirer and a Fictional Character
About the Novel by Milen Alexandrov “I, the Sinful and the Unworthy”**

Kameliya Hristova-Yordanova

Summary

The review provides brief information about the recently published novel by the late journalist Milen Aleksandrov. It also includes information about the inspiration of the author – priest Puncho and his Miscellany – Poppunčov sbornik (NBKM 693).

Key-words: review, novel, Milen Aleksandrov, Puncho, Poppunčov sbornik, Miscellany, NBKM 693.

За начало на Българското възраждане се смята създаването на Паисиевата „История славянобългарска“ през 1762 г. Тя е преписвана многократно, тъй като е четиво, свързано с идентичността на българите – тема, която живо вълнува населението през тази епоха.¹ Един от преписите на Историята е направен от поп Пунчо от село Мокреш в ръкопис, наречен Поп-Пунчов сборник, завършен през 1796 г.² Днес той е част от колекцията от славянски ръкописи към отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (със сигнатура НБКМ 693). Дигитализиран е и до него има достъп чрез официалната страница на Националната библиотека.

Сборникът става известен освен чрез описите на ръкописи и старопечатни книги на Народната библиотека, а също и с публикация, подготвена от Беньо Цонев със заглавие „Един български книжовник от края на XVIII в. Поп Пунчо от Мокреш“.³ В нея авторът представя накратко сборника с неговия разнообразен състав и го поставя в контекста на други сборници от XVII и XVIII в. Ръкописът впечатлява както с подбора на текстовете – повечето преведени или преработени

¹ <https://www.geographyofletters.org/index.html> [онлайн]. [прегледан 7.10.2019].

² Цонев, Беньо. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. св. 2. София: Държ. печ., 1923, с. 284–306.

³ Цонев, Беньо. Един български книжовник от края на XVIII в.: Поп Пунчо от Мокреш. – В: *Училищен преглед*, 22 (1923), № 1–3, с. 1–10.

с ползване на гръцки изводи, така и с оформлението си, но най-вече с изработката на многобройните изображения в разнообразен стил, изпъстрили страниците на сборника.

Вдъхновен вероятно от специфичните особености на ръкописа, но и от неговия съставител – Пуно Куздин (1745–1814?), Милен Александров (1932–2000) е създал роман, който извайва образа на поп Пунчо и го представя пред читателя като жив човек от плът и кръв, с недостатъци, но и със силни черти на характера, с неговите любовни терзания, но и със силно изразеното му самосъзнание.

Съдбата на романа е необикновена. Милен Александров е бил журналист. Завършил е Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и е написал над 2000 статии с разнообразен характер, отпечатани във вестници и списания. Носител е на наградата „Златното перо“, а романът „Аз, грешният и недостойният“, който е завършен в края на 80-те години на XX в., през 1989 г. е включен в каталога на издателство „Христо Г. Данов“, но остава неиздаден.⁴ Едва през 2019 г. – трийсет години по-късно, наследниците на Милен Александров правят възможно романът да излезе от печат.

Изданието съдържа 220 стр. и е подготвено от съпругата Вера Александрова, дъщерята Оксана Геннадиева и внучката Калина Геннадиева-Ванхее, с подкрепата на „Арес Инженеринг“ ЕООД, „Вамос“ ООД и „Мокреш Солар Парк“ АД.

В *Обръщение към читателя* накратко е представено на какво е посветен романът и са изказани благодарности към всички, които са допринесли за реализирането на печатното издание (с. 5). На следващата страница има фотография на Милен Александров (с. 6). Това би могло да се възприеме като отправка към Поп-Пунчовия сборник, в началото на който се намират два автопортрета на самия поп Пунчо. Дават се кратки данни за Милен Александров, за историята около издаването на романа и за Поп-Пунчовия сборник (с. 7–8).

В частта *За един автор, неговия роман и закъснялото българско признание* историкът Пламен Павлов дава своята оценка за творбата. Противно на твърдението, че поп Пунчо е почти забравен (с. 10), трябва да се отбележи, че неговият сборник е известен отдавна в научните среди. За интереса към съдържащите се в ръкописа оригинални и преводни канонични и апокрифни текстове, историографски съчинения свидетелстват многобройни публикации в българската и в чуждестранната археографска литература. Стойността на изображенията в него се потвърждава от избора им за корици на издания⁵, и за форзаци⁶, както и за илюстративен материал при представянето на различни аспекти от литературата на ранното българско Възраждане. Вероятно обаче поп Пунчо не е известен на по-широката публика, за което безспорно ще допринесе романът на Милен Александров.

„Аз, грешният и недостойният“ е съставен от 26 глави, изпълнени с багри от ежедневието на поп Пунчо. Уловил духа на възрожденския деятел, Милен

⁴ Александров, М. Аз, грешният..., с. 7.

⁵ Miltenova, Anissava. South Slavonic Apocryphal Collections. Sofia: Iztok-Zapad, 2018.

⁶ Съкровищница. 140 години Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, 2018.

Александров създава един пълнокръвен образ на своя герой. Романът е написан от първо лице, като по този начин читателят се превръща в слушател-съучастник на събитията, които сполитат завърналия се от Света гора (Атон) поп Пунчо. Разказите на героя са разнообразни. Той говори за преживяванията си като младо момче, по-късно стигнал до Атон, станал граматик, пътувал, срещнал се със Софроний Врачански, та дори и с Волфганг Амадеус Моцарт. В цялото повествование се прокрадва любовта, която Пунчо изпитва към вдовицата Магдалина. Тя вълнува мислите му дори и по време на забележителните му срещи и сблъсъците по време на пътешествията му.

Романът е изпъстрен с диалектни думи, характерни за говора на Северозапада. Използваният похват придава дори още по-го-

ляма автентичност на наратива. На някои думи са дадени съответствия от съвременната българска книжовна норма (с. 202–203).

Поместени са и кратки биографични данни за поп Пунчо – реалната личност, вдъхновила със своя ръкопис Милен Александров (с. 205). В частта „Бележки на книжовника“ са публикувани част от бележките, които самият поп Пунчо е оставил по страниците на своя сборник (с. 206–207).⁷

В изданието са публикувани подбрани страници от ръкописа, на които се виждат подвързията на Поп-Пунчовия сборник, части от текстове и най-вече изображения. Поместен е и снимков материал от честването на 250-годишнината от рождението на поп Пунчо и 200 години от написването на неговия сборник. Публикувана е снимка на паметника, издигнат в чест на книжовника, в гр. Вълчедръм.

По-нататък са преведени на английски език частите, които съпътстват изданието на романа: *About the Author of the Novel and the Character of Priest Puncho Kuzdin* (с. 209–210), *Priest Puncho Kuzdin (Biographical Data)* (с. 211), *Miscellany by Puncho the Priest, 1796* (с. 212), *About an Author; His Novel and the Belated Bulgarian Recognition – Prof. Plamen Pavlov* (с. 213–220).

Оформлението на корицата е сполучливо – книгата наподобява ръкопис, но видян през призмата на съвременника. На предната корица се вижда образът на поп Пунчо. На предния форзац стои негов автопортрет, а на задния форзац е поставена икона на св. Георги от началото на XIX в., за която се смята, че е изрисувана от поп Пунчо.

⁷ За пълния текст на бележките на книжовника, предадени на новобългарски език, вж **Бележки** на българските книжовници X–XVIII век. Т. 2, XVI–XVIII век. София: Нар. библ. „Св. св. Кирил и Методий“, 2004, с. 195–197.

На 3 октомври книгата беше представена от наследниците на автора в Националната библиотека и вече е пусната за продажба от издателска къща Тангра ТанНакРа. Скоро тя ще бъде достъпна и за читателите на Библиотеката. Отпечатването на романа може да се интерпретира като съвременен подвиг, тъй като издаването на книгата е преминало през множество перипетии до своя завършек. Поп Пунчо е имал намерение да издаде сборника си, но по неясни причини това не се е случило. Ето че романът, посветен на него, вече е печатна книга. Тя съдържа по нещо както за специалистите по проблематиката на ръкописно-документалното наследство, така и за читателя, необременен от специализирани знания. Едва ли ще остане читател, който след срещата си с романа, би могъл, когато чуе за поп Пунчо от село Мокреш, да не си представи образа, излязъл изпод перото на Милен Александров.

Александров, Милен. Аз, грешният и недостойният. София: Тангра ТанНакРа, 2019. 224 с.; 8 л. цв. прил.

Записка в олтара

Уникален първи обобщаващ монографичен труд за уникалния Бицилли – дело на уникалния Бирман

Александра Куманова, Милен Куманов

Note in the altar
Unique first general monographic work about phenomenal Bitsilli –
by outstanding Birman

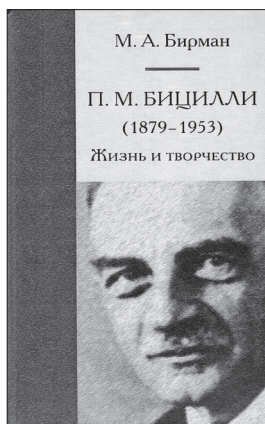
Alexandra Kumanova, Milen Kumanov

Summary

Rev. of the book: Бирман, М. А. П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество, 2018.

It is revealed the historiographic source methodology of the work – classification and mapping of Bitsilli studies. It is given the philosophical-information picture of Bitsilli studies as a corner stone of the universal humanitarian knowledge. It is described the moral spiritual-intellectual root of the Bitsilli studies as a turning point in the rationalization of the scientific-cultural knowledge, historiographically not interrupted by demarcation lines of 1917 and 1945 and registering a continuity in the creations of exceptional person like P. M. Bitsilli. Time and space are presented as a supreme being, leading Mihail Abramovich Birman (10.10.1919–) to Bitsilli studies. The presented bibliography of and about works by M. A. Birman is rationalized as a road of Bitsilli scholar. The bibliography and the review are under the scientific editorship of Assoc. Prof. Nikola Kazanski, PhD and bibliographic editorship of Assist. Prof. Silvia Filipova.

Key-words: М. А. Бирман, П. М. Бицилли, biobibliography.

Корица на книгата на Михаил Бирман
„П. М. Бицилли (1879–1953).
Жизнь и творчество“

Съди за човека по това как той завършва дните си.

Хун Цзичен

Китайският писател, философ и поет Хун Цзичен (Хун Дзъчън / Hun Zhi Chen), който живее във времето на император Ванли / Wanli, 1572–1620, изказва в афористичния си трактат с енциклопедичен характер *„Вкусът на корените на мъдростта“* (кит. 菜根譚 – Caigentan – англ. Vegetable Roots Discourse, ок. 1590) следното съждение:

Съмнението и вярата през целия живот взаимно се поправят.

И когато изцяло се поправят, се появява ЗНАНИЕ.

Именно такова ЗНАНИЕ е ИСТИНСКО.¹

...Като живот на праведник от вселенската всевечност изглежда в постмодерния ни свят жизненият и творческият път на столетния историк Михаил Бирман, сам извървял пътя към истинското знание и фиксира този път в уникалната първа обобщаваща книга за живота и творчеството на един друг уникален творец – философа на хуманитарното знание – историка, литературоведа и изкуствоведа Петър Бицилли, който също сам извървява – различен от този на изследователя си – удивителен път на праведник...

I. Биобиблиография

Михаил Бирман

Славистът и балканист, изследовател на историята и историографията на България, Югославия (дн.: Сърбия, Хърватия, Словения, Северна Македония, Черна Гора, Босна и Херцеговина) и Русия през XVIII–XIX в. – първата четвърт на XX в. и руската научна емиграция на Балканите, докторът на историческите

науки Михаил Абрамович Бирман (по-нататък: МАБ) е роден на 10 октомври 1919 г. в Украйна, в малкото старинно градче Овруч, Житомирска област, в семейството на учител. Получил средно образование, постъпва в Историческия факултет на Московския университет и едновременно от 1939 г. преподава история в едно от московските училища. Следването му е под знака на видните учени – историци: по история на Русия акад. С. В. Бахрушин (1882–1950) и по история на международните отношения акад. В. М. Хвостов (1905–1972).

Под ръководството на В. М. Хвостов МАБ, като студент, пише първата си научна работа, посветена на темата **„Русия и създаването на Балканския съюз“**. [1]

Завършил следването си (1941), МАБ се отправя на фронта като участник във

¹Прев. А. Куманова.

Великата Отечествена война. Като командир на отделение в противотанков взвод е тежко ранен.

През 1944 г. младият историк, кавалер на бойни награди, постъпва в докторантура (рус.: аспирантура) в Института за световно стопанство и световна политика. През 1947 г. успешно я завършва. **Славистичните** му интереси продължават да се формират и по време на докторантурата, разработвайки проблеми на **революционната криза в България (1918–1919)**, и в процеса на усърдно посещаваните от него домашни семинари на акад. В. И. Пичета (1878–1947), за които публикува спомени.

Няколко месеца работи в Издателството за литература на чуждестранни езици (1947), след което се отдава на преподавателска дейност в Катедрата по история на южните и западните славяни към Историческия факултет на Московския университет (1948–1949). Чете **основни** курсове по **нова и най-нова история на България** и специализирани курсове по **Българско национално възрождане и история на българското работническо движение**, ръководи дипломанти.

През 1952 г. МАБ защитава в Института по история при Академията на науките на Съветския съюз (от 1991: Руска академия на науките – РАН) дисертация (доктор – PhD; рус.: кандидат на науките) и е зачислен (1950) на щат научен сътрудник в Института по славянознание (рус.: славяноведение) и балканистика (ИСБ) (до 1968 г.: Институт славяноведения) [2], с който тясно сътрудничи от края на 40-те години на XX в.

В продължение на четири десетилетия (1950–1991) МАБ в ИСБ изследва широк кръг от проблеми на **политическата и социално-икономическата история на южнославянските и балканските народи през XVIII–XX в.** Задълбочено изучава въпросите, свързани с **политиката на Германия и другите велики държави в Югоизточна Европа** и специално на **Балканите през XIX–XX в., въздействието върху страните от Балканския полуостров на Балканските войни от 1912–1913 г. и Първата световна война**. На авторството му принадлежат главите за събитията на Балканския полуостров през 1912–1917 г. в първия том на двутомната „*История Югославии*“ (1963). През 1958–1965 г. МАБ е отговорен секретар на редакцията на печатния орган на ИСБ (рус.: „*Краткие сообщения*“). В центъра на научното му творчество са трудовете му по **историческа българистика**: разделите на една от първите фундаментални монографии на ИСБ – двутомната „*История Болгарии*“ (1954–1955), положително оценена не само от **руската**, но и от **българската** историография. Българските историци (акад. Хр. Христов), отбелязват задълбочената разработка на МАБ по въпросите за **участието на България в Първата световна война и събитията, произтекли в страната през 1918–1919 г.** Именно тази тема е предметът на дисертацията (PhD) (1952), както и на първата монография (1957) на МАБ.

Другата монография (1980) по защитената дисертация за доктор на науките (D.Sc.) (1979) е резултат от интензивните изследвания на МАБ по **история на работническото движение в България от зараждането му (70-те години на XIX в.) до началото на 1920-те години**.

МАБ изучава също **обществените, научните и културните връзки между Русия и България през XIX–XX в.**, както и **историографията на българската историческа наука.**

През 1980-те години МАБ ръководи и научната група на сътрудниците на ИСБ, подготвящи съвместно с българските учени тритомника *„Русия и българското националноосвободително движение 1856–1876“* (София, 1987–2002. Т. 1–3), в който са публикувани редица важни документи по темата от руските архиви.

През 1991 г. МАБ се пенсионира и от 1992 г. живее в Израел (гр. Ашдод), където – с ново дихание – продължава да разработва и публикува научни изследвания, свързани с дейността на **руски учени емигранти** – С. И. Штейн (1887–1951), М. М. Карпович (1888–1959) и др. Тук той задълбочава възникналия у него още в Русия, изучавайки българската историография, интерес към живота и творчеството на свързаните с България руски историци емигранти – П. Н. Милюков (1859–1943) и П. М. Бицилли (1879–1953). [3]

Научното творчество на тези и някои други емигранти от Русия, а също **историографските и източниковедските измерения на емигрантски издания в различни страни по света** МАБ изследва и в трудове, публикувани от него в Русия, Украйна, Израел, България, Румъния, Македония, Германия, Полша, САЩ и др.²

Научните и творческите връзки на МАБ са изключително интензивни с многообразни **изследователски центрове на планетата – университети, библиотеки, архиви** и между тях е и ИСБ. През 2002 г. в сътрудничество с балканисти от ИСБ МАБ публикува монографичното изследване *„За балканскими фронтами Первой мировой войны“*.

Още през годините на работа в ИСБ за научните си постижения ученият е удостоен с българския орден „Св. св. Кирил и Методий“. В Израел научните му изследвания са подкрепени с грант на Университета в Тел Авив.

II. Бициллианата на Бирман

Петър Бицилли

Особено голям интерес за МАБ предизвиква многостранното творчество в емиграция на **напълно забравения в Русия руски и български философ на хуманитарното знание – историк, филолог, културолог, социолог, психолог, изкуствовед, професор в Новоросийския и в Софийския университет Пётр (бълг.: Петър) Михайлович Бицилли (13.IX.1879–25.VIII.1953): учен – епоха.**

² Към 2018 г.: над 170 заглавия, издадени на различни езици.

Трето десетилетие МАБ *капка по капка* събира своята **бициллиана**, правейки я достойна на научния свят постоянно (1997, 1998, 2000, 2005, 2006, 2010...) на страниците на списание „Славяноведение“ и на други места по света. Днес тя се възприема като **подвиг** – **най-мощното засега съвременно явление на бициллиезнанието**: издаденият през 2018 г. негов обобщаващ монографичен труд „**П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество**“.

Бициллианата на МАБ позволява да се освети една от най-загадъчните **ДУХОВНО-ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ПРАВСТВЕНИ МАГИСТРАЛИ НА НАШИЯ СВЯТ**, пресемантизираща традиционните диференциации на времето и пространството по формалните и кратковременни за историческата памет признаци – магистралата *Бицилли–Набоков*. [4] Тази магистрала стои като *открит въпрос в универсалното хуманитарно познание*, регистриран от *библиографската бициллиана–набоковиана* [5], но предопределя и нов прочит на историята на XX в.

В този прочит **НАУЧНО-КУЛТУРНОТО ПОЗНАНИЕ историографски не се прекъсва от демаркационните линии на 1917 и 1945 г.**, а регистрира *нередактирана приемственост в творенията на уникални личност от ранга на П. М. Бицилли*. [6]

Чрез житейския и научен път на самия МАБ този нов прочит на историята на XX в. достига до нас като **разтворена карта на ДУХОВНИТЕ ВЛИЯНИЯ НА ВРЕМЕНАТА**, като *един общ нравствен интелектуален поток*, защото самият МАБ *естествено – като диханието – извървява този път и осмисля посоката и посланията му*.

Монографията на МАБ „**П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество**“ разтваря пътя и на *енциклопедичната бициллианна*, която в трасетата на националните култури, както и в българското културно пространство, е крайно несвършена и фрагментарна. [7]

Още във **Встъплението** си към труда „**П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество**“ МАБ изяснява, че творбата е плод на желанието му да я въведе в „*историческия (и историографския) контекст*“ (с. 7). Не само към документалните хранилища, разпръснати по различни краища на света (*вж: по-горе*) посяга МАБ, за да осъществи намерението си. Той успява да установи преки контакти през 1995 г. с дъщерята на П. М. Бицилли – Мария Петровна (1917–1996), която дълги години е преподавател по руски език в Софийския университет, както и с внучките му в София Елизавета Петровна Иванова-Аначкова († 2016), а също и в Женева – с Наталия Андреевна Мещерска-Гал. МАБ също установява връзки с племенниците и други близки на семейството на П. М. Бицилли в Естония и в САЩ. Особено ценни се оказват свидетелствата на **Владимир Юриевич Макаров** (1914–2007), осъден несправедливо в България за разпространение на творчеството на А. И. Солженицин...

Създадената от МАБ **сериозна източниковедска база** постепенно запълва празнотата на спомени и дневникови бележки, водени от П. М. Бицилли. Рисунките на персонала от гимназиалните години на обучение, отделни негови ръ-

кописи с авторски бележки, първи публикации и фотографии на семейството му стават уникален извор, събран от МАБ от много източници.

Колекцията на МАБ се попълва от копията на непубликуваните писма на П. М. Бицилли до различни адресати, съхранявани в Бахметиевския архив на Колумбийския университет (САЩ), предоставени от проф. М. Раев. Сред епистоларията са реликтите, адресирани до приятеля в Брюксел М. А. Бакунин и колегата професор в Йейлския университет (САЩ) Г. В. Вернадски.

Копията на документите за дейността на П. М. Бицилли в Скопие (Северна Македония) са предоставени на МАБ от доцента на Скопския университет М. Пандевска. От Одеса и Париж от личния архив на ученичката на П. М. Бицилли Н. Л. Гурфинкел и нейната довереница Р. Шацман МАБ обогатява бицилливедската информационна база с ръкописни материали и работи на персоналата.

От Мюнхен преводачът русист В. Зивекинг, осъществил превода и изданието от 1966 г. на немски език на знаменития труд на П. М. Бицилли (1942) за А. П. Чехов, пристигат до МАБ не само преведената книга, но и появилите се за нея рецензии из различни краища на света. Следват и постъпленията от същия източник и на отпечатъци на преведеното от него есе на П. М. Бицилли (1931) *„Похвала музыке“*...

Аналогично на първия библиограф на П. М. Бицилли – неговия зет А. П. Мещерски (библиограф по професия) – МАБ стриктно изучава в сравнение и библиографира издирения и установен от него по *емпиричен път* многообразен източниковедски фонд на бициллианата.

Изцяло *евристична* е структурата на монографичната енциклопедия *„П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество“*, изградена в качеството на всеобхватна концептуално-фактографична информационна база с принадлежащите ѝ *справочно-търсещи функции на стриктна документираност по белите полета на бициллизнанието*:

Вступление (с. 7–16);

Част I. Одесса (с. 17–63):

Гл. I. Детство и юношество (с. 17–31);

Гл. II. Становление ученого (с. 32–63);

Часть II. Жизнь в эмиграции (с. 64–276):

Гл. III. Пребывание в королевстве СХС (Югославия) (с. 64–94);

Гл. IV. В начале болгарского периода (с. 95–158);

Гл. V. Тернистый путь профессора-контрактника 1930 гг. (29.IX.1932–VIII.1939) (с. 159–219);

Гл. VI. В пору бомбежек и потрясений II Мировой войны (IX.1939–IX.1944) (с. 220–240);

Гл. VII. Последние годы (с. 241–276);

Заключение (с. 277–293).

Прил. I–VII: I. П. М. Бицилли и М. Т. Полянкевич (Бицилли). Схема родств. связей (с. 294–295); II. Хроника жизни и творчества П. М. Бицилли (с. 296–309); III. Алф. перечень адресатов П. М. Бицилли, лиц, чьи письма и публ. с дарственными хранятся в Пушкинском доме СПб (с. 310–318); IV. Список псевдонимов и

криптонимов П. М. Бицилли (с. 319–321); V. Списание период. и полупериод. изд., где печ. П. М. Бицилли (с. 322–329); VII. Проф. П. М. Бицилли в интернете (с. 330–333);

Бирман, М. А., А. Н. Горяинов. Библиография опубликованных работ и писем П. М. Бицилли; Лит. о нем. 1912–2016 г. – 2. расш. и уточн. изд. (с. 334–421): Вступ. заметки (с. 334–336); Разд. I. Тр. и письма П. М. Бицилли (с. 337–385); Разд. II. Лит. о П. М. Бицилли (с. 386–408); (Важные заметки в энциклопед. и др. справоч. изд. (с. 409–410); Рец. Реф. отклики (с. 411–419); Перечень бициллиеведч. библиогр. (с. 420–421);

Список ил. (с. 422–423).

МАН синтезира статуса на бициллизнанието, историографски районирайки го:

1) засега е разкрит убедително само приносът на П. М. Бицилли в изучаването на средновековието благодарение на учените, напечатали статии за медиевисткото наследство на персоналията: В. Н. Забугин, Б. С. Каганович, Л. Мних, А. А. Морозов, Т. Н. Попова, А. В. Свешников, Б. Е. Степанов, Л. А. Сыченкова, М. А. Юсим и др. (с. 13);

2) многочислените трудове на П. М. Бицилли в други области на историята не са станали още обект на внимателно и всестранно осмисляне: антикознание, ренесансознание, нова и най-нова история като цяло на Европа и световната история, и в частност – история на страните от Западна, Централна и Югоизточна Европа; теория на историческата наука и преподаване по история (с. 13);

3) от сферата на филологическите науки неизучени са литературоведските работи на П. М. Бицилли за А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Н. В. Гогол, Л. Н. Толстой, Ф. М. Достоевски, А. П. Чехов, И. А. Бунин, В. В. Набоков и др. (изследвани са само възгледите на персоналията за развитието на руския литературен език, лингвокултурологичните и социолингвистичните му идеи в монографиите на И. В. Анненкова: „П. М. Бицилли как историк и теоретик руского литературного языка“ – Москва, 2010 и „Неизгнанная мысль. Филология П. М. Бицилли“ – Москва, 2011 (с. 13–14);

4) неизучени са трудовете на П. М. Бицилли по философия на историята, историософия и за отделни мислителни на Русия (И. С. Аксаков, П. А. Бакунин) и на Европа (Ж.-Ж. Русо и др.), работите му за многочислените историко-културологични проблеми на различни епохи (особено на XIX и XX в.); по фолклористика, социология; за нациогенезиса и националните отношения в Европа през XIX–XX в.; по изкуствознание (музикознание) и т.н. (с. 14);

5) системно не са свързани бициллиеведските публикации, нуждаещи се от цялостна картина (с. 14);

6) отсъстват монографични изследователски очерци за пластовете на наследството на П. М. Бицилли (или циклите на работата му), изясняващи приносите му в най-важните области на хуманитарното знание, в които той е оставил огромна следа (с. 14);

7) навяра е потребността от сводни критико-библиографски и истори-

ографски (общи и системно структурирани, проблемно-тематични) обзори на натрупаната бициллиеведска литература (такъв е значителният труд: Попова, Т. Н. „Приближение к Бицилли“ (етюд от книгата „Жизнеописание ученого...“) – Одесса, 2017, с. 276–409) (с. 14).

Строго структурираната градина на бициллианата на МАБ „П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество“ с филигранното си изпълнение, ориентирано във всеки макро– и микродетайл към общата планировка и архитектоника по удивителен начин напомня светския универсален библиографски указател от средата на XIII в., чийто хронотоп е в епицентъра на светоусещането на П. М. Бицилли (!) – „Книгозаконие“ („Библиономия“) на Ришар дьо Фурнивал – енциклопедично творение на индивидуалистичната философска инвенция на универсалното хуманитарно познание [8]. Цитираната творба заема средишно положение в планетарното мислене за идеите и книгите като идеални средства за преобразуване на света между „Наставленията...“ на създателя на манастира Виварий в най-южната част на Калабрия монаха Касиодор Сенатор (VI в.) [9] и „Пандектите“ – „Всеобща библиотека“ („Bibliotheca universalis“) (1545–1555) на швейцарския учен – енциклопедист Конрад Геснер. [10]

В категорията „дълго време“ (израз: М. М. Бахтин) МАБ извайва бициллианата с извеждане на безброй нишки между явленията ѝ и времената...

В същата – по М. М. Бахтин – категория живее и твори самият МАБ...

Само филигранът на епистоларията на П. М. Бицилли, отразена в монографията на МАБ, е достатъчен, за да послужи за малка илюстрация как частното и цялото; общото, единичното и особеното едновременно са във фокуса на внимание на бициллиеведа, стратифицирайки *Азбучния свод на адресатите на персоналията, лицата, чиито писма и публикации с дарствени надписи се съхраняват в Пушкинския дом в Санкт Петербург* (с. 310–318):

Общите количествени резултати на съхраняването във фонда са такива: в него се намират повече от 300 писма от 74 персони и 199 публикации (на книги и статии) с дарствени надписи от 113 лица. Съгласно нашия свод, общото число на лицата, изпратили на Бицилли в 1924–1950 г. писма и (или) публикации с дарствени надписи е 150 персони... Повече от 300 писма и 199 текста на дарствени надписи са огромен материал. И това е целина за изследователите-емигрантоведи (преди всичко – за бициллиеведите) (с. 317).

В публикувания свод от 150 персони, изпратили на П. М. Бицилли писма и (или) публикации с дарствени надписи, МАБ отбелязва редица именити личности:

– писатели: И. А. Бунин, М. А. Алданов, Б. К. Зайцев, А. М. Ремизов и др.;

– поети: Г. В. Иванов, Д. Кнут, Н. А. Оцуп;

– критици – публицисти, като правило, едновременно литературоведи: Г. В. Адамович, А. Л. Бем, В. В. Вейдле, М. В. Вишняк, К. В. Мочулски, В. Ф. Ходасевич и др.;

– учени хуманитари: историци, филолози лингвисти и литературоведи, философи, културолози, социолози академици на РАН и членове на чуждестранни академии на науки и други чуждестранни научни общества: А. Грабар, П. Б. Струве, В. А. Францев, Д. И. Чижевски, Р. О. Якобсон, чл.-кор на РАН А. А. Кизеветтер;

– историци – професори на най-големите университети в страните от Европа и САЩ: Г. В. Вернадски, И. И. Лапшин, В. А. Мякотин, Н. Л. Окунев, Г. А. Острогорски, А. В. Соловьев, Е. В. Спекторски, Ф. В. Тарановски;

– социологът Г. Д. Гурвич;

– философите Н. О. Лосски, Г. В. Флоровски, С. Л. Франк;

– статистикът Н. О. Андерсън;

– психологът А. Е. Янишевски и много други.

Сред адресатите и лицата, изпратили на П. М. Бицилли публикации с дарствени надписи, са и учени от различни страни на света:

– България (Х. Гандев, И. Дуйчев, В. Златарски, Л. Милетич, П. Мутафчиев, Б. Филов и др.);

– Германия (Dietrich Gerhardt);

– Франция (L. Chanceler, A. Mazon);

– Полша (W. Lednicki)...

В **ЗаклЮчението** на „П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество“ МАБ обобщава:

Петър Михайлович Бицилли... не е бил галеник на съдбата... Въпреки, че се е родил и израстнал в благополучно и състоятелно семейство. В ранната си младост, в годините на учене в Одеския университет, той се е увличал от революционните идеи – участвал е в студентските вълнения, за което два пъти е бил изключван от университета (второто изключване повлияло изпращането му на войнишка служба). В зрелите години на професорство той, разочарован в миналите увлечения, постепенно (и без ренегатство) се оттегля от политиката, изгубвайки към нея вкус (с. 277).

Като едно от най-важните творчески постижения на П. М. Бицилли МАБ определя неговите изследвания на нивата на теорията и методологията на познанието на историческите и историко-културните процеси (с. 284).

МАБ представя по същество **панорамен обзор на съдържателните аспекти на трудовете на П. М. Бицилли**, формирайки **13 дисциплинарно-тематични блока**:

– Античност и Средновековие;

– всеобща история;

– теория на историческата наука, историософия, историография и преподаване по история;

– класици на руската литература (Н. В. Гогол, М. Ю. Лермонтов, Н. А. Некрасов, Ф. М. Достоевски, Л. Н. Толстой, А. П. Чехов);

– философия на нацията и нациогенезис;

– история на Русия, руската държавност и култура (росика);

– теория и история на световната и руската литература;

– българистика и славистика;

– теория и история на руския литературен език и фолклор;

– социология, психология, изкуствознание, религиознание, философия и други хуманитарни дисциплини;

– А. С. Пушкин и пушкиноведски теми;

- съвременна европейска и руска култура и културологични теми;
- творчество на съвременни руски писатели (И. А. Бунин, А. А. Блок, В. В. Набоков, М. А. Алданов, Ю. П. Герман, М. М. Зощенко, Н. А. Тэффи и др.).

С финалните акорди на „П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество“ МАБ, обобщавайки: *Изследователската работа по усвояването на огромното наследство на учения, преди всичко, – по въвеждането в научно обръщение на неговите в много неща новаторски съчинения, продължава* (с. 293), благославя пътя към **бъдещето на бициллизнанието**, което ще ранжира тази палитра по **философската ценностна система на П. М. Бицилли като архитектура на хуманитарното знание**.

III. Пътят на бициллиеведа Бирман

Геополитическият инструментариум на руската славистична историографска школа е използван с пълна сила за създаването на бициллианата на МАБ.

Направено е изключително прецизно *райониране и картографиране на бициллизнанието с извеждането на прогностичните му посоки*.

Остава да се съотнесе това познание с нравствената духовно-интелектуалната ценностна система на П. М. Бицилли, по която да бъде осъществена систематиката на установените номинации (дисциплинарно-тематичните блокове в трудовете на персоналията)...

Особена ценност на труда „П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество“ е вълнуващият факт, че МАБ се обръща към личността на Петър Бицилли не само **рационално** – като учен, а и от позицията на човек, чиято **лична съдба и позиция на хуманист в известен смисъл съвпадат с тези на персоналията** (и ще си позволим повторно *цитиране* на знаменателните думи в книгата):

*Петър Михайлович Бицилли...
не е бил галеник на съдбата...
Въпреки, че се е родил и израснал
в благополучно и състоятелно семейство.
В ранната си младост,
в годините на учене в Одеския университет,
той се е увличал от революционните идеи –
участвал е в студентските вълнения,
за което два пъти е бил изключван от университета
(второто изключване повлякло
предаването му на войнишка служба).
В зрелите години на професорство той,
разочарован в миналите увлечения,
постепенно (и без ренегатство)
се оттегля от политиката,
изгубвайки към нея **вкус**.³*

³ Подчертаното – наше. – А. К., М. К., с. 277.

В посланието на бициллиеведа Михайл Бирман има нещо от магията на обръщане на старейшините – праведници към поколенията.

Чрез трайната за него **бициллиеведска посока на по младежки творческия му устрем – подвиг в бициеллизанието на XX–XXI в.** от столетния връх, от който МАБ ни преподнася **образец за гражданско поведение на учен**, по някакъв начин чрез „*П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество*“ **самата ИСТОРИОГРАФИЯ НА ПОЗНАНИЕТО** акустира край бреговете на УНИВЕРСАЛНАТА ХУМАНИТАРИСТИКА.

Разглеждането на **ИСТОРИЯТА КАТО ЧАСТ ОТ УНИВЕРСАЛНАТА ХУМАНИТАРИСТИКА: ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ** (а не от *обществено-политическите науки*) е пътеводната звезда на подобно мислене.

Именно тази звезда изгрява в небосклона на познанието чрез творчеството на Петър Михайлович Бицилли.

Остава да се разбере: водоразделът в познанието, олицетворяван чрез бициллианата, е *само* отказ от тази традиция на историографията, която през XX в. се подхранва от едновалентния монистичен вектор на идеологемата, създала и емигрантското движение, към което принадлежи Петър Михайлович Бицилли, но по логиката на най-непредсказуемия и най-изобретателен жив живот – към това движение принадлежи и самият Михаил Абрамович Бирман (макар че новото време е на поливалентния плурализъм!), *или* – този водораздел е и **ЗАПИСКА**, поднесена В ОЛТАРА за литургия на някогашните и съвременните мъченици на нашия свят – за *умиротворението и примирението на белите и червени емигранти, на дясното и лявото мислене, на всяка партикуляризация като форма на разединение...*

...Защото:

**НАД всяка любов има
ЕДНА ОБЩОЧОВЕШКА ЛЮБОВ. –
Н. К. Ръорих⁴**

...*Времето и пространството* като *висше същество* и особено – на съвременния интелигибелен свят – **обесмисля всяка издигната краткотрайна демаркационна линия, за да се слеят в общ духовно-интелектуален поток креативното, жизненото, съзидателното.**

Креативно, жизнено и съзидателно, но и просветляващо е *intentio*’то на универсалната хуманитарна бициллиана.

Това, че въпросът за нея стои в ползрението на познанието, е **знак за тържеството на универсалните модели на хуманитаристиката**, отсъстваща от класификационните схеми на познанието в предходната епоха на идеологемата.

Тези модели се намират в полето на **ОБЕДИНЕНИЕ НА ФИЛОСОФИЯТА, НАУКАТА, ЛИТЕРАТУРАТА, ИЗКУСТВОТО И РЕЛИГИЯТА С „ОБИКНОВЕНИЯ“ ЖИВОТ**, характеризиращо съвременното универсално хуманитарно познание.

⁴ Прев. А. К. – Подчертаното – наше. – А. К., М. К.

Тържественото влизане в науката на тези модели на познание като **посока на духовно-нравствено консолидиране на общественото съзнание** се означава от приложимостта на **въпроса, отправян към архитектите – провидци на хуманитарните универсални модели: „А как ти самият живееш?“**...

В културната вечност на човечеството Петър Михайлович Бицилли и Михаил Абрамович Бирман са в диалог, в който става въпрос и за нас – *по какъв път вървим...*

Като библейски праведници на Новото и Най-новото време те ни гледат в душите и с трепет очакват действие.

Защото: любовта е действие...

А според модерната универсална хуманитаристика:

ДЕЙСТВИЕТО е сърцевината на **СЪТВОРЯВАНОТО** от личността.

ДЪЛГЪТ за личността е **ТАМ**,

където се **ОБИЧА ТОВА**,

в което се **ВЯРВА**,

което се **РАЗБИРА**.

Личността е толкова по-значима,

колкото в нея се вбира категорията „**НИЕ**“ (а не „**АЗ**“).

ЕТИКАТА е учението за личността,

защото центърът на нравствения живот е в личността,

в нейната изначална **ДУХОВНОСТ**,

проявявана под формата на **СЪВЕСТ**.

Бележки

Източници

1. Балканският съюз е антиосманска военна коалиция, формирана в навечерието на Балканската война от България, Сърбия, Гърция и Черна гора. Технически съюзът е оформен с двустранни договори на България със Сърбия (29.II.1912) и Гърция (16.V.1912), с които се солидаризира и Черна гора. През октомври 1912 г. съюзниците провеждат бойни действия срещу Османската империя и бързо освобождават европейските предели на империята, с което удивляват света. Неразрешените териториални противоречия обаче пораждат напрежение помежду им, което се засилва още след първите им военни успехи. Балканският съюз се разпада окончателно с избухването на Междусъюзническата война през юни 1913 г.

2. Институтът за славянознание и балканистика на Руската академия на науките, влизащ в състава на Секцията по историко-филологически науки на РАН, е единственото в Русия научно учреждение, занимаващо се с комплексно изучаване на историята, културата, литературата и езиците на чуждестранните славянски народи. Институтът продължава традициите на руското славянознание, чиято история наброява повече от два века. През 1931–1934 г. в Ленинград е съществувал

Институт за славянознание към АН СССР, чийто директор е бил акад. Н. С. Державин.

Днес съществуващият институт е създаден в Москва в края на 1946 г. и започва да работи през януари 1947 г. В създаването му непосредствено участват видни слависти – акад. Б. Д. Греков и В. И. Пичета. В Института са работили акад. Ю. В. Бромлей, Н. С. Державин, А. А. Зализняк, Вяч. Вс. Иванов, Г. Г. Литаврин, Д. Ф. Марков, Л. В. Милов, С. П. Обнорский, Ю. А. Писарев, М. Н. Тихомиров, Н. И. Толстой, В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев, чл.-кор. В. К. Волков, Т. М. Николаева, П. Н. Третьяков, З. В. Удалцова, акад. на Руската академия за образование, съветник на РАН С. О. Шмидт.

В различно време в Института са работили видните учени: Г. Л. Арш, С. Б. Бернштейн, И. Ф. Белза, Л. Б. Валиев, В. Н. Виноградов, Г. Д. Гачев, Р. П. Гришина, И. С. Достян, В. А. Дяков, В. М. Иллич-Свитич, Т. М. Исламов, А. Х. Клевански, В. Д. Королук, И. И. Костюшко, И. С. Миллер, А. С. Милников, Е. П. Наумов, С. А. Никитин, С. В. Николски, И. И. Ревзин, Л. А. Софронова, В. М. Турок-Попов, Е. А. Хелимски, В. А. Хорев, А. Л. Хорошкевич, Р. М. Цейтлин, А. Л. Шемякин и др.

Директори на Института за славянознание и балканистика са били: акад. Б. Д. Греков (1946–1951), чл.-кор. П. Н. Третьяков (1951–1959), И. И. Удалцов (1959–1962), И. А. Хренов (1963–1968), акад. Д. Ф. Марков (1969–1987), чл.-кор. В. К. Волков (1987–2004).

На 25.06.2019 г. на най-авторитетните сътрудници на Института за славянознание и балканистика – д.ф.н. С. М. Толстая, д.и.н. В. В. Марина и д.ф.н. Л. Е. Калнин – е връчен златен медал „Измаил Иванович Срезневски“ за изключителни заслуги пред отечествената славистика.

3. *Срв. и:* М. А. Бирман [: Энциклопед ст.]. [онлайн]. [прегледан 23.08.2019]. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/eidos/2008_3/articles/389_Eidos-2008.pdf>

В средата на 1960-те години, намирайки се в научна командировка в България, МАБ се среща с проф. Х. Гандев – ученик на П. М. Бицилли. В частна беседа Х. Гандев разказва на МАБ за П. М. Бицилли, чието име в тези години, ако се споменава, то това е единствено в негативен план.

4. О влиянии П. М. Бицилли. // *Nabokov Studies*, 7, 2002–2003, p. 15; 134.

P. M. Bitsilli in *Sovremennye zapiski* (1936). – В: Page, Norman. Vladimir Nabokov : The Critical Heritage. – Psychology Press, 1997, p. 56–60. [онлайн]. [прегледан 7.04.2018]. <https://books.google.bg/books/about/Vladimir_Nabokov.html?id=vJgLVmOeIsIC&redir_esc=y>

P. M. Bitsilli. A review of Invitation to a beheading and The eye (translated by D. Barton Johnson). – В: A Book of things about Vladimir Nabokov / Ed. by Carl R. Proffer. – Ann Arbor, Mich. : Ardis, 1974, p. 63–69. [онлайн]. [прегледан 7.04.2018]. <<https://trove.nla.gov.au/work/21474377?q&versionId=25723977>>

P. M. Bitsilli. – В: *Nabokov* : Criticism, Reminiscences, Translations, and Tributes / Ed. by Alfred Appel, Jr. and Charles Newman. – Evanston: Northwestern University Press, 1970, p. 102–118.

Dolinin, Alexandre. Clio laughs last: Nabokov's answer to historicism. – В: *Nabokov and his Fiction : New Perspectives* / Edited by Julian W. Connolly. – Cambridge University Press, 1999, p. 197–215. (О влиянии **П. М. Бицилли** – p. 211–212). [онлайн]. [прегледан 7.04.2018]. <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511597718.012>>

Foster, Ludmila A. Nabokov in Russian emigré criticism. // *A Book of things about Vladimir Nabokov* / Ed. by Carl R. Proffer. – Ann Arbor, Mich. : Ardis, 1974, p. 42–54. [онлайн]. [прегледан 7.04.2018]. <<https://trove.nla.gov.au/work/21474377?q&versionId=25723977>>

Langen, Timothy. The Ins and Outs of *Invitation to a Beheading*. – В: *Nabokov Studies*, 8, 2004, p. 59–70. (О влиянии **П. М. Бицилли** – p. 59; 68–69). [онлайн]. [прегледан 7.04.2018]. <<http://muse.jhu.edu/article/171929/pdf>>

NAUMANN, Marina T. Nabokov as viewed by fellows emigrés. // *Russian Language Journal*, 28, 1974, N 99, p. 18–26.

МЕЛЬНИКОВ, Николай. Портрет без сходства : Владимир Набоков в письмах и дневниках современников (1910–1980-е годы). – Москва, 2013. – 264 с.

5. Биобиблиография на В. В. Набоков (1899–1977). // <<https://vnbiblio.com/>>. – 25.03.2019. – 100 p.

// <<https://www.libraries.psu.edu/nabokov/zembla.htm>>. – 25.03.2018. – 100 p.

// <<https://www.libraries.psu.edu/nabokov/forians.htm>>. – 26.04.2018. – 50 p.

// <<https://nabokov.niv.ru/>>. – 27.05.2018. – 50 с.

// <<http://www.vladimir-nabokov.org/bibliographie/ouvrages-critiques/general>>. – 28.06.2019. – 50 p.

Българската Набоковиана вкл. повече от 150 загл.: вж <<http://www.bg.cobiss.net/scripts/cobiss?id=2150081420429814>>. – 29.07.2019. – 16 с.

6. Сръб.: Лаптева, Л. П. История славяноведения в России в XIX веке. – Москва : Индрик, 2005. – 848 с. – ISBN 5–85759–335–2. Лаптева, Л. П. История славяноведения в России в конце XIX – первой трети XX века. – Москва : Индрик, 2012. – 840 с. – ISBN 978–5–91674–155–1.

7. П. М. Бицилли. // *Русский мир Болгарии* : [справочник о рус. эмиграции в Болгарии] / состав. Даниела Атанасова, Никола Казански, Петър Първанов ; [предисл. Д. И. Кръстев]. – София, 2012, с. 36–37 : с портр.

П. М. Бицилли. // *Куманов, Милен. Първа Българска република 1946–1991* : енциклопедия / Милен Куманов, Димитър Иванов. – [София], 2011, с. 73.

П. М. Бицилли. // *Русские в Болгарии* : юбил. информ. альманах Рус. зарубежья в Болгарии 1877–2007 гг. / состав. Даниела Атанасова, Никола Казански, Галина Петкова. – Пловдив, 2010, с. 28–29.

П. М. Бицил[л]и. // *Куманов, Милен. Историческа енциклопедия България* / Милен Куманов, Калинка Исова. – София, 2003, с. 40.

П. М. Бицил[л]и. // *Куманов, Милен. Трето българско царство 1879–1946* : ист. енцикл. / Милен Куманов, Атанас Тошкин, Ана Рабаджийска. – [София], 2003, с.

В някои справочни издания се забелязва за съжаление и явна тенденция на минимализация и на очевидна еkleктика на и без друго минимално осветяваното:

Чолов, П. Български историци : биограф.-библиогр. справочник. – София, 1999; 2010: с. 28; 33–34.

8. [Fournival, R. de] *Biblionomie de Richard de Fournival*. – Milieu du XIII-e siècle. // *Delisle, L. Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*. – T. 2. – Paris, 1874. – P. 518–535.

9. [Cassiodorus Senator.] *Cassiodori Senatoris Institutiones* [divinarum et humanarum lectionum] / Ed. from the manuscripts by R. A. B. Mynors. – Oxf. : Clarendon pr., 1937. – LVI, 193 p.

10. [Gesner, C.] *Bibliotheca universalis, sive catalogus omnium scriptorum locupletissimus, in tribus linguis, Latina, Graeca et Hebraica: exstantium et non exstantium, veterum et recentiorum in hunc usque diem, doctorum et indoctorum, publicorum et in bibliothecis latentium. Opus novum, et non bibliothecis tantum publicis privatisve instituendis necessarium, sed studiosis omnibus instituendis necessarium, sed studiosis omnibus cuiuscunque artis aut scientiae ad studia melius formanda utilissimum* / Auth.: ... Tigurino doctore medico. – Tiguri : Apud Christophorum Froschoverum, mense septembri, Anno MDXLV [1545]. – [XVIII], 631 f.

[Gesner, C.] [Bibliotheca universalis ...] *Appendix Bibliothecae...* – Tiguri : Apud Christophorum Froschoverum, mense martio, Anno MDLV [1555]. – [VIII], 106 f.

[Gesner, C.] [Bibliotheca universalis ...] *Pandectarum sive Partionum universalium ... Tigurini, medici et philosophiae, professoris, libri XXI. Ad lectores. Secundus hic Bibliothecae nostrae tomus est, totius philosophiae et omnium bonarum artium atque studiorum Locos communes et Ordines universales simul et particulares complectens...* – Tiguri : Excudebat Christophorus Froschoverus, Anno MDXLVIII [1548]. – [VI], 375 f.

[Gesner, C.] [Bibliotheca universalis ...] *Partiones Theologicae, Pandectarum universalium ... liber ultimus ... Accedit index alphabeticus praesenti libro et superioribus XIX communis, qui tertii tomi olim promissi vicem explebit.* – Tiguri : Christophorus Froschoverus Excudit, Anno MDXLIX [1549]. – [XXI], 157 f.

11. Приведената в IV разд. биобиблиография на М. А. Бирман, както и настоящата рецензия, са под науч. ред. на доц. д-р Никола Казански и библиогр. ред. на ас. Силвия Филипова.

Бирман, М. А. П. М. Бицилли (1879–1953): Жизнь и творчество. – Москва : Водолей, 2018. – 444 с. : с фотогр., рис., факс., статист. табл. – Указатель имен. ISBN 978–5–91763–429

Календар'2020

Януари

- 1. 175 г. от рождението на Васил Петлешков (1845–1876) – български революционер.
- 2. 100 г. от рождението на Айзък Азимов (1920–1992) – американски писател фантаст.
- 4. 235 г. от рождението на Якоб Грим (1785–1863) – германски автор на приказки, филолог, поет.
- 7. 210 г. от рождението на Димитър Миладинов (1810–1862) – български възрожденски просветен и обществен деец.
- 9. 130 г. от рождението на Карел Чапек (1890–1938) – чешки писател, журналист и драматург.
- 11. 130 г. от рождението на Константин Миладинов (1830–1862) – български просветен деец, поет, етнограф.
- 15. 125 г. от рождението на Гео Милев (1895–1925) – български поет, преводач, художествен критик, издател.
- 18. 85 г. от рождението на Дамян Дамянов (1935–1999) – български поет.
- 18. 80 г. от рождението на Недялко Йорданов (1940) – български поет и драматург.
- 18. 190 г. от рождението на Григор Пърличев (1830–1893) – български възрожденец, писател, преводач.
- 20. 100 г. от рождението на Федерико Фелини (1920–1993) – италиански кинорежисьор, сценарист и артист.
- 29. 160 г. от рождението на Антон Павлович Чехов (1860–1904) – руски писател и драматург.
- 31. 115 г. от рождението на Джон О'Хара (1905–1970) – американски журналист, сценарист, драматург.

Февруари

- 2. 100 г. от рождението на Алберт Шац (1920–2005) – американски учен, микробиолог, съоткривател на стрептомицина.
- 4. 135 г. от рождението на проф. Асен Христов Златаров (1885–1936) – български учен, основоположник на биохимията в България, общественик.
- 5. 100 г. от рождението на Леда Гео Милева (1920–2013) – българска поетеса, преводачка, общественичка.
- 10. 150 г. от рождението на Стоян Стоянов Аргиров (1870–1939) – български филолог и преводач, основоположник на библиотечното дело в България, директор на Пловдивската народна библиотека (24.VI.1894–1.IV.1901).
- 10. 130 г. от рождението на Борис Пастернак (1890–1960) – руски поет и писател.

- 12. 145 г. от рождението на Атанас Буров (1875–1954) – български финансист, дипломат и политик.
- 13. 155 г. от рождението на Тодор Г. Влайков (1865–1943) – български писател, политик, общественик.
- 16. 140 г. от рождението на Венелин Йорданов Ганев (1880–1966) – български юрист, академик.
- 22. 210 г. от рождението на Фредерик Франсоа Шопен (1810–1849) – полски композитор и пианист.
- 23. 335 г. от рождението на Георг Фридрих Хендел (1685–1759) – немски композитор.
- 28. 150 г. от издаването на султанския ферман за учредяване на Българската екзархия (1870).

Март

- 1. 575 г. от рождението на Сандро Ботичели (1445–1510) – италиански ренесансов художник.
- 7. 145 г. от рождението на Морис Равел (1875–1937) – френски композитор.
- 9. 60 г. от смъртта на Ценко Цветанов (1904–1960) – български писател, литературен критик, библиотековед, преводач, директор на Държавния библиотекарски институт.
- 10. 100 г. от рождението на Борис Виан (1920–1959) – френски писател, драматург, поет, музикант-композитор.
- 11. 1915 г. от изобретяването на хартията. Цай Лун (105 г. от Хр.) изобретява хартията в Китай. Използва износена рибарска мрежа, кора от черница, влакна от лико и парцали.
- 21. 345 г. от рождението на Йохан Себастиан Бах (1685–1750) – немски композитор, клавирен майстор.
- 22. 110 г. от рождението на Любомир Андрейчин (1910–1975) – български езиковед и публицист, професор.
- 23. 110 г. от рождението на Акира Куросава (1910–1998) – японски кино-режисьор, продуцент, сценарист и монтажист.
- 23. 120 г. от рождението на Ерих Фром (1900–1980) – германски психоаналитик, философ хуманист и психолог.
- 25. 130 г. от рождението на Чудомир (Димитър Христов Чорбаджийски) (1890–1967) – български писател хуморист, художник и краевед.
- 27. 175 г. от рождението на Вилхелм Конрад Рентген (1845–1923) – германски физик. На 8.XI.1895 г. той открива и документира електромагнитно излъчване, известно като рентгеново.
- 31. 135 г. от рождението на Жул Паскен (1885–1930) – френски художник, роден в България.

Април

- 2. 180 г. от рождението на Емил Зола (1840–1902) – френски романист, основател и виден представител на натурализма.

- 2. 215 г. от рождението на Ханс Кристиан Андерсен (1805–1875) – датски писател на приказки за деца.
- 2. 90 г. от рождението на Стефка Съботинова (1930–2010) – българска народна певица.
- 5. 100 г. от рождението на Артър Хейли (1920–2004) – британско-канадски писател.
- 6. 1135 г. от смъртта на св. Методий (ок. 815–885) – славянски първопросветител, канонизиран от християнската църква за светец и равноапостол.
- 22. Ден на Земята, отбелязан за първи път в САЩ като Международен ден на Земята на 22.IV.1970 г.
- 22. 100 г. от рождението на Валери Петров (1920–2014) – български поет, сценарист, драматург и преводач.
- 27. 200 г. от рождението на Хърбърт Спенсър (1820–1903) – английски философ, социолог и психолог.
- 30. 150 г. от рождението на Франц Лехар (1870–1948) – унгарски композитор, известен със своите оперети.

Май

- 2. 110 г. от рождението на Борис Иванов Десев (1910–1979) – български библиограф, дългогодишен преподавател в Държавния библиотечарски институт, автор на учебници по библиотечно дело и библиография.
- 3. 110 г. от рождението на Иван Богданов (1910–1992) – български литературен историк, библиограф и книговед.
- 5. 180 г. от рождението на Екзарх Йосиф I (1840–1915) – български висш духовник, обществен и просветен деец.
- 7. 90 г. от рождението на Пеню Пенев (1930–1959) – български поет.
- 7. 180 г. от рождението на Пьотр Илич Чайковски (1840–1893) – руски композитор романтик.
- 9. 70 г. от създаване на Европейския съюз (1950) – международна организация, политически и икономически съюз между 28 европейски държави.
- 10. 180 г. от рождението на Хаджи Димитър (1840–1868) – български революционер, войвода, национален герой.
- 11. 180 г. от рождението на Стефан Караджа (1840–1868) – български революционер, национален герой.
- 18. 140 г. от рождението на Димитър Бояджиев (1880–1911) – български поет, един от първомайсторите на елегията у нас.
- 18. 100 г. от рождението Йоан-Павел II (Карол Юзеф Войтила) (1920–2005) – римски папа.
- 20. 85 г. от рождението на Димитър Киров, известен и като ДиКиро (1935–2008) – български художник.
- 23. 160 г. от рождението на Ярослав Вешин (1860–1915) – чешки художник, майстор живописец, живял и творил в България, един от създателите на българското изобразително изкуство в края на XIX–началото на XX в.
- 26. 135 г. от рождението на Николай Лилиев (1885–1960) – български поет символист, драматург и преводач.

- 30. 755 г. от рождението на Данте Алигиери (1265–1321) – италиански поет, писател, философ, средновековен политически мислител.

Юни

- 8. 210 г. от рождението на Роберт Шуман (1810–1856) – германски композитор романтик и пианист.
- 8. 65 г. от рождението на Тим Бърнърс-Лий (1955) – английски физик и компютърен специалист, основоположник и създател на World Wide Web, наричан *бащата на интернет*.
- 11. 110 г. от рождението на Жак-Ив Кусто (1910–1997) – френски морски офицер, океанограф, еколог, журналист, режисьор, фотограф.
- 13. 85 г. от рождението на Христо Явашев-Кристо (1935) – американски художник от български произход.
- 21. 115 г. от рождението на Жан-Пол Сартр (1905–1980) – френски философ екзистенциалист, писател, драматург.
- 25. 145 г. от рождението на Кирил Христов (1875–1944) – български поет, белетрист, мемоарист.
- 27. 170 г. от рождението на Иван Вазов (1850–1921) – патриарх на българската литература, автор на първия български роман „Под игото“.
- 29. 120 г. от рождението на Антоан дьо Сент-Екзюпери (1900–1944) – френски писател и летец.

Юли

- 2. 80 г. от рождението на Георги Иванов (1940) – първият български космонавт.
- 10. 90 г. от рождението на Серафим Северняк (1930–1988) – български журналист и публицист.
- 25. 110 г. от рождението на Петър Стъпов (1910–1992) – български писател, учител и библиотекар.
- 25. 115 г. от рождението на Елиас Канети (1905–1994) – немскоезичен писател (белетрист, есеист, драматург), Нобелов лауреат, роден в България.
- 26. 135 г. от рождението на Андре Моруа (1885–1967) – френски писател, автор на романизирани биографии и романи.

Август

- 5. 170 г. от рождението на Ги дьо Мопасан (1850–1893) – френски писател, майстор на късия разказ.
- 6. 75 г. от първата атомна бомбардировка над Хирошима (1945).
- 14. 75 г. от рождението на Борис Христов (1945) – български поет, белетрист и сценарист.
- 16. 100 г. от рождението на Хенри Чарлз Буковски (1920–1994) – американски поет, романист и публицист.
- 20. 130 г. от рождението на Константин Константинов (1890–1970) – български писател и преводач, автор на романи, разкази, есета, книги за деца.

- 22. 100 г. от рождението на Рей Дъглас Бредбъри (1920–2012) – американски писател.
- 26. 150 г. от рождението на Александър Куприн (1870–1938) – руски писател.
- 27. 250 г. от рождението на Вилхелм Фридрих Хегел (1770–1831) – немски философ.
- 27. 110 г. от рождението на майка Тереза (Агнес Гонджа Бояджиу) (1910–1997) – католическа монахиня от албански произход, основателка на орден на Мисионери на милосърдието.

Септември

- 6. 135 г. от Съединението на Княжество България с Източна Румелия (1885).
- 9. 125 г. от рождението на Тома Измирлиев (1895–1935) – български поет и белетрист хуморист.
- 14. 90 г. от рождението на Антон Дончев (1930) – български писател.
- 19. 60 г. от рождението на Теодора Димова (1960) – българска писателка и драматург.
- 19. 110 г. от рождението на Борис Христов Недков (1910–1975) – български учен, историк и ориенталист.
- 21. 125 г. от рождението на Сергей Есенин (1895–1925) – руски поет.
- 24. 200 г. от рождението на Александър Дондуков-Корсаков (1820–1893) – руски генерал, участник в създаването на Княжество България.
- 29. 110 г. от рождението на Димитър Иванчев (1910–1990) – български библиограф и краевед.

Октомври

- 7. 135 г. от рождението на Нилс Хенрих Давид Бор (1885–1962) – датски физик със значителен принос в теорията за структурата на атома и в квантовата механика.
- 7. 60 г. от рождението на Теди Москов (1960) – български театрален, телевизионен и кинорежисьор.
- 8. 100 г. от рождението на Франк Хърбърт (1920–1986) – американски писател.
- 9. 80 г. от рождението на Джон Уинстън Ленън (1940–1980) – английски рок музикант, съосновател на британската група Бийтълс.
- 10. 150 г. от рождението на Иван Бунин (1870–1953) – руски писател, поет и преводач.
- 10. 90 г. от рождението на Харолд Пинтър (1930–2008) – британски драматург, поет, режисьор и актьор.
- 14. 180 г. от рождението на Клод Моне (1840–1925) – френски художник импресионист.
- 15. 115 г. от рождението на Христо Бръмбаров (1905–1974) – български оперен певец и вокален педагог.
- 17. 105 г. от рождението на Артър Милър (1915–2005) – американски драматург.

- 17. 110 г. от рождението на Петър Динеков (1910–1992) – български литературен историк, критик и фолклорист, академик, дарил личната си библиотека на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.
- 20. 95 г. от рождението на Борис Димовски (1925–2007) – български график, карикатурист.
- 23. 100 г. от рождението на Джани Родари (1920–1980) – италиански писател за деца.
- 24. 75 г. от създаването на Организацията на обединените нации (1945).
- 25. 195 г. от рождението на Йохан Щраус-син (1825–1899) – австрийски композитор и диригент.
- 28. 65 г. от рождението на Бил Гейтс – американски програмист и бизнесмен, съосновател на Microsoft.

Ноември

- 4. 70 г. от подписването на Европейската конвенция за човешки права.
- 8. 120 г. от рождението на Маргарет Мичъл (1900–1949) – американска писателка.
- 9. 140 г. от рождението на Йордан Йовков (1880–1937) – български писател и драматург, класик на българската литература.
- 12. 180 г. от рождението на Огюст Роден (1840–1917) – френски скулптор, един от основоположниците на импресионизма в пластичното изкуство.
- 13. 170 г. от рождението на Робърт Луис Стивънсън (1850–1894) – шотландски романист, поет, есеист и пътешесец.
- 16. 105 г. от рождението на Асен Димитров Диамандиев (1915–2009) – български музикант, композитор, музикален теоретик, педагог и хоров диригент, основател на второто висше училище за музика в България – Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив и неин първи ректор.
- 20. 100 г. от рождението на Михаил Лъкатник (1920–1974) – български писател, автор на различни по жанр творби за деца и юноши.
- 25. 135 г. от рождението на Стефан Македонски (1885–1952) – български оперен певец, тенор, режисьор и музикален педагог.
- 28. 140 г. от рождението на Александър Блок (1880–1921) – руски поет-символист.
- 30. 185 г. от рождението на Марк Твен (1835–1910) – американски писател, журналист и хуморист.

Декември

- 3. 200 г. от рождението на Сава Доброплодни (1820–1894) – български възрожденски книжовник и учител.
- 11. 210 г. от рождението на Алфред дьо Мюсе (1810–1857) – френски драматург, поет-романтик и новелист.
- 13. 300 г. от рождението на Карло Гоци (1720–1806) – прочут италиански сатирик, поет и драматург.
- 14. 125 г. от рождението на Пол Елюар (1895–1952) – френски поет-сюрреалист.

- **14.** 145 г. от рождението на Добри Христов (1875–1941) – български композитор и музиковед.
- **14.** 65 г. от приемането на България за член на Организацията на обединените нации.
- **16.** 250 г. от рождението на Лудвиг ван Бетовен (1770–1827) – немски класически композитор, представител на Виенската школа, важна фигура в прехода между класицизма и романтизма.
- **16.** 245 г. от рождението на Джейн Остин (1775–1817) – английска романистка.
- **25.** 95 г. от рождението на Карлос Кастанеда (1925–1998) – американски писател, социолог и антрополог от перуански произход.

През 2020 г. се навършват:

- **1205** г. от рождението на Методий (около 815–885) – славянобългарски просветител, брат на Константин-Кирил Философ, и 1125 години от смъртта му.
- **1190** г. от рождението на Наум Охридски (ок. 830–910) и 1100 години от смъртта му – български книжовник и висш духовник, един от петимата ученици на Светите братя Кирил и Методий, един от Светите Седмочисленици.
- **1180** г. от рождението на Климент Охридски (ок. 840–916) – български църковен деец и книжовник, най-видния ученик на славянските първоучители Кирил и Методий, създател на Охридската книжовна школа. Православната църква го тачи като един от Светите Седмочисленици.
- **565** г. от изобретяването на новия способ на книгопечатане от Йоханес Гутенберг и издаването през 1455 г. на 42-редовата Библия, която поставя началото и прославя изкуството на книгопечатането.
- **360** г. от рождението на Даниел Дефо (1660–1731) – английски писател и журналист.
- **235** г. от рождението на Неофит Хилендарски Бозвели (1785–1848) – български духовник, един от водачите на националното просветно и църковно движение през Възраждането.
- **210** г. от рождението на Захари Зограф (1810–1853) – български художник и иконописец, виден представител на Самоковската художествена школа, основоположник на българската светска живопис.
- **195** г. от рождението на Елена Мутева (1825–1854) – първата българска поетеса; преводачка и фолклористка.
- **180** г. от рождението на Васил Друмев (митрополит Климент Търновски) (1840–1901) – български писател, книжовник, църковен и обществен деец.
- **185** г. от откриването на първото светско българско училище в Габрово (1835).
- **170** г. от рождението на Захарий Стоянов (1850–1889) – български революционер, политик, писател, деец на Съединението.
- **165** г. от началото на организираното книгоиздаване в България, поставе-

но от Христо Г. Данов с отпечатването на календарчето „Старопланинче“ (1855).

- **165 г.** от рождението на Константин Величков (1855–1907) – български поет, белетрист, преводач, художник, държавен и обществен деец.
- **160 г.** от рождението на Продан Тишков-Чардафон (1860–1906) – български военен и революционер, деец на Съединението.

2020 г. е:

- **Международна година на здравето на растенията.** Това е ключова инициатива, която ще подчертае значението на здравето на растенията, нуждата от подобряване на продоволствената сигурност, от опазването на околната среда и биологичното разнообразие и от стимулирането на икономическото развитие.
- **Летни олимпийски игри 2020.** XXXII летни олимпийски игри ще се проведат в Токио (Япония) от 24 юли до 9 август 2020 г. Токио ще е домакин на летни олимпийски игри за втори път – след XVIII летни олимпийски игри (1964).

Световни десетилетия под егидата на ООН и ЕС:

- **2010–2020 г.** – Международно десетилетие на пустините и борбата против опустиняването.
- **2011–2020 г.** – Международно десетилетие на инициативи за пътна безопасност.
- **2011–2020 г.** – Международно десетилетие на биоразнообразието.
- **2011–2020 г.** – Трето международно десетилетие за премахване на колониализма.
- **2014–2024 г.** – Международно десетилетие на устойчива енергия за всички.
- **2015–2024 г.** – Международно десетилетие на хората от африкански произход.
- **2016–2025 г.** – Международно десетилетие на действие по отношение на храненето.
- **2016–2025 г.** – Трето десетилетие за индустриално развитие на Африка.
- **2018–2028 г.** – Международно десетилетие на действие по отношение на „Вода за устойчиво развитие“.
- **2019–2028 г.** – Десетилетие на Обединените нации на семейното фермерство.

*Календарът е изработен от отдел „Методичен“
при Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив*

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, ЗА 2020 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.